

ver
er
R

Un Amor Revolucionari
A Revolutionary Love

AVAN

Un Amor Revolucionari

A Revolutionary Love

♥ Tatiana Sentamans (Dir.)

Un Amor Revolucionari /

A Revolutionary Love

Universitas Miguel Hernández

5/10/2017 – 17/04/2018

Rector

Jesús Pastor Ciurana

Vicerrectora de Cultura i Extensió Universitària

Tatiana Sentamans

Direcció de la Unitat d'Igualtat

Mª José Alarcón

Vicerector Adjunt de Cultura

Javi Moreno

Organitza i produeix

Vicerectorat de Cultura i Extensió Universitària de la UMH

En el marc d'un Conveni amb

Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques

Inclusives, Generalitat Valenciana

Colabora

Unitat d'Igualtat de la UMH, Càtedra Anetta Nicoli de la UMH,

Galería Rosa Santos (València) i Col·lectiu Diversa (Elx)

Projecte

Tatiana Sentamans

Coordinació del projecte

Javi Moreno i Ilda Caeiro

Disseny

Juan Mercader

Seguiment editorial i maquetació

Juan Mercader i Marco Francés

Gestió administrativa

Inma Teruel, Encarna López Reina i José Ramón Martínez

Cuenca

Comunicació

o.comunicacion@umh.es

Fotografia i xarxes socials

Adrián Seguí i Mar Macià

EXPOSICIÓ

Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love

Sala Universitas (Edifici de Rectorat i Consell Social, Elx)

5/10/2017 – 16/12/2017

Comissariat

Johanna Capilliure

Artistes

Alex Francés

Alexa Karolinski/Ingo Niermann

Francesc Ruiz

Johan Grimonprez

Maha Maamoun

María Ruido

Muntatge

José Callejón Salvador

Vinils

Dharma 10

Transport

Mudanzas Guerrero e hijos

Assegurances

Mapfre Seguros y Reaseguros SA

Prestador*s d'obres i imatges

Alex Francés

Alexa Karolinski/Ingo Niermann

Francesc Ruiz

Johan Grimonprez

Maha Maamoun

María Ruido

CULTURALAB

Sala Universitas (Edifici de Rectorat i Consell Social, Elx)

27-28/11/2017; 11-12-18/12/2017

Direcció

Álex Moltó

Coordinació

Ilda Caeiro

Disseny d'activitats

Carmen G. Muriana, Álex Moltó, Javi Moreno, Tatiana

Sentamans i Daniel Tejero

JORNADES

Un amor revolucionari. Jornades per la diversitat.

Edifici Severo Ochoa, Campus de Sant Joan d'Alacant

(3/11/2017, 16:00 - 20:30 h.)

Edifici Innova, Campus d'Elx (17/11/2017, 09:30h - 22:00 h.)

Direcció

Purificación Heras

Gestió administrativa

Mar Macià

CICLE DE CINEMA

Un amor revolucionari. Cine-fòrum.

Direcció

Jordi Ferrús

Coordinació i gestió

Matilde Baño

21/11/2017-17/04/2018

Edifici Albir Campus Altea

Edifici Torreblanca, Campus d'Elx

Edifici Balmis, Campus de Sant Joan d'Alacant

Edifici Casa del Paso-Salesas, Campus d'Oriola

PUBLICACIÓ

Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love

Edita

Generalitat Valenciana

Direcció

Tatiana Sentamans

Comité científico internacional

Gabriela Vivian Gómez Rojas (Universidad de Buenos Aires y Universidad Nacional de Mar de Plata, Argentina), Judit Vidiella (Escola Universitària ERAM, Universitat de Girona), Bibiana Soledad Sánchez Arenas (Universidad de Murcia), Laura Boj Pérez (Universidad de Murcia)

Textos

Tatiana Sentamans, Mª José Alarcón, Johanna Caplliure, Álex Molto, Daniel Tejero, Carmen G. Muriana, Javi Moreno, Purificación Heras i Jordi Ferrús

Ponències i Materials Jornades

Nuria Gregori Flor, Lucía Romero Abellán, Daniel La Parra Casado, Isaac Motos Pérez, Mª Mercedes García García, José Ignacio Pichardo Galán, Mara Nieto González, Amani Al Alo, Osama Al Alo, Fátima Elhamri, Blanca Villaescusa Sagarna i Fabiola Moreno Camacho

Traduccions i correccions

Matilde Baño, Alexandra Nieto i Daniel Climent (Oficina de Llengües UMH), i Laboratori d'Idiomes de la UMH

Impressió

Tipografia San Francisco, Artes Gráficas

Agraïments: A totes les persones que han col·laborat en aquest projecte; a Galeria Estrany-de la Mota, García Galería, Gypsum Gallery, Galeria Rosa Santos, COSONNI, Zapomatik i Col·lectiu Diversa Elx; a tota la comunitat universitària de la UMH, en especial, als equips gestors, docents i investigadors del Departament d'Art i del Departament de Ciències Socials i Humanes, i a tot l'equip de persones de l'Oficina de Cultura i Igualtat i de l'Oficina de Llengües de la UMH, que fan possible la producció de projectes de cultura pública universitària amb sensibilitat, professionalitat i qualitat.

Dipòsit legal: A-152-2018

ISBN: 978-84-09-00734-9

Creative Commons. Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual 4.0 International License

Índex

♥ I_ Introducción / Introducció / Introduction

1. El amor como estrategia metodológica radical para una diversidad inclusiva //VAL/EN	8
Tatiana Sentamans	
2. Igualdad en la diversidad en la UMH //VAL/EN	20
Mª José Alarcón	

♥ II_ Exposición / Exposició / Exhibition

3. A Revolutionary Love //VAL/EN	28
Johanna Caplliure	
4. Artistas / Artistes / Artists (*by Johanna Caplliure) //VAL/EN	40
Alex Francés	
Alexa Karolinski/Ingo Niermann	46
Francesc Ruiz	52
Johan Grimonprez	58
Maha Maamoun	64
María Ruido	70

♥ III_ Mediación / Mediació / Mediation

5. CulturaLAB, la herramienta cultural multifunción de la UMH //VAL/EN	78
Tatiana Sentamans i Álex Moltó	
6. Revolutionary Me: amor, políticas e igualdad en la diversidad //VAL/EN	96
Daniel Tejero, Carmen G. Muriana i Javi Moreno	

♥ IV_ Jornadas / Jornades / Conferences

7. Jornadas por la diversidad //VAL/EN	
Purificación Heras	112
8. Ponencias / Ponències / Conferences //VAL/EN	
Nuria Gregori Flor	126
Lucía Romero Abellán	129
Daniel La Parra Casado	132
Isaac Pérez Motos	135
Mª Mercedes García García	139
José Ignacio Pichardo Galán	143
Mara Nieto González	147
Amani Al Alo, Osama Al Alo & Fátima Elhamri	150
Blanca Villaescusa Sagarna	153
Fabiola Moreno Camacho	156

♥ V_ Cine-fórum / Cine-fòrum / Film forum

9. Ciclo de Cinefórum: Un Amor Revolucionari //VAL/EN	
Jordi Ferrús	162
10. Programación / Programació / Programme	165

uni
vers

♥ I_ Introducción / Introducció / Introduction

El amor como estrategia metodológica radical para una diversidad inclusiva

Tatiana Sentamans, Vicerrectora de Cultura y Extensión Universitaria

Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love es un proyecto cultural concebido y desarrollado por el Vicerrectorado de Cultura y Extensión Universitaria en colaboración con la Unidad de Igualdad. Se enmarca en la firma de un convenio de colaboración específico entre la Generalitat Valenciana (a través de la Vicepresidencia y Conselleria de Igualdad y Políticas Inclusivas) y la Universidad Miguel Hernández para el fomento de actividades en materia de igualdad en la diversidad para el ejercicio 2017. En concreto, su leitmotiv -como indica su título- es el amor aunque no en un sentido naif, sino como una herramienta para la transformación, para la revolución, o en otras palabras, para seguir sumando/sumándonos a un cambio radical -desde la raíz- en materia de inclusión y diversidad. Para esto han sido diseñadas varias actividades de investigación, formación y sensibilización en el ámbito de la diversidad afectivo-sexual, étnico-cultural, religiosa y familiar. Y todo ello ha sido articulado alrededor de 5 activaciones principales: exposición de tesis, acciones de mediación, jornadas de investigación y divulgación científica, cinefórum y la presente publicación.

Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love es un proyecto cultural complejo –en lo que respecta a su reflexión y a su programación, que se fundamenta en el compromiso social adquirido de nuestra universidad con su comunidad y su contexto. En el ámbito de la producción cultural contemporánea, cada vez es más usual el diseño y el desarrollo de este tipo de acciones, que aunadas bajo un mismo concepto, se materializan mediante diferentes actividades que encajan unas en otras; una tendencia que en el marco de la gestión de metaproyectos culturales y artísticos he identificado como “dinámica proyectual de la matrioska”. Su propósito es, por un lado, dar una visión más rica y compleja del eje conceptual a partir del cual se fundamenta su propuesta; y por otro, llegar a un público más amplio aumentando la variedad de la oferta programada. De este modo, hemos abordado cuestiones de índole social, afectiva y política desde perspectivas diferentes y desde la universidad pública, por y para su comunidad y el entorno en el que se ubican sus cuatro campus (Altea, Elche, Orihuela y Sant Joan d'Alacant).

La exposición, a cargo de la comisaria Johanna Caplliure, recoge el trabajo de 7 artistas de proyección internacional (Alex Francés, Alexa Karolinski/Ingo Niermann, Francesc Ruiz, Johan Grimonprez, Maha Maamoun y María Ruido). Ellas y ellos, desde diferentes contextos culturales e imaginarios abordan, respectivamente, la corporalidad y sus conexiones y desconexiones, la diversidad funcional y el “artivismo” afectivo, la definición de la vida humana en el mundo actual a través de la metáfora distópica, el homoerotismo en clave humorística y revisionista, la riqueza de la cultura árabe y también el amor interracial e intercultural marcados por la Primavera Árabe, donde en todos los casos, el amor es una llave interpretativa. Vídeo, fotografía, escultura e instalación confluyen en un diseño expositivo en el que el gran formato, la iluminación, o la ubicación de dispositivos de acomodamiento para el visionado como colchonetas, cojines y pufs, generan un entorno acogedor que invita a pasar y a reflexionar sobre los diferentes trabajos exhibidos.

A partir de la exposición, y en el marco del CulturaLAB UMH (laboratorio de cultura y mediación artística de nuestra universidad), ha sido desarrollada la actividad “Revolutionary Me”, en colaboración con especialistas de nuestro personal docente e investigador. Como en casos anteriores, ésta va más allá de una visita guiada y un taller didáctico al uso, y propone una serie de acciones para acercar al arte contemporáneo a personas de la comunidad universitaria y de nuestro entorno (como ha sido el caso, en esta ocasión, de estudiantes de los Campus de Altea y Elche, y de dos institutos de la ciudad de Elche). Mediante la construcción colectiva de un espacio seguro, la reflexión, el uso del cuerpo, el trabajo cooperativo, el diálogo abierto, la fabricación de chapas y el uso del autorretrato, se ha efectuado un trabajo de sensibilización DIY, DIWO (*Do It Yourself, Do It With Others*), basado en la identificación de la diferencia, su enunciación y su visibilidad como una herramienta de empoderamiento personal y colectiva.

Las jornadas sobre diversidad, dirigidas por la profesora e investigadora Purificación Heras, han sido articuladas en dos sesiones. La primera y vespertina, desarrollada en el Campus de Sant Joan d'Alacant, versó sobre “Diversidad Sexual y Salud”, y “Diversidad, Identidad Étnica y Salud (desagregación de datos en salud y comunidad gitana)”. La segunda sesión a jornada completa tuvo lugar en el Campus d'Elx, y en ella se abordaron diferentes aspectos de la diversidad mediante varias mesas y

ponencias, articuladas en las siguientes secciones: “Las universidades españolas ante la diversidad” (mesa institucional UMH-UCM); “Asociaciones universitarias o vivir la diversidad en la Universidad” (con representantes de colectivos de la UAM, UM, UA –LGTBIQ+, y mujeres musulmanas y gitanas); y “Vivir la diversidad en España, feminismo negro, gitano y transnacional” incluyendo la perspectiva de la migración y las afrodescendientes. Como conclusión a estos dos días de encuentro, conversación y divulgación científica, el programa fue clausurado con un concierto de flamenco de la mano de la agrupación de jóvenes gitanos alicantinos La Fragua.

El Cine-fórum, dirigido por el profesor e investigador Jordi Ferrús, es una actividad grupal programada para nuestros cuatro campus en la que a partir del visionado de una película, se pretende generar un diálogo entre quienes asisten. Tiene como objetivo estimular el descubrimiento, la interiorización y vivencia de las realidades planteadas en los films seleccionados, y consecuentemente, activar la reflexión y el debate entre estudiantes para estimular el asociacionismo universitario y la visibilidad en materia de diversidad. Desde el pasado mes de noviembre de 2017 y hasta marzo de 2018, se proyectarán las películas *Cuestión de Actitud* (Panos Koutras, 2014), *Haz lo que debas* (Spike Lee, 1989), *Almanya: Bienvenido a Alemania* (Yasemin Samdereli, 2011), *Papusza* (Joanna Kos-Krauze y Krzysztof Krauze, 2013), *Fátima* (Philippe Faucon, 2015), y *XXY* (Lucía Puenzo, 2007).

Desde un punto de vista institucional, cabe señalar que en el marco temporal del diseño y desarrollo de este proyecto, hemos aprobado el “Protocolo para el cambio de nombre de personas transexuales, transgénero e intersexuales en la Universidad Miguel Hernández de Elche”¹, un protocolo de acompañamiento que surge de acuerdo al Artículo 25 de la Ley 8/2017, de 7 de abril, de la Generalitat, integral del reconocimiento del derecho a la identidad y a la expresión de género en la Comunitat Valenciana², que garantiza el derecho a la identidad de género, la expresión de género dentro de nuestra comunidad universitaria. En este sentido, este es un año importante para nosotr+s ya que también ha sido aprobado el “Plan de Igualdad entre Mujeres y Hombres 2017-2020”³.

---

¹ Consejo de Gobierno de 25 de octubre de 2017 [Última consulta: 4/11/2017].

² Consejo de Gobierno de 25 de octubre de 2017 [Última consulta: 4/11/2017].

³ Consejo de Gobierno de 24 de julio de 2017 https://universite.umh.es/_web_rw/boumh/docs/9620_PlanoIgualdadUMH.pdf [Última consulta: 4/11/2017].

Sin embargo, si bien este proyecto está impulsado desde Rectorado y tiene un carácter institucional, desde el campo de la investigación han habido proyectos y actuaciones previas por parte de centros y grupos de investigación de la casa como el Centro Interdisciplinar de Estudios de Género CIEG (antiguo SIEG) o el grupo de investigación consolidado del Departamento de Arte Figuras del Exceso y Políticas del Cuerpo, en muchas ocasiones, en colaboración con otras universidades, o entidades como el IMIO o la Generalitat Valenciana. Sirvan como ejemplos en el primero de los casos, las *II Jornadas Roles de género y nuevos modelo de familia* (2004), o el Cine-fórum *Violencia de género y cine* (2007); y en el segundo de los casos, el *Congreso Internacional Cuerpos/Sexualidades Heréticas y Prácticas Artísticas. Antecedentes en el Estado Español. De la teoría a la práctica y viceversa* y el libro homónima (2009 y 2010) o la exposición y publicación *EL AULA INVERTIDA. Estrategias pedagógicas y prácticas artísticas desde la diversidad sexual*. Desde el punto de vista formativo, también debemos hacer mención a dos de nuestros títulos de máster, pioneros en su ámbito: el Máster en Igualdad y Género en el Ámbito Público y Privado (UMH-UJI, 2009-..) o el recientemente implantado Máster en Estudios Culturales y Artes Visuales (perspectivas feministas y cuir/queer) (UMH, 2017-...).

Desde la Universidad Miguel Hernández en definitiva, seguimos trabajando para que otras formas de amar, y de relacionarnos, entendiendo la otredad no como lo opuesto, lo ajeno o lo extraño, sino como lo propio, sean posibles y visibles; y para que la diferencia de cada un+ de nosotr+s sea una pieza fundamental en la construcción de una diversidad rica dentro y fuera de nuestra comunidad.

All you need is love.

L'amor com a estratègia metodològica radical per a una diversitat inclusiva

Tatiana Sentamans, Vicerrectora de Cultura i Extensió Universitària

Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love és un projecte cultural concebut i desenvolupat pel Vicerectorat de Cultura i Extensió Universitària en col·laboració amb la Unitat d'Igualtat. S'emmarca en la signatura d'un conveni de col·laboració específic entre la Generalitat Valenciana (a través de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives) i la Universitat Miguel Hernández per al foment d'activitats en matèria d'igualtat en la diversitat per a l'exercici 2017. En concret, el seu leitmotiv –com indica el seu títol– és l'amor, encara que no en un sentit naïf, sinó com una eina per a la transformació, per a la revolució, o en altres paraules, per a seguir sumant/sumant-nos a un canvi radical –des de l'arrel– en matèria d'inclusió i diversitat. Per a això han sigut dissenyades diverses activitats de recerca, formació i sensibilització en l'àmbit de la diversitat afectivosexual, etnicocultural, religiosa i familiar. I tot això ha sigut articulat al voltant de cinc activacions principals: exposició de tesi, accions de mediació, jornades de recerca i divulgació científica, cinefòrum i la present publicació.

Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love és un projecte cultural complex –pel que fa a la seua reflexió i a la seua programació, que es fonamenta en el compromís social adquirit de la nostra universitat amb la seua comunitat i el seu context. En l'àmbit de la producció cultural contemporània, cada vegada és més usual el disseny i el desenvolupament d'aquest tipus d'accions, que conjuminades sota un mateix concepte, es materialitzen mitjançant diferents activitats que encaixen unes amb altres; una tendència que en el marc de la gestió de metaprojectes culturals i artístics he identificat com a “dinàmica projectual de la matrioixca”. El seu propòsit és, d'una banda, donar una visió més rica i complexa de l'eix conceptual a partir del qual es fonamenta la seua proposta; i per un altre, arribar a un públic més ampli augmentant la varietat de l'oferta programada. D'aquesta manera, hem abordat qüestions d'índole social, afectiva i política des de perspectives diferents i des de la universitat pública, per i per a la seua comunitat i l'entorn en el qual se situen els seus quatre campus (Altea, Elx, Oriola i Sant Joan d'Alacant).

L'exposició, a càrrec de la comissària Johanna Caplliure, arreplega el treball de set artistes de projecció internacional (Alex Francés, Alexa Karolinski/Ingo Niermann, Francesc Ruiz, Johan Grimonprez, Maha Maamoun i María Ruido). Elles i ells, des de diferents contextos culturals i imaginaris aborden, respectivament, la corporalitat i les seues connexions i desconnexions, la diversitat funcional i l'“artivisme” afectiu, la definició de la vida humana en el món actual a través de la metàfora distòpica, l'homoerotisme en clau humorística i revisionista, la riquesa de la cultura àrab i també l'amor interracial i intercultural marcats per la Primavera Àrab, en què en tots els casos, l'amor és una clau interpretativa. Vídeo, fotografia, escultura i instal·lació confluixen en un disseny expositiu en el qual el gran format, la il·luminació, o la ubicació de dispositius d'acomodament per al visionat com matalassets, coixins i pufs, generen un entorn acollidor que convida a passar i a reflexionar sobre els diferents treballs exhibits.

A partir de l'exposició, i en el marc del CulturaLAB UMH (laboratori de cultura i mediació artística de la nostra universitat), ha sigut desenvolupada l'activitat “Revolutionary Me”, en col·laboració amb especialistes del nostre personal docent i investigador. Com en casos anteriors, aquesta va més enllà d'una visita guiada i un taller didàctic a l'ús, i proposa una sèrie d'accions per a acostar l'art contemporani a persones de la comunitat universitària i del nostre entorn (com ha sigut el cas, en aquesta ocasió, d'estudiants dels campus d'Altea i Elx, i de dos instituts de la ciutat d'Elx). Mitjançant la construcció col·lectiva d'un espai segur, la reflexió, l'ús del cos, el treball cooperatiu, el diàleg obert, la fabricació de xapes i l'ús de l'autoretrat, s'ha efectuat un treball de sensibilització DIY, DIWO (*Do It Yourself, Do It With Others*), basat en la identificació de la diferència, la seu enunciació i la seu visibilitat com una eina d'apoderament personal i col·lectiva.

Les Jornades sobre diversitat, dirigides per la professora i investigadora Purificación Heras, han sigut articulades en dues sessions. La primera i vespertina, desenvolupada en el campus de Sant Joan d'Alacant, va versar sobre “Diversitat sexual i salut”, i “Diversitat, identitat ètnica i salut (desagregació de dades en salut i comunitat

gitana)”. La segona sessió a jornada completa va tindre lloc en el campus d’Elx, i s’hi van abordar diferents aspectes de la diversitat mitjançant diverses taules i ponències, articulades en les seccions següents: “Les universitats espanyoles davant de la diversitat” (aula institucional UMH-UCM); “Associacions universitàries o viure la diversitat en la Universitat” (amb representants de col·lectius de la UAM, UM, UA -LGTBIQ+, i dones musulmanes i gitanes); i “Viure la diversitat a Espanya, feminism negre, gitano i transnacional” incloent la perspectiva de la migració i les afrodescendents. Com a conclusió a aquests dos dies de trobada, conversa i divulgació científica, el programa va ser clausurat amb un concert de flamenc de la mà de l’agrupació de joves gitans alacantins La Fragua.

El Cine-fòrum, dirigit pel professor i investigador Jordi Ferrús, és una activitat grupal programada per als nostres quatre campus en la qual a partir del visionat d’una pel·lícula, es pretén generar un diàleg entre els qui hi assisteixen. Té com a objectiu estimular el descobriment, la interiorització i vivència de les realitats plantejades en els films seleccionats i, conseqüentment, activar la reflexió i el debat entre estudiants per a estimular l’associacionisme universitari i la visibilitat en matèria de diversitat. Des del passat mes de novembre de 2017 i fins al març de 2018, es projectaran les pel·lícules *Cuestión de Actitud* (Panos Koutras, 2014), *Haz lo que debas* (Spike Lee, 1989), *Almania: Bienvenido a Alemania* (Yasemin Samdereli, 2011), *Papusza* (Joanna Kos-Krauze y Krzysztof Krauze, 2013), *Fatima* (Philippe Faucon, 2015), i *XXY* (Lucía Puenzo, 2007).

Des d’un punt de vista institucional, cal assenyalar que en el marc temporal del disseny i desenvolupament d’aquest projecte, hem aprovat el Protocol per al canvi de nom de persones transsexuals, transgènere i intersexuals en la Universitat Miguel Hernández d’Elx¹, un protocol d’acompanyament que sorgeix d’acord amb l’article 25 de la Llei 8/2017, de 7 d’abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l’expressió de gènere en la Comunitat Valenciana², que garanteix el dret a la identitat de gènere, l’expressió de gènere dins de la nostra comunitat universitària. En aquest sentit, aquest és un any important per a nosaltres ja que també ha sigut aprovat el Pla d’igualtat entre dones i homes 2017-2020³.

---

¹ Consell de Govern de 25 d’octubre de 2017 [última consulta: 4/11/2017].

² http://www.dogv.gva.es/datos/2017/04/11/pdf/2017_3089.pdf [última consulta: 4/11/2017].

³ Consell de Govern de 24 de juliol de 2017 https://universite.umh.es/_web_rw/boumh/docs/9620_Plan%20de%20igualdad%20UMH.pdf [última consulta: 4/11/2017].

No obstant això, si bé aquest projecte està impulsat des del rectorat i té un caràcter institucional, des del camp de la investigació hi ha hagut projectes i actuacions prèvies per part de centres i grups d'investigació de la casa com el Centre Interdisciplinari d'Estudis de Gènere CIEG (antic SIEG) o el grup d'investigació consolidat del Departament d'Art, Figures de l'Excés i Polítiques del Cos, en moltes ocasions, en col·laboració amb altres universitats, o entitats com l'IMIO o la Generalitat Valenciana. Servisquen com a exemples en el primer dels casos, les *II Jornades Rols de Gènere i Nous Models de Família* (2004), o el cinefòrum *Violència de gènere i cinema* (2007); i en el segon dels casos, el *Congrés Internacional Cossos/Sexualitats Herètiques i Pràctiques Artístiques. Antecedents a l'Estat Espanyol*". De la teoria a la pràctica i viceversa i el llibre homònim (2009 i 2010) o l'exposició i publicació *L'AULA INVERTIDA. Estratègies pedagògiques i pràctiques artístiques des de la diversitat sexual*. Des del punt de vista formatiu, també hem de fer esment a dos dels nostres títols de màster, pioners en el seu àmbit: el màster en Igualtat i Gènere en l'Àmbit Públic i Privat (UMH-UJI, 2009...) o el recentment implantat màster en Estudis Culturals i Arts Visuals (Perspectives Feministes i Cuir/Queer) (UMH, 2017...).

Des de la Universitat Miguel Hernández, en definitiva, seguim treballant perquè altres formes d'estimar, i de relacionar-nos, entenen l'alteritat no com allò oposat, allò alien o allò estrany, sinó com allò propi, s'agafen possibles i visibles; i perquè la diferència de cadascun de nosaltres siga una peça fonamental en la construcció d'una diversitat rica dins i fora de la nostra comunitat.

All you need is love.

Love as a radical methodological strategy for inclusive diversity

Tatiana Sentamans, Vice Rector for Culture And University Extension

Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love is a cultural project designed and developed by the Vice-Rectorate for Culture and University Extension together with the Unit of Equality. It is part of a specific cooperation agreement signed between the Generalitat Valenciana (through the Vice-Presidency and the Department of Equality and Inclusive Policies) and the Universidad Miguel Hernández to promote activities associated with equality in diversity for the year 2017. To be precise, its leitmotiv –as its title suggests, is love, although not in the naive sense of the word, but rather as a tool for transformation, revolution, or in other words, to carry on contributing to a radical change –from the roots, related to inclusion and diversity. To this end various research, training and awareness raising activities have been organized in the field of affective-sexual, ethnic-cultural, religious-family diversity. This has all been set up around 5 main exercises: defending arguments, mediation tasks, conferences on research and the dissemination of scientific knowledge, a film club and this presentation.

Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love is a complex cultural project –in terms of its thinking and its programme, which is based on our university’s social commitment to its community and its context. As for contemporary cultural production, the design and the development of this type of work, which are combined under the same concept, are becoming increasingly more common. They materialize through different activities that fit some in with others; a trend that within the context of running artistic and cultural metaprojects, I have identified as being a “dynamic project of the matryoshka”. Its objective is firstly to provide a richer and more complex idea of the conceptual central theme from which its proposal is established and secondly, to appeal to a wider audience by increasing the variety of what is available in the programme. This is how we have tackled social, affective and political issues from different points of view and at the public university, by and for its community and the surroundings in which its four campuses are located (Altea, Elche, Orihuela and Sant Joan d’Alacant) are.

The exhibition, curated by Johanna Caplliure, includes the work of 7 internationally renowned artists (Alex Francés, Alexa Karolinski/Ingo Niermann, Francesc Ruiz, Johan Grimonprez, Maha Maamoun and María Ruido). From different cultural and imaginary contexts they specifically address corporeality, its connections and disconnections, the functional diversity and the affective “artivism”, the definition of human life in the modern-day world through the dystopian metaphor, the homoeroticism in a humorous and revisionist code, the richness of the Arab culture and also the interracial and intercultural love affected by the Arab Spring, where in all cases, love is an interpretative key. Video, photography, sculpture and installation art converge in the design of the exhibition in which large format, lighting, or the location of devices that are adjusted to see how the mats, pillows and poufs create a cosy atmosphere that encourages visitors to come in and ponder about the different pieces on display.

“Revolutionary Me” is an activity that has been developed in line with the exhibition and within the context of the CulturaLAB UMH (the artistic mediation and culture laboratory of our university) together with specialists from our teaching and research personnel. Just like in the past, this is much more than a guided tour and an educational workshop on how to use it. It organises a series of events to bring contemporary art closer to people from the university community and our surroundings (on this occasion for example with students from the Altea and Elche Campuses and two secondary schools from the city of Elche). Through the collective construction of a safe space, thought, the use of the body, cooperative work, open dialogue, making badges and using self-portraits, and DIY, DIWO (Do It Yourself, Do It With Others) an awareness raising exercise has been carried out, based on identifying the difference, wording it and displaying it as a personal and collective empowerment tool.

The conferences on diversity, organised by the professor and researcher Purificación Heras, have been split up into two sessions. The first took place in the evening in the Campus of Sant Joan d'Alacant and it dealt with “Sexual Diversity and Health” and “Diversity and Ethnic Identity and Health (disaggregated data on health and the gypsy community)”. The second session, which lasted the whole day, was held at the Elx Campus, in which different aspects of diversity were tackled through various panel discussions and papers that were joined together in the following sections: “Spanish universities faced with diversity” (UMH-UCM institutional panel

discussion); “University associations or experiencing the diversity in the University” (with representatives of groups from UAM, UM, UA –LGTBIQ+ and muslim and gypsy women); and “Experience the diversity in Spain, black, gypsy and transnational feminism” including the point of view about migration and African diaspora. To round off these two days of meetings, discussion and dissemination of scientific knowledge, the programme was brought to an end with a flamenco concert performed by the young gypsy group from Alicante La Fragua.

The Film forum, organised by the professor and researcher Jordi Ferrús, is a group activity programmed for our four campuses that is expected to promote dialogue among the participants after they have watched a film. The objective of this is to stimulate discovery, internalisation and experience of the facts put forward in the films chosen and consequently, activate thoughts and discussion among students to stimulate university associationism and visibility when it comes to diversity. From November, 2017 until March, 2018, *XENIA* (Panos Koutras, 2014), *Do the Right Thing* (Spike Lee, 1989), *Almanya – Willkommen in Deutschland* (Yasemin Samdereli, 2011), *Papusza* (Joanna Kos-Krauze & Krzysztof Krauze, 2013), *Fatima* (Philippe Faucon, 2015), and *XXY* (Lucía Puenzo, 2007) will be shown.

From an institutional point of view, it is worth pointing out that in the timeframe of the design and the development of this project, we have approved the “Protocol to change the name of transsexuals, transgender or intersexual people in Miguel Hernández University of Elche”, a complementary protocol that has been drawn up pursuant to Article 25 of the Law 8/2017, dated the 7th of April, from the Generalitat, as part of the acknowledgement of the right to gender identity and expression in the Valencian Community², which guarantees the right to gender identity, and gender expression within our university community. In this sense, this is an important year for us seeing as the “Plan of Gender Equality 2017-2020”³ has also been approved.

However, although this project has been promoted by the Rectorate and it is institutional, research projects and previous activities have been carried out by centres

---

¹ Governing Board dated the 25th of October, 2017 [Last update: 4/11/2017].

² http://www.dogv.gva.es/datos/2017/04/11/pdf/2017_3089.pdf [last update: 4/11/2017].

³ Governing Board dated 24th of July, 2017 https://universite.umh.es/_web_rw/boumh/docs/9620_Plan%20de%20igualdad%20UMH.pdf [Last update: 4/11/2017].

and internal research groups such as the Centro Interdisciplinar de Estudios de Género CIEG (formerly SIEG) (Interdisciplinary Centre of Gender Studies) (formerly SIEG) or the consolidated research group of the Department of Art Figures of the Excess and Politics of the Body, on many occasions, together with other universities or institutions such as the IMIO (The Institute for Women and Equal Opportunities) or the Generalitat Valenciana. They can be used as examples in the former case, the 2nd edition of the *Conferences on the Gender roles and the new family model* (2004), or the Film Forum *Gender-based violence and cinema* (2007); and in the latter, the *International Congress Bodies/Heretical Sexuality and Artistic Practices. Background in Spain. From the theory to the practice* and vice versa and the homonymous book (2009 and 2010) or the exhibition and the publication *EL AULA INVERTIDA. Estrategias pedagógicas y prácticas artísticas desde la diversidad sexual (THE CLASSROOM UPSIDE-DOWN. Teaching strategies and artistic practices based on sexual diversity)*. From the educational point of view, two of our pioneering Master's programmes are also worth mentioning: the Masters on Equality and Gender in the Public and Private Spheres (UMH-UJI, 2009...) or even more recently the Masters on Cultural Studies and Visual Arts (feminist and cuir / queer perspectives) (UMH, 2017...).

In short at Miguel Hernández University, we continue working so that there are other ways of loving and associating with each other, so that the otherness is not understood as being the opposite, the unfamiliar or the strange, but rather as what is distinct, possible and visible; so that the difference of each of us is a fundamental piece of the puzzle of a rich diversity inside and outside our community.

All you need is love.

Igualdad en la Diversidad en la UMH

Mª José Alarcón, Directora de la Unidad de Igualdad

Mi más sincero agradecimiento a Tatiana Sentamans Gómez, Vicerrectora de Cultura y Extensión Universitaria, por haber contado con la Unidad de Igualdad para participar en el proyecto *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love*. Un proyecto que nuestra universidad acomete en colaboración con la Generalitat Valenciana, a través de la Vicepresidencia y Conselleria de Igualdad y Políticas Inclusivas, para el fomento de actividades en materia de igualdad en la diversidad.

Permítanme que, como Directora de la Unidad de Igualdad de la UMH, dedique unas líneas a señalar el porqué de nuestra gratitud y qué interpretación le damos a la igualdad en la diversidad.

Desde que el artículo 14 de nuestra Constitución proclamara el derecho a la igualdad y a la no discriminación por razón de nacimiento, raza, sexo, religión, opinión o cualquier otra condición o circunstancia personal o social, nuestro ordenamiento jurídico ha ido incorporando y desarrollando este precepto en sus diferentes ámbitos. En el ámbito universitario, un hito importante en materia de igualdad lo constituye la llamada LOMLOU (Ley Orgánica 4/2007, de 12 de abril, por la que se modifica la Ley Orgánica 6/2001, de 21 de diciembre, de Universidades), que introduce a lo largo de su articulado una serie de disposiciones sobre la igualdad de mujeres y hombres que la Ley del 2001 no contenía. Así, no solo explica que la igualdad de mujeres y hombres es un valor que las universidades han de incorporar como objetivo propio, sino que concreta la obligación de contar en sus estructuras de organización con unidades de igualdad para el desarrollo de las funciones relacionadas con el principio de igualdad de mujeres y hombres.

En este marco, la UMH crea nuestra Unidad de Igualdad con la misión de desarrollar las políticas de igualdad de mujeres y hombres de la institución. No obstante, aunque la igualdad entre ambos sexos ha sido nuestro origen, lo cierto y verdad es que, desde nuestros inicios, hemos asumido el reto de trabajar por la igualdad de todas las personas y colectivos que conforman nuestra comunidad universitaria, así como combatir la intolerancia, sea del tipo que sea y velar por la no discriminación, cualquiera que sea su razón.

En la Unidad de Igualdad creemos que la diversidad que caracteriza al ser humano por razón de su sexo, procedencia, cultura, capacidad, orientación e identidad sexual... debe ser considerada como un valor positivo y no origen de diferencias que den lugar a la desigualdad, la exclusión y la discriminación.

Para nosotras, los conceptos igualdad y diversidad, aunque pueden parecer a priori contrapuestos, en modo alguno lo son. Cuando nos referimos a personas, nuestro concepto de igualdad no es sinónimo de uniformidad, sino que hace referencia a que todas las personas, aunque diferentes, hemos de disfrutar de una igualdad de derechos, de trato y de posibilidades.

En nuestra universidad, el sexismo, el racismo, la xenofobia, la homofobia, y cualquier manifestación de intolerancia son inadmisibles. Creemos que la Universidad es de todas y para todas las personas, y que partiendo de la individualidad de cada una y respetando su singularidad, podamos construir una sociedad más equitativa y más justa.

El proyecto un *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love* va en esta dirección, va encaminado a construir puentes, a generar espacios de encuentro, a superar los prejuicios y estereotipos que surgen del desconocimiento de lo que es diferente; por todo eso la Unidad de Igualdad está en gratitud con todas las personas que lo han hecho posible. Gracias de nuevo a la Vicerrectora de Cultura y Extensión Universitaria por contar con la Unidad de Igualdad. Mi agradecimiento y felicitaciones a Johanna Caplliure, comisaria de la exposición, a la profesora Purificación Heras González y al profesor Jordi Ferrús Batiste por la organización de las jornadas y del Cine-fórum. Mi reconocimiento y gratitud a los y las artistas y ponentes por aceptar nuestra invitación y compartir con nuestra comunidad universitaria sus obras, conocimientos y experiencias y, por supuesto, a todas y a todos los que nos han acompañado en estas actividades, gracias por vuestro interés y por recorrer con nosotras el camino que juntos nos llevará a lograr una igualdad en la diversidad.

Muchas gracias.

Igualtat en la diversitat a la UMH

Mª José Alarcón, Directora de la Unitat d'Igualtat

El meu més sincer agraïment a Tatiana Sentamans Gómez, vicerrectora de Cultura i Extensió Universitària, per haver comptat amb la Unitat d'Igualtat per a participar en el projecte *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love*. Un projecte que la nostra universitat escomet en col·laboració amb la Generalitat Valenciana, a través de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, per al foment d'activitats en matèria d'igualtat en la diversitat.

Permeteu-me que, com a directora de la Unitat d'Igualtat de la UMH, dedique unes línies a assenyalar el perquè de la nostra gratitud i quina interpretació li donem a la igualtat en la diversitat.

Des que l'article 14 de la nostra Constitució proclamara el dret a la igualtat i a la no discriminació per raó de naixement, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social, el nostre ordenament jurídic ha anat incorporant i desenvolupant aquest precepte en els seus diferents àmbits. En l'àmbit universitari, una fita important en matèria d'igualtat la constitueix l'anomenada LOMLOU (Llei orgànica 4/2007, de 12 d'abril, per la qual es modifica la Llei orgànica 6/2001, de 21 de desembre, d'universitats), que introduceix al llarg del seu articulat una sèrie de disposicions sobre la igualtat de dones i homes que la Llei del 2001 no contenia. Així, no solament explicita que la igualtat de dones i homes és un valor que les universitats han d'inserir com a objectiu propi, sinó que concreta l'obligació de comptar en les seues estructures d'organització amb unitats d'igualtat per al desenvolupament de les funcions relacionades amb el principi d'igualtat de dones i homes.

En aquest marc, la UMH crea la nostra Unitat d'Igualtat amb la missió de desenvolupar les polítiques d'igualtat de dones i homes de la institució. No obstant això, encara que la igualtat entre ambdós sexes ha sigut el nostre origen, el cert i veritable és que, des dels nostres inicis, hem assumit el repte de treballar per la igualtat de totes les persones i col·lectius que conformen la nostra comunitat universitària, així com combatre la intolerància, siga del tipus que siga i vetlar per la no discriminació, qualsevol que en siga la raó.

En la Unitat d'Igualtat creiem que la diversitat que caracteritza l'ésser humà per raó del seu sexe, procedència, cultura, capacitat, orientació i identitat sexual... ha de ser considerada com un valor positiu i no origen de diferències que donen lloc a la desigualtat, l'exclusió i la discriminació.

Per a nosaltres, els conceptes igualtat i diversitat, encara que poden semblar a priori contraposats, de cap manera ho són. Quan ens referim a persones, el nostre concepte d'igualtat no és sinònim d'uniformitat, sinó que fa referència al fet que totes les persones, encara que diferents, hem de gaudir d'una igualtat de drets, de tracte i de possibilitats.

En la nostra universitat, el sexism, el racisme, la xenofòbia, l'homofòbia, i qualsevol manifestació d'intolerància són inadmissibles. Creiem que la Universitat és de totes i per a totes les persones, i que, partint de la individualitat de cadascuna i respectant la seua singularitat, puguem construir una societat més equitativa i més justa.

El projecte *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love* va en aquesta direcció, va encaminat a construir ponts, a generar espais de trobada, a superar els prejudicis i estereotips que sorgeixen del desconeixement del que és diferent; per tot això la Unitat d'Igualtat està en gratitud amb totes les persones que l'han fet possible. Gràcies de nou a la vicerrectora de Cultura i Extensió Universitària per comptar amb la Unitat d'Igualtat. El meu agraïment i les meues felicitacions a Johanna Caplliure, comissària de l'exposició, a la professora Purificació Heras González i al professor Jordi Ferrús Batiste per l'organització de les jornades i del Cine-Fòrum. El meu reconeixement i gratitud als i les artistes i ponents per acceptar la nostra invitació i compartir amb la nostra comunitat universitària les seues obres, coneixements i experiències i, per descomptat, a totes i a tots els que ens han acompanyat en aquestes activitats, gràcies pel vostre interès i per recórrer amb nosaltres el camí que junts ens portarà a aconseguir una igualtat en la diversitat.

Moltes gràcies.

Equality in the Diversity at UMH

Mª José Alarcón, Director of the Equality Unit

My sincere appreciation to Tatiana Sentamans Gómez, the Vice Rector for Culture and University Extension, for having counted on the Unit of Equality to take part in the project *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love*. A project that our university has undertaken in collaboration with the Autonomous Government of Valencia, through the Vice-Presidency and the Department of Equality and Inclusive Policies, to promote activities related to equality in diversity.

Allow me, as the Director of the Unit of Equality at UMH, to explain why we are so grateful and how we interpret equality in diversity.

Since article 14 of the Spanish Constitution declared the right to equality and not to be discriminated against on the account of birth, race, gender, religion, opinion or any other condition or personal or social circumstance, our legal system has incorporated and developed this precept in its different areas. At a university level, an important milestone with regard to equality is the so-called LOMLOU (Organic Law 4/2007, dated the 12th of April, which modified the Organic Law 6/2001, dated the 21st of December, concerning Universities), that introduced a series of provisions on gender equality throughout its articles that the Law of 2001 had not provided for. Therefore, not only does it state that the gender equality is a value that universities must establish as an objective, but it also specifies the obligation to have units of equality in its organisational structures to develop the tasks related to the principle of gender equality.

To this end, the UMH has set up our own Unit of Equality in order to develop the gender equality policies of the institution. Nevertheless, although defending gender equality is our cornerstone, what is true is that, since the unit was first set up, we have taken on the challenge to defend the equality of all individuals and groups that are part of our university community and fight intolerance, of whatever kind, and condemn discrimination, on whatever grounds.

At the Unit of Equality we believe that the diversity which identifies humans based on their gender, origin, culture, abilities, sexual orientation and identity... must be considered as being a positive value and not a source of difference that results in inequality, exclusion and discrimination.

For us, the concepts of equality and diversity, although *a priori* they might seem to be contrary to each other, they are by no means. With regard to people, our concept of equality is not a synonym of uniformity, but rather it makes reference to the fact that everyone, despite being different, is entitled to equal rights, treatment and possibilities.

At our university, sexism, racism, xenophobia, homophobia, and any other display of intolerance are unacceptable. We think that the University is for everyone and for all individuals, and that on the basis of everyone's individuality and by respecting their uniqueness, we can build a fairer and more equal society.

The project *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love* is associated with this; it aims at building bridges, setting up meeting points, overcoming prejudice and stereotypes that are the result of a lack of knowledge about being different; that is why the Unit of Equality is grateful to everyone who has made it possible. Many thanks once again to the Vice Rector for Culture and University Extension for relying on the Unit of Equality. My appreciation and congratulations to Johanna Caplliure, the curator of the exhibition, to the professor Purificación Heras González and the professor Jordi Ferrus Batiste for organizing the conferences and the Film Forum. My acknowledgement and gratitude to the artists and speakers for having accepted our invitation and for sharing their work, knowledge and experiences with us and of course to all and everyone who has been involved in these activities, thank you for your interest and for accompanying us on our mission to attain equality in diversity.

Thank you.

*Rolando's
code*

2015–2017

Instalación /
Medidas variables /
Fotocopia encolada
sobre pared

Alexa
Karolinski
&
Ingo
Niermann

*Il fumetto deo
giardini*

2015

5 publicaciones offset

Cómic por entregas
distribuido temporalmente
durante la inauguración
de la 56 Bienal de Venecia.
Editada por Francesc Ruiz
para la exposición "Los
sujetos" comisariada
por Martí Manen para el
Pabellón de España.

Paqui

2009

Fotografía color
80 x 112 cm

Army of Love

2016

Film en HD / sonido /
inglés y alemán / 40min.

Film comisionada y
produceda por la 9 Bienal
de Berlín. Con el soporte
adicional de la Bienal de
Wiesbaden y el Centre de
Cultura Contemporánea de
Barcelona.

Pilar

2009

Fotografía color
80 x 112 cm

Joh
Grin
pr

Pilar,
y María
2008

Fotografía color
30 x 51 cm

Franc
esc
Ruiz

No dos sino

dos I

2008

Dos recipientes para
guardar orinales y luz
20 x 45 x 25 cm

No dos sino

dos II

2008

Dos jarras de
porcelana vidriada
8 x 48 x 14 cm

Ma
M
mo

♦ II_ Exposición / Exposició / Exhibition

Every Day

Words

Disappear

2016

Video HD / sonido /
francés e inglés / 15min.

Film producido por zap-
o-matik y co-producido
por el Museumcultuur
Strombeek de Gent y
Contour 7.

Alex
Fran
cés

Teodora

2009

Fotografía color
80 x 112 cm

*Carolina y
Encina*

2009

Fotografía color
40 x 62 cm

*Esperanza e
Izaskun*

2009

Fotografía color
40 x 62 cm

Los donantes

2009

Seis jarras de
porcelana esmaltada
27 x 20 x 38 cm
(amarillos)
25 x 20 x 35 cm
(rojos)
34 x 15 x 26 cm
(azules)

Dear Animal

2016

Video HD / sonido /
árabe con subtítulos en
inglés / 24min.

Maria
Ruido

*Le rêve est fini
/ El sueño ha
terminado*

2014

Video HD + super 8 /
sonido / español, árabe,
francés e italiano / 47min.

Film producido por el
ARTIUM de Vitoria y el
MoCAB de Belgrado.

A Revolutionary Love¹

Johanna Caplliure, comisaria de la exposición

¿Cómo podría responderse afectiva y estéticamente a los desajustes de la precariedad, la crisis o las diferencias? Ante la urgencia de ciertas situaciones, los agenciamientos emergen junto a otros modelos relationales donde el amor se sitúa en el epicentro de un “cruel vitalismo” de insurgencia. O quizá de una esquizofrenia del deseo distópico. O tal vez, también, como la dislocación de un binomio que equidista hacia lo fractal.

Lauren Berlant, crítica cultural, ha desarrollado una serie de investigaciones y estudios sobre la idea de un amor egoísta que se definiría como un “cruel vitalismo”. Este es capaz de impulsarnos sobre cualquier deseo de manera optimista pero que nos ancla a una frustración, puesto que este anhelo es imposible de conseguir. Y que, sin embargo, nos empuja a luchar apasionadamente por él. Podríamos hablar de un amor abocado al capitalismo febril o que nace de una evocación de la desesperación en la que vivimos. En esta paradoja intrínseca al capitalismo neoliberal se sitúan las relaciones excéntricas que deben quebrarse en una grieta con cada beso, caricia o mirada. Se tratan de prácticas al margen del deseo romántico (este casi compañero del amor romántico) y de la idealización de las relaciones contractuales con el otro. Por tanto, la fantasía se inserta en un régimen en el que emerge un amor transformador capaz de iniciar una revolución o incluso representar la propia revolución.

Un amor revolucionario no es aquel que habla de una revolución sexual, sino de una inclinación hacia los afectos como vía de transformación de un *statu quo*. Puesto que los agenciamientos que devienen de una oleada de pasiones o de una dulzura incondicional son los que desatan un cambio en la forma de nuestras vidas. El afecto frente a los acontecimientos bélicos o frente al mercantilismo de nuestra existencia destapa el quiebro en las formas normativas.

¹ *A Revolutionary Love* tiene una deuda conceptual en los trabajos textuales de Ingo Niermann así como en los intercambios epistolares con Johan Grimonprez. Ambos nos han dotado de un conocimiento afectivo que impregna toda la exposición.

De hecho, si pensamos en términos de una historia afectiva o sentimental, observamos como esta nos conduce a un progresivo deslizamiento hacia un cuestionamiento de los acontecimientos anteriores y presentes. Este, de carácter directo, se presenta como resistencia y subterfugio. El amor se enfrenta al olvido, al dolor o a la guerra. Así, la utopía de cada día se convierte en un proyecto político a través del amor revolucionario. Entonces se recolocaría en cada pensamiento de imposibilidad una vía potencial. Es decir, se desvelaría una sutileza de las pequeñas formas íntimas más fuerte que una batalla, más efectiva que la economía global, más dividida que la lógica del neoliberalismo y más tierna que el amor de una madre. “If you love and trust your soldier, then you will always, to some extent, love the army as a whole. If the soldier loves the needy, then you see not only the individual soldier but an entire regiment of beautiful, lustful, open-minded people who do good”.²

“LA EXPLOTACIÓN SEXUAL SE EXPANDE
FELACIÓN CUNNILINGUS ALGO PARA CADA UNO
SODOMÍA
JUSTO AQUÍ ENTRE LAS LEYES LA EXPLOTACIÓN
SEXUAL SE EXPANDE
JUSTO AQUÍ ENTRE LAS PIERNAS AQUÍ
NO DISPARES HASTA QUE NO LE VEAS EL BLANCO
DE LOS MUSLOS
NO SAQUES EL TEMA
AHÍ, ENTRE LAS LÍNEAS
ES UN PAÍS LIBRE
¿CREES EN DIOS?
TIENE QUE SER BROMA ÉL SOLO HACE LO QUE LE
APETECE
MIERDA DIJO LA DUQUESA, SABE COMO EL POLLO

² Niermann, I., *Army of Love*, Biennal de Berlín.

MOVEL ESPIOLÓGICA
INSENSATO INCOMPETENTE INANE
ENSEÑA NO DIGAS: SOPLA NO HUELAS
DEJALO EN POSICIÓN DE VENTAJA
AUTOBIOGRAFÍA OBSCINEMA
LA POLICÍA MANTIENE LA PRESIÓN SOBRE LOS
PROXENETAS
SUPERMAN NUNCA DICE... ¡AY!
¿TE MASTURBASTE ENTONCES?
NADA PARA NADIE
¿QUÉ EDAD TENÍAS LA PRIMERA VEZ QUE...?
MÁS FÁCIL DE USAR MÁS COMPLETO ACTUALIZADO
ESENCIAL PARA CASA ESCUELA Y OFICINA
¿TODAVÍA TE MASTURBAS?
PARA EL HOMBRE O LA MUJER QUE TIENE TODO Y
TIENE QUE SEGUIR QUERIENDO ALGO
¿CREES EN DIOS?"

Lippard, Lucy R., *Yo veo / Tú significas*, Bilbao, COSONNI, 2016.

Un amor transformador

"(T)he lovers' resolution of the overwhelming aporia of this phase is to wait together in the present. They end not intersubjectively together, not sexually together, not really as lovers, even, but beings in the same room ".³

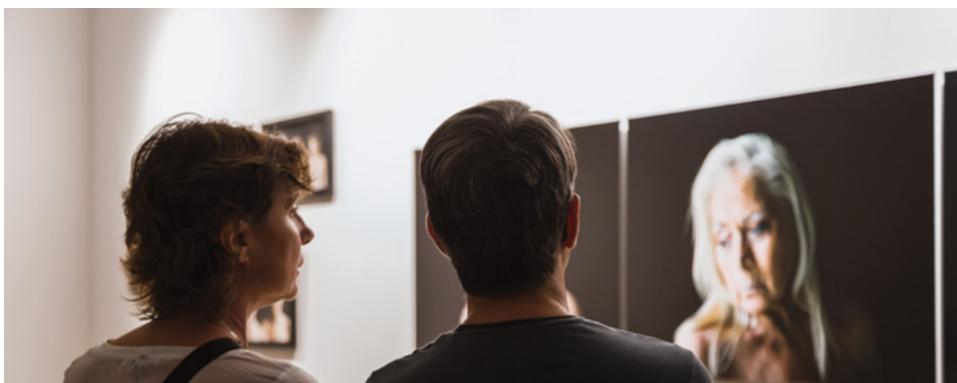
En todas las agendas políticas aparecen cuestiones que deben ser revisadas continuamente. La diversidad sexual, la migración, la diferencia racial y cultural, las creencias religiosas y la estructura familiar son ítems que deben ser reformulados ante las circunstancias que vivimos. Así, en la mano de los productores culturales está ofrecer a nuestra comunidad la posibilidad de ahondar en estas cuestiones, a través de la investigación y la creación visual contemporánea. Puesto que se tiene la intención de evidenciar una serie de cambios a partir de la convivencia y sensibilización de las diferencias. Por eso, es importante que se den preguntas, pero también respuestas urgentes a las políticas sexuales y de género contemporáneas, a la convivencia interracial e intercultural, al respeto al otro, el conocimiento de otras formas de vida y de creencia. De ese mismo modo, la creación contemporánea posee el potencial para adentrarnos en la diversidad a

³ Berlant L. y Greenwald J., "Affect in the End Times: A Conversation with Lauren Berlant", *Qui Parle: Critical Humanities and Social Sciences*, Volume 20, Number 2, Spring/Summer 2012, pp. 71–89.

partir de fuertes sensibilidades. Esta explora estrategias que desvían y desestabilizan el imperio de lo normal y sus representaciones. Podemos aprender de estas y crear nuevas imágenes para nuestras representaciones y entonces pensar cómo estas se dan bajo nuestras circunstancias en un ejercicio en que el otro desaparece. Puesto que el otro también soy yo y yo estoy en el otro. Así, abrazamos la diferencia y la hacemos real en cada uno de nosotros convirtiéndonos en cómplices de una revolución amorosa.

Esta revolución tiene sus armas en la comprensión del otro, en la visibilidad de uno mismo, en el respeto a la diferencia, en la convivencia como otro o en la apertura a otras estructuras y formas de vida. De esta manera, *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love* es una exposición que pretende hermanarse y entender el trabajo afectivo como una muestra de las relaciones informales, íntimas, pequeñas y cotidianas en la que uno se funde con el otro: entendiendo, compartiendo y siendo. Aquí el amor se convierte en una estrategia, en un tópico radical que responde frente a la máquina del capital. Así se trasciende a una economía de afectos y efectos donde la totalidad es una parte de lo que podemos ser. La diferencia solo enfatiza la posibilidad de que seamos un colectivo mejor y mayor. Y las minorías solo un pedazo de lo que somos dentro de nuestro amor.

La exposición *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love* está formada por los artistas Alex Francés, Alexa Karolinski/Ingo Niermann, Maha Maamoun, María Ruido y Francesc Ruiz. Los trabajos de esta muestra indagan sobre nuevos modelos relationales. Y con ellos nos aproximamos a entender el amor hacia el otro, la continua ambivalencia de la diferencia, la declaración de principios de cómo es ser diferente, la composición de otras filiaciones o agenciamientos más allá de la consanguineidad, el relato del otro en la voz de la vieja y nueva cultura y los pormenores de ser la extranjera en el país que conquistaron tus antepasados. Conceptualmente la exposición está pensada en estos términos: mi doble / mi otro (Alex Francés), un amor total (Alexa Karolinski/Ingo Niermann), exotismo y razón (Maha Maamoun), desde el otro lado (María Ruido) y en el deseo me encuentro (Francesc Ruiz). Mientras que en el pliego de un mar de deseos, una oleada de emociones, palabras, voces nos envuelven en un amor revolucionario.

A Revolutionary Love¹

Johanna Caplliure, comissària de l'exposició

Com podria respondre's afectiva i estèticament als desajustaments de la precaritat, la crisi o les diferències? Davant la urgència de certes situacions, els agenciaments emergeixen al costat d'altres models relacionals on l'amor se situa en l'epicentre d'un “vitalisme cruel” d'insurrecció. O potser d'una esquizofrènia del desig distòpic. O tal vegada, també, com la dislocació d'un binomi que equidista cap a allò fractal.

Lauren Berlant, crítica cultural, ha desenvolupat una sèrie de recerques i estudis sobre la idea d'un amor egoista que es definiria com un “vitalisme cruel”. Aquest és capaç d'impulsar-nos sobre qualsevol desig de manera optimista però que ens ancora a una frustració, ja que aquest anhel és impossible d'aconseguir. I que, no obstant açò, ens espenta a lluitar per ell apassionadament. Podriem parlar d'un amor abocat al capitalisme febril o que naix d'una evocació de la desesperació en la qual vivim. En aquesta paradoxa intrínseca al capitalisme neoliberal se situen les relacions excèntriques que han de trencar-se en una esquerda amb cada besada, carícia o mirada. Es tracta de pràctiques al marge del desig romàntic (aquest quasi company de l'amor romàntic) i de la idealització de les relacions contractuals amb l'altre. Per tant, la fantasia s'insereix en un règim en el qual emergeix un amor transformador capaç d'iniciar una revolució o fins i tot representar la pròpia revolució.

Un amor revolucionari no és aquell que parla d'una revolució sexual, sinó d'una inclinació cap als afectes com a via de transformació d'un *statu quo*. Perquè els agenciaments que s'esdevenen d'una onada de passions o d'una dolçor incondicional són els que deslliguen un canvi en la forma de les nostres vides. L'afecte front als esdeveniments bèl·lics o front al mercantilisme de la nostra existència destapa el trencament de les formes normatives.

¹ *A Revolutionary Love* té un deute conceptual en els treballs textuais d'Ingo Niermann així com en els intercanvis epistolars amb Johan Grimonprez. Ambdós ens han dotat d'un coneixement afectiu que impregna tota l'exposició.

De fet, si pensem en termes d'una història afectiva o sentimental, observem com aquesta ens condueix a un progressiu lliscar cap a un qüestionament dels esdeveniments anteriors i presents. Aquest, de caràcter directe, es presenta com a resistència i subterfugi. L'amor s'enfronta a l'oblit, al dolor o a la guerra. Així, la utopia de cada dia es converteix en un projecte polític a través de l'amor revolucionari. Llavors es recol·locaria una via potencial en cada pensament d'impossibilitat. És a dir, es desvetlaria una subtilesa de les xicotetes formes íntimes més forta que una batalla, més efectiva que l'economia global, més dividida que la lògica del neoliberalisme i més tendra que l'amor d'una mare. “If you love and trust your soldier, then you will always, to some extent, love the army as a whole. If the soldier loves the needy, then you see not only the individual soldier but an entire regiment of beautiful, lustful, open-minded people who do good”².

“L'EXPLOTACIÓ SEXUAL S'EXPANDEIX
FEL·LACIÓ CUNNINGUS ALGUNA COSA PER A CADASCÚ
SODOMIA
JUST ACÍ ENTRE LES LLEIS L'EXPLOTACIÓ
SEXUAL S'EXPANDEIX
JUST ACÍ ENTRE LES CAMES ACÍ
NO DISPARES FINS QUE NO LI VEGES EL BLANC
DE LES CUIXES
NO TRAGUES EL TEMA
ACÍ, ENTRE LES LÍNIES
ÉS UN PAÍS LLIURE
CREUS EN DÉU?
HA DE SER BROMA ELL NOMÉS FA EL QUE LI
VE DE GUST
MERDA VA DIR LA DUQUESSA, SAP COM EL POLLASTRE
MOVEI SPIOLÒGICA

² Niermann, I., *Army of Love*, Biennal de Berlín.

INSENSAT INCOMPETENT INANE
ENSENYA NO DIGUES: BUFA NO OLORES
DEIXA'L EN POSICIÓ D'AVANTATGE
AUTOBIOGRAFIA OBSCINEMA
LA POLICIA MANTÉ LA PRESSIÓ SOBRE ELS
PROXENETES
SUPERMAN MAI DIU... AI!
ET MASTURBARES LLAVORS?
GENS PER A NINGÚ
QUINA EDAT TENIES LA PRIMERA VEGADA QUE...?
MÉS FÀCIL D'USAR MÉS COMPLET ACTUALITZAT
ESSENCIAL PER A CASA ESCOLA I OFICINA
ENCARA ET MASTURBES?
PER A L'HOMME O LA DONA QUE TÉ TOT I
HA DE SEGUIR VOLENTE QUELCOM
CREUS EN DÉU?"

Lippard, Lucy R., *Yo veo / Tú significas*, Bilbao, COSONNI, 2016.

Un amor transformador

"(T)he lovers' resolution of the overwhelming aporia of this phase is to wait together in the present. They end not intersubjectively together, not sexually together, not really as lovers, even, but beings in the same room "³.

En totes les agendes polítiques apareixen qüestions que han de ser revisades contínuament. La diversitat sexual, la migració, la diferència racial i cultural, les creences religioses i l'estructura familiar són ítems que han de ser reformulats davant les circumstàncies que vivim. Així, en la mà dels productors culturals està oferir a la nostra comunitat la possibilitat d'aprofundir en aquestes qüestions, a través de la recerca i la creació visual contemporània. Perquè la intenció és d'evidenciar una sèrie de canvis a partir de la convivència i sensibilització de les diferències. Per això, és important que es donen preguntes, però també respostes urgents a les polítiques sexuals i de gènere contemporànies, a la convivència interracial i intercultural, al respecte a l'altre, el coneixement d'altres formes de vida i de creença. D'aquesta manera, la creació contemporània té el potencial per a endinsar-nos en la diversitat a partir de fortes sensibilitats. Aquesta explora estratègies que desvien i desestabilitzen l'imperi d'allò normal

³ Berlant L. y Greenwald J., "Affect in the End Times: A Conversation with Lauren Berlant", *Qui Parle: Critical Humanities and Social Sciences*, Volume 20, Number 2, Spring/Summer 2012, pp. 71-89.

i les seues representacions. Podem aprendre d'aquestes i crear noves imatges per a les nostres representacions i llavors pensar com s'hi donen sota les nostres circumstàncies en un exercici en què l'altre desapareix. Perquè l'altre també sóc jo i jo estic en l'altre. Així, abracem la diferència i la fem real en cadascun de nosaltres convertint-nos en còmplices d'una revolució amorosa.

Aquesta revolució té les seues armes en la comprensió de l'altre, en la visibilitat d'un mateix, en el respecte a la diferència, en la convivència com un altre o en l'obertura a altres estructures i formes de vida. D'aquesta manera, *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love* és una exposició que pretén agermanar-se i entendre el treball afectiu com una mostra de les relacions informals, íntimes, petites i quotidianes en la qual un es fon amb l'altre: entenen, compartint i sent. Ací l'amor es converteix en una estratègia, en un tòpic radical que respon front a la màquina del capital. Així es transcendeix a una economia d'afectes i efectes on la totalitat és una part del que podem ser. La diferència solament emfatitza la possibilitat que siguem un col·lectiu millor i major. I les minories només un bocí del que som dins del nostre amor.

L'exposició *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love* està formada pels artistes Alex Francés, Alexa Karolinski/Ingo Niermann, Maha Maamoun, María Ruido i Francesc Ruiz. Els treballs d'aquesta mostra indaguen sobre nous models relacionals. I amb ells ens aproximem a entendre l'amor cap a l'altre, la contínua ambivalència de la diferència, la declaració de principis de com és ser diferent, la composició d'altres filiacions o agenciaments més enllà de la consanguinitat, el relat de l'altre en la veu de la vella i nova cultura i els detalls de ser l'estrangeira en el país que van conquerir els teus avantpassats. Conceptualment l'exposició està pensada en aquests termes: el meu doble / el meu altre (Alex Francés), un amor total (Alexa Karolinski/Ingo Niermann), exotisme i raó (Maha Maamoun), des de l'altre costat (María Ruido) i en el desig em trobe (Francesc Ruiz). Mentre que en el plec d'un mar de desitjos, una onada d'emocions, paraules, veus ens emboliquen en un amor revolucionari.

A Revolutionary Love¹

Johanna Caplliure, curator of the exhibition

How could the imbalances of precariousness, the crisis or differences be answered emotionally and aesthetically? In view of the urgency of certain situations, affective arrangements emerge together with other relational models where love is at the epicentre of a “cruel vitalism” of insurgency, or perhaps of a schizophrenic dystopian desire. Or maybe, it’s also like the dislocation of a binomial that is equidistant towards fractal. Lauren Berlant, a cultural critic, has carried out research work and studies on the idea of a selfish type of love that could be defined as being a “cruel vitalism”. It is capable of optimistically impelling us on any desire even though it ties us to frustration, as this urge is impossible to satisfy. However, it spurs us on to fight passionately for it. We could talk about a love resulting in feverish capitalism or that stems from an evocation of the despair in which we live. The eccentric relationships that are likely to get broken up in a rift with each kiss, embrace or gaze are found in this intrinsic paradox of neo-liberal capitalism. These are practices on the margin of romantic desire (this is almost the partner of romantic love) and the idealization of the contractual relationships with the other. Therefore, fantasy is included in a system in which a transforming love that can start a revolution or even represent the revolution itself emerges.

A revolutionary love is not one that speaks of a sexual revolution, but rather of a preference for affection as a way to transform a *statu quo*. Because the affective arrangements that come from a surge of passion or an unconditional sweetness are those that trigger off a change in our lifestyles. Affection against the events of war or against the commercialism of our existence uncovers the breakdown in the regulations.

In fact, in terms of an affectionate and sentimental story, we observe how this makes us gradually begin to question the past and present events. This, directly, is shown as resistance and subterfuge. Love comes up against oblivion, pain or war. So, the utopia

¹ *A Revolutionary Love*. There is a conceptual debt in the written work of Ingo Niermann as well as in the exchange of letters with Johan Grimonprez. Both have given us a knowledge of affection that pervades the whole exhibition.

of each day turns into a political project through revolutionary love. Then a potential way out would be relocated in each thought of impossibility. That is to say, a subtleness of the small intimate forms that are stronger than a battle, more effective than the global economy, more divided than the logic of neoliberalism and more tender than a mother's love would be revealed. "If you love and trust your soldier, then you will always, to some extent, love the army as a whole. If the soldier loves the needy, then you see not only the individual soldier but an entire regiment of beautiful, lustful, open-minded people who do good"².

"SEXUAL EXPLOITATION IS GROWING
FELLATIO CUNNILINGUS SOMETHING FOR EVERYONE
SODOMY
RIGHT HERE AMONG THE LAWS OF SEXUAL EXPLOITATION
IT GROWS
RIGHT HERE BETWEEN THE LEGS HERE
DON'T SHOOT UNTIL YOU SEE THE TARGET
OF THE THIGHS
DON'T BRING THE SUBJECT UP
THERE, BETWEEN THE LINES
IT IS A FREE COUNTRY
DO YOU BELIEVE IN GOD?
IT'S GOT TO BE A JOKE ALONE HE DOES WHAT
HE FEELS LIKE
SHIT SAID THE DUCHESS, IT TASTES LIKE CHICKEN
SPY NOVEL
FOOLISH INCOMPETENT INANE
SHOW DON'T SPEAK: BLOW DON'T SMELL
LEAVE IT IN AN ADVANTAGEOUS POSITION
AUTOBIOGRAPHY OBSCENITY

² Niermann, I., *Army of Love*, Berlin Biennale.

THE POLICE KEEP THE PRESSURE ON THE
PIMPS
SUPERMAN NEVER SAYS... OW!
SO DO YOU MASTURBATE?
NOTHING FOR NOBODY
HOW OLD WERE YOU WHEN YOU FIRST...?
EASIER TO USE FULLER UP-TO-DATE
ESSENTIAL FOR HOME SCHOOL AND THE OFFICE
DO YOU STILL MASTURBATE?
FOR MEN OR WOMEN WHO HAVE EVERYTHING AND
STILL WANT SOMETHING
DO YOU BELIEVE IN GOD?"

Lippard, Lucy R., *I see / You mean*, Bilbao, COSONNI, 2016.

A transforming love

"(T)he lovers' resolution of the overwhelming aporia of this phase is to wait together in the present. They end not intersubjectively together, not sexually together, not really as lovers, even, but beings in the same room"³.

On all the political agendas there are matters that must be constantly reviewed. Sexual diversity, migration, racial and cultural differences, religious beliefs and the family structure are items that must be reformulated in view of the times in which we live. So, with the support of the cultural producers it gives our community the chance to explore these matters, through research work and contemporary visual creation. Seeing as the intention is to highlight a series of changes based on coexistence and raising people's awareness of the differences. That is why it is important that questions are asked and urgent answers are given to the contemporary sexual and gender-based policies, to the interracial and intercultural coexistence, the respect for others, the knowledge of other ways of life and beliefs. In turn, contemporary creation has the potential to let us in on the diversity according to strong feelings. This explores strategies that sidetrack and destabilize the empire of normality and what it represents. We can learn from these and create new images for our depictions and therefore think how these are produced in view of our circumstances in an exercise in which the other one disappears. Seeing

³ Berlant L. y Greenwald J., "Affect in the End Times: A Conversation with Lauren Berlant", *Qui Parle: Critical Humanities and Social Sciences*, Volume 20, Number 2, Spring/Summer 2012, pp. 71-89.

as the other one is also me and I am in the other one. Accordingly, we embrace the difference and we make it real in each one of us so that we become accomplices of an amorous revolution.

The weapons of this revolution are in the understanding of the other, in the visibility of oneself, in the respect for difference, in the conviviality as another or in opening up to other structures and ways of life. Hence, *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love* is an exhibition that tries to harmonize and understand the affective work as a display of the casual, intimate, small and daily relationships in which one merges into the other: understanding, sharing and existing. Here love turns into a strategy, into a radical subject matter that responds to the capital machine. It therefore goes beyond an economy of affection and effects where totality is a part of what we can be. The difference only emphasizes the possibility that we are a better and bigger group. And the minorities are only a piece of what we are in our love.

The following artists have contributed to the exhibition *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love*: Alex Francés, Alexa Karolinski/Ingo Niermann, Maha Maamoun, María Ruido and Francesc Ruiz. The pieces on display investigate

new relational models. And with them we get closer to understanding love towards others, the constant ambivalence of difference, the declaration of principles of what it is like to be different, the composition of other affiliations or affective arrangements beyond the consanguinity of the other, the tale of the other in the voice of the old and new culture and the details of being the foreigner in the country that conquered your ancestors. Conceptually the exhibition is inspired by these terms: my double/my other (Alex Francés), a total love (Alexa Karolinski/Ingo Niermann), exoticism and reason (Maha Maamoun), from the other side (María Ruido) and I find myself in desire (Francesc Ruiz). Whereas in a sea of desires, a surge of emotions, words, voices surround us in revolutionary love.

Alex Francés

El trabajo de Alex Francés opera desde una apuesta por el amor y la pérdida. Desde los años 90' ha prestado atención, a veces incluso desde una perspectiva controvertida, aspectos de la diversidad sexo-afectiva que se resumirían en un amor hacia el otro y su imposibilidad de unión. Pero también ha presentado un destacado cuestionamiento hacia la incapacidad de conocerse uno mismo plenamente. Siempre hay una parte que nos falta.

La idea que enuncia *No dos sino dos* y, de manera tácita en el resto de su obra, se ubica en que todo cuerpo se origina en la escisión de un ser anterior. Por lo que una individualidad siempre deseará volver a la unión que le dio principio. Así, en las piezas bajo este nombre (*No dos sino dos I, No dos sino dos II*) la unión es duplicada. Es decir, el gemelo o el otro es idéntico, o casi igual al uno. Mientras que en *Donantes* la unión es umbilical y uno es más pequeño que el otro. Esta relación de las tres cerámicas cromadas se comprende como una nutrición o desviamiento

de alimento, fluidos o conocimiento. Un traspaso que puede ejercerse en la relación materno-filial embrionaria, en la de los amantes (sea cual sea su diversidad sexual y afectiva) o en la del otro.

La relación de una vuelta a los orígenes, al saco embrionario de amor y unión, puede observarse en las imágenes pertenecientes a la serie “Madres e hijas” o en las fotografías *Paqui, Pilar y Teodora*. En estas, madres e hijas posan desnudas ante la cámara en una relación biológica, de amor y de unión más allá de cualquier lazo consanguíneo. En los retratos de *Paqui, Pilar y Teodora*, retratos de tres mujeres de avanzada edad fotografiadas desnudas, Francés homenajea a mujeres que han vivido una época difícil en la España franquista y que en su edad adulta son representadas con la belleza natural de sus cuerpos, que relatan historia y relatos de vida.

42

2

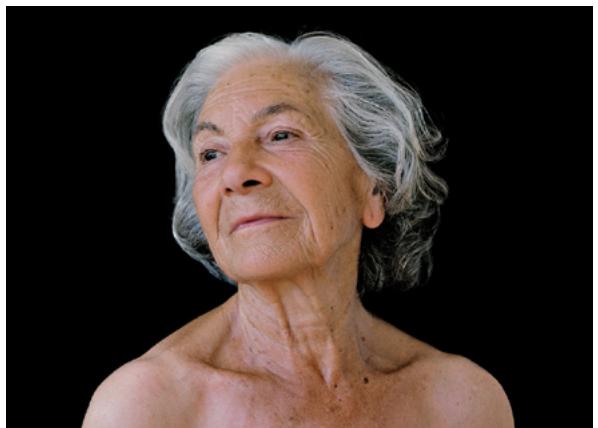
3

4

5

1_ *Esperanza e Izaskun*, 2009, fotografía color, 40 x 62 cm.

2_ *Pilar, Amparo y María*, 2008, fotografía a color, 30 x 51 cm.

3_ *Pilar*, 2009, fotografía color, 80 x 112 cm.

4_ *Paqui*, 2009, fotografía color, 80 x 112 cm.

5_ *Teodora*, 2009, fotografía color, 80 x 112 cm.

No dos sino dos II, 2008, dos jarras de porcelana vidriada, 8 x 48 x 14 cm.

Los donantes, 2009, seis jarros de porcelana esmaltada, 27 x 20 x 38 cm. (amarillos), 25 x 20 x 35 cm. (rojos), 34 x 15 x 26 cm. (azules)

El treball d'Alex Francés opera des d'una apostia per l'amor i la pèrdua. Des dels anys 90 ha parat esment, a voltes fins i tot des d'una perspectiva controvertida, a aspectes de la diversitat sexoafectiva que es resumirien en un amor cap a l'altre i la seu impossibilitat d'unió. Però també ha presentat un destacat qüestionament cap a la incapacitat de conéixer-se un mateix plenament. Sempre hi ha una part que ens falta.

La idea que enuncia *No dos sino dos I*, de manera tòcita en la resta de la seu obra, se situa en el fet que tot cos s'origina en l'escissió d'un ser anterior. Per la qual cosa una individualitat sempre desitjarà tornar a la unió que li va donar principi. Així, en les peces sota aquest nom (*No dos sino dos I*, *No dos sino dos II*) la unió és duplicada. És a dir, el bessó o l'altre és idèntic, o quasi igual a l'un. Mentre que en *Donantes* la unió és umbilical i un és més xicotet que l'altre. Aquesta relació de les tres ceràmiques cromades es comprén com una nutrició o desviament d'aliment,

fluids o coneixement. Un transvasament que es pot exercir en la relació maternofilial embrionària, en la dels amants (sigu quina siga la seu diversitat sexual i afectiva) o en la de l'altre.

La relació d'una tornada als orígens, al sac embrionari d'amor i unió, es pot observar en les imatges pertanyents a la sèrie “Madres e hijas” o en les fotografies *Paqui, Pilar i Teodora*. En aquestes, mares i filles posen nues davant la càmera en una relació biològica, d'amor i d'unió més enllà de qualsevol llaç consanguini. En els retrats de *Paqui, Pilar i Teodora*, retrats de tres dones d'avançada edat fotografiades nues, Francés homenatja dones que han viscut una època difícil en l'Espanya franquista i que en la seu edat adulta són representades amb la bellesa natural dels seus cossos, que relaten història i relats de vida.

No dos sino dos I, 2008, dos recipientes para guardar orinales y luz, 20 x 45 x 25 cm.

The work of Alex Francés deals with advocating love and loss. Since the 90s he has focused, sometimes even from a controversial point of view, on aspects of the affective-sexual diversity that would be summed up as love towards the other and their impossibility of union. But what is more he has questioned the inability to know oneself completely. There is always a bit missing.

The idea behind *No dos sino dos* (*Not two but rather two*) and tacitly in the rest of his work, is based on the fact that everybody comes from the division of a previous being. Consequently individuality will always want to go back to the union that created it. So, in the pieces that bear the same name (*No dos sino dos I*, *No dos sino dos II*) (*Not two but rather two I*, *Not two but rather two II*) unity is doubled. That is to say, the twin or the other is identical, or almost the same as the other. While in *Donantes* (*Donors*) the union is umbilical and one is smaller than the other. This relationship between the three chrome

ceramics is understood as nutrition or a diversion of food, fluids or knowledge. A transfer that can be carried out in the maternal bond, in that of lovers (whatever their affective-sexual diversity) or in that of the other.

The relationship of going back to the origins, to the amniotic sac of love and union, can be observed in the images included in the series “*Madres e hijas*” (*Mothers and daughters*) or in the photographs *Paqui, Pilar and Teodora*. In these, mothers and daughters pose nude before the camera in a biological relationship, of love and unity that is much more than consanguinity. In the pictures of *Paqui, Pilar and Teodora*, photographs of three older women posing nude, Francés pays tribute to women who have lived through difficult times in Spain under Franco and now in their adulthood they are portrayed with the natural beauty of their bodies that talk of history and the tales of life.

Alexa Karolinski / Ingo Niermann

Army of Love, 2016.

“El amor romántico está saturado de comoditización. La premisa socialista detrás del amor libre se desmorona cuando el deseo de la competencia se interpone en el camino y, en la era de las aplicaciones de conexión, la posibilidad del sexo libre representa la liberalización, no la liberación del amor. *Army of Love* introduce un regimiento proposicional de soldados de diversas edades y apariencias encargado de resolver el persistente malestar social de la soledad”.

Extracto de *Solution 257: Complete Love. A Novel* de Ingo Niermann, Sternberg Press, Berlín 2016.

Bajo la idea de repensar los afectos, el deseo, la sexualidad y el sexo emerge *Army of Love*. *Army of Love* o el ejército del amor es un colectivo de activistas creado «para ofrecer amor sensual en

toda su extensión (cuidado, deseo, sexo, respeto) a todos aquellos que lo necesitan». Inspirado en la novela homónima de Ingo Niermann vindica los cuidados y los afectos a través del amor desde la propia comunidad. Estas relaciones se expanden más allá de los cánones corporales instaurados, así como aquellos que representan el deseo, la belleza o la funcionalidad física o mental aparentemente “natural”. A través de sus experiencias y acciones, *Army of Love* se convierte en una guerrilla del amor cuestionando las relaciones sensibles, amorosas y afectivas en la era desmedida del capital.

El film de Karolinski y Niermann fue presentado por primera vez en la Bienal de Berlín. Desde entonces el ejército del amor ha cultivado su forma de deseo y cuidado extendiendo sus prácticas en talleres.

at an appropriate

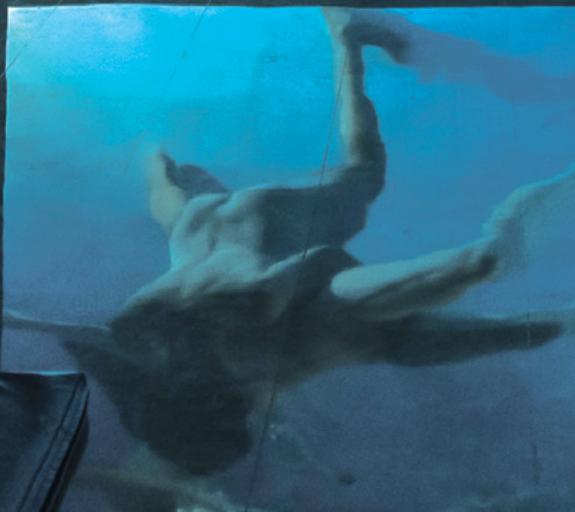
“L’amor romàtic està saturat de comoditització. La premissa socialista darrere de ‘l’amor lliure’ s’enfonsa quan el desig de la competència s’interposa en el camí, i en l’era de les aplicacions de connexió, la possibilitat del sexe lliure representa la liberalització, no l’alliberament de l’amor. *Army of Love* introduceix un regiment proposicional de soldats de diverses edats i aparences encarregat de resoldre el persistent malestar social de la solitud”.

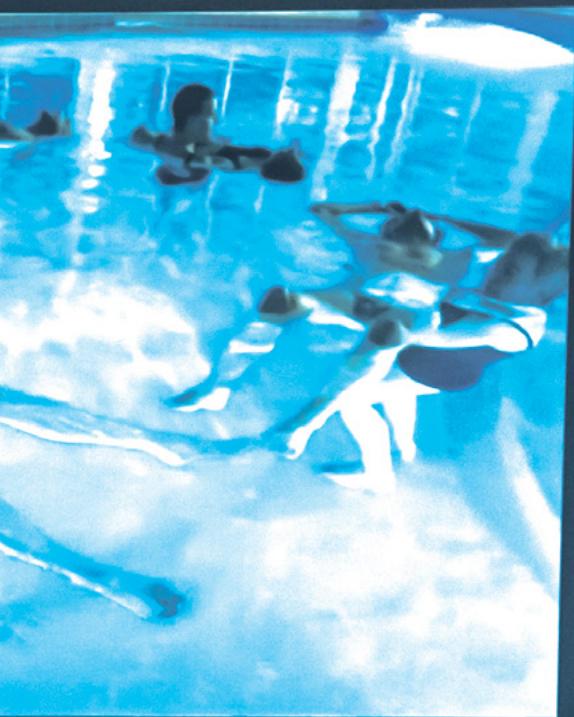
Extracte de *Solution 257: Complete Love. A Novel* de Ingo Niermann, Sternberg Press, Berlin 2016.

Sota la idea de repensar els afectes, el desig, la sexualitat i el sexe emergeix *Army of Love*. *Army of Love* o l’exèrcit de l’amor és un col·lectiu d’activistes creat «per a oferir amor sensual en tota la seua extensió (cura, desig, sexe, respecte) a tots aquells

que el necessiten». Inspirat en la novel·la homònima d’Ingo Niermann, vindica les cures i els afectes a través de l’amor des de la pròpia comunitat. Aquestes relacions s’expandeixen més enllà dels cànons corporals instaurats, així com aquells que representen el desig, la bellesa o la funcionalitat física o mental apparentment “natural”. A través de les seues experiències i accions, *Army of Love* es converteixen en una guerrilla de l’amor qüestionant les relacions sensibles, amoroses i afectives en l’era desmesurada del capital.

El film de Karolinski i Niermann va ser presentat per primera vegada en la Biennal de Berlín. Des de llavors l’exèrcit de l’amor ha conreat la seua forma de desig i cura estenent les seues pràctiques en tallers.

“Romantic love is saturated by commoditization. The socialist premise behind the ‘free love’ falls apart when the desire of the competition gets in the way and in the era of the social apps connecting people, the possibility of free love stands for the liberalization, not the liberation of love. Army of Love introduces a propositional regiment of soldiers of different ages and appearances who are in charge of solving the on-going social discontent of solitude”.

Abstract from *Solution 257: Complete Love. A Novel* by Ingo Niermann, Sternberg Press, Berlin 2016.

Behind the idea of reconsidering affection, desire, sexuality and sex *Army of Love* emerges. Army of Love is a group of activists set up «to provide

sensual love in all senses of the word (care, desire, sex, respect) to anyone who needs it». Inspired by the novel with the same name by Ingo Niermann, it defends care and affection through love from the community itself. These relationships go beyond the established bodily canons, as well as those who stand for desire, beauty or the apparently “natural” physical or mental functionality. Through their experiences and actions, Army of Love becomes a guerrilla of love challenging sensitive, amorous and affectionate relationships in the disproportionate era of the capital.

The premier of the film by Karolinski and Niermann was held at the Berlin Biennale. Since then the army of love has developed its desire and care by spreading its practices in workshops.

Fotogramas extraídos de _ *Army of Love*, 2016. Film en HD / sonido / inglés y alemán/ 40min.

Film comisionado y producido por la 9 Bienal de Berlín. Con el soporte adicional de la Bienal de Wiesbaden y el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.

Francesc Ruiz

Rolando's code, 2015–2017, Instalación / Medidas variables / Fotocopia encolada sobre pared

***Il fumetto dei giardini*, 2015, 5 publicaciones offset**

Cómic por entregas distribuido temporalmente durante la inauguración de la 56 Bienal de Venecia. Editado por Francesc Ruiz para la exposición *Los sujetos* comisariada por Martí Manen para el Pabellón de España

Las investigaciones de Francesc Ruiz circulan en torno a la representación erótica y pornográfica, la imagen en la ilustración y la prensa, el análisis del dibujo y, especialmente, del cómic. En ellos intenta mostrar toda una política de la representación.

Il fumetto dei giardini es un cómic por entregas que se produjo en el contexto de la 56 Bienal de Venecia donde Francesc Ruiz fue uno de los representantes del Pabellón de España en 2015. Ruiz desentraña la misteriosa producción del *fumetto*. Dentro del contexto de la edición erótica homosexual de los años setenta y ochenta en Italia, destacó el afamado editor Renzo Barbieri. Sus publicaciones cosecharon un gran éxito, puesto que fueron capaces de ilustrar una sexualidad no normativa, haciendo eco de muchas de las actitudes y estereotipos gais que se introdujeron en la cultura. Si pensamos en ello podemos detectar, del modo que lo ha hecho Francesc Ruiz, una popularización de ciertos elementos que, en sus formas delirantes, construyen un imaginario fundamental para la erótica homosexual en las décadas de los sesenta y setenta en Italia. De esta manera, Ruiz retoma ciertas formas como los salamis en pose de flagelación o lanzamiento para

mostrarnos el pene en su máxima representación. O un mundo que es un culo. Y, por supuesto, los *putti* recibiendo y dando amor. Así estos acaban constituyen la obra *Rolando's code*, una instalación de dibujo donde el papel encolado toma las paredes de la sala, “ilustrando” el código visual del *fumetto* de Rolando del Fico.

Si volvemos a *Il fumetto dei giardini*, reconocemos a Rolando del Fico y Gary de Sukia como protagonistas del cómic. Ruiz los ha elegido como elogio a la visibilidad LGTBI en la producción de la visualidad erótica del cómic. En él aparecen otros personajes importantes en la historia y en la memoria LGTBI, así como en su producción iconográfica.

Les recerques de Francesc Ruiz circulen entorn de la representació eròtica i pornogràfica, la imatge en la il·lustració i la premsa, l'anàlisi del dibuix i, especialment, del còmic. Intenta mostrar-hi tota una política de la representació.

Il fumetto dei giardini és un còmic per entregues que es va produir en el context de la 56a Biennal de Venècia on Francesc Ruiz va ser un dels representants del Pavelló d'Espanya en 2015. Ruiz desentranya la misteriosa producció del *fumetto*. Dins del context de l'edició eròtica homosexual dels anys setanta i huitanta a Itàlia va destacar el famós editor Renzo Barbieri. Les seues publicacions van tindre un gran èxit, ja que van ser capaces d'il·lustrar una sexualitat no normativa, fent-se ressò de moltes de les actituds i estereotips gais que es van introduir en la cultura. Si pensem en això podem detectar, de la manera que ho ha fet Francesc Ruiz, una popularització de cert elements que, en les seues formes de-

lirants, construeixen un imaginari fonamental per a l'eròtica homosexual en les dècades dels seixanta i setanta a Itàlia. D'aquesta manera, Ruiz reprén certes formes com els salamis en posa de flagel-lació o llançament per a mostrar-nos el penis en la seua màxima representació. O un món que és un cul. I, per descomptat, els putti rebent i donant amor. Així, aquests acaben constituint l'obra *Rolando's code*, una instal·lació de dibuix on el paper encolat pren les parets de la sala, "il·lustrant" el codi visual del *fumetto* de Rolando del Fico.

Si tornem a *Il fumetto dei giardini*, reconeixem Rolando del Fico i Gary de Sukia com a protagonistes del còmic. Ruiz els ha triat com a elogi a la visibilitat LGTBI en la producció de la visualitat eròtica del còmic. Hi apareixen altres personatges importants en la història i en la memòria LGTBI, així com en la seua producció iconogràfica.

Rolando's code, 2015–2017. Instalación / Medidas variables / Fotocopia encolada sobre pared

1) IL FUMETTO DEI GIARDINI.

WHEN GARY HEARD I WAS SHOOTING IN VENICE HE LOOKED ME UP AND ASKED ME TO MEET HIM AT THE GIARDINI THE FOLLOWING DAY.

IL FUMETTO DEI GIARDINI IS A COMIC IN PASTALETTS TEMPORARILY DISTRIBUTED DURING THE OPENING WEEK OF 58 BIENNALE DI VENEZIA. COLLECTED, REMIXED, AND CUSTOMISED BY FRANCESC RUIZ FOR THE EXHIBITION "THE SUBJECT". CURATED BY MARÍA MARIÁN IN THE SPANISH PAVILION.

IT'S FUNNY HOW THEY'D NEVER INVITED US BEFORE.
I DON'T THINK ANYONE REMEMBERS THAT OUR COMICS HAD
PRINT RUNS OF THOUSANDS.

IT'S TRUE THAT WE'RE OUT OF STYLE. THAT WE WERE A SEEMINGLY CHEAP LOW QUALITY PRODUCT. BUT HAS ANYONE STOPPED TO ANALYSE US PROPERLY?

YOU STILL HAVE TROUBLE KISSING IN PUBLIC, HUH?

ANYWAY, TELL ME WHAT YOU'VE BEEN UP TO...

"THE DISCOVERY OF THE PROGRESSIVE LIBERALISATION OF THE SUBJECT'S TRANSEXUALITY..."

MARIO MIEL!
WE MISS YOU
SO MUCH.

HI
GIRLS!

The research work of Francesc Ruiz focuses on the erotic and pornographic representation, the image in the illustration and the press, the analysis of the drawing and, especially, the comic. He uses these to try and show the whole politics of the representation.

Il fumetto dei giardini is a comic in instalments that was produced in the context of the 56th Venice Biennale where Francesc Ruiz was one of the representatives of the Spanish Pavilion in 2015. Ruiz unravels the mysterious production of the *fumetto*. Within the context of the erotic homosexual edition of the seventies and eighties in Italy, the famous editor Renzo Barbieri stood out. His publications were a huge success, because they were able to illustrate an unregulated sexuality, echoing many of the gay attitudes and stereotypes that were introduced into the culture. If we think about it we can detect, just like Francesc Ruiz has, a popularizing of certain elements that, in their delirious forms, create a

fundamental imagery for the homosexual erotica in the sixties and seventies in Italy. Accordingly, Ruiz uses certain elements again such as salami in a whipping or thrusting pose to show the penis in its ultimate performance. Or a world that is a backside. And of course, the putti receiving and giving love. These therefore end up embodying *Rolando's code*, a drawing installation where the glued paper seizes the walls of the room, “illustrating” the visual code of the fumetto by Rolando del Fico.

If we go back to *Il fumetto dei giardini*, Rolando del Fico and Gary de Sukia are acknowledged as being the main characters of the comic. Ruiz has chosen them to praise the visibility of LGTBI in the production of the erotic visuality of the comic. Other characters that are important in the LGTBI history and memory are also featured in it and in its iconographic production.

Johan Grimonprez

Every Day Words Disappear, 2016.

A través de la idea que da nombre al film, “cada día desaparecen palabras” (*Every Day Words Disappear*), Johan Grimonprez nos introduce en una reflexión sobre cómo definir el mundo actual. A través de la voz del pensador Michael Hardt, el film atraviesa las cuestiones más relevantes sobre cómo transformar un mundo mediatizado por la guerra y el terror. ¿Podemos encontrar una vía alternativa a las formas de privatización de los recursos, así como de la explotación de los cuerpos y de las vidas? Grimonprez avanza en el diálogo con Hardt apuntando hacia su concepción sobre “lo común”. Un término que va más allá de la partición de los recursos para instalarse en la idea de compartir las palabras, los sentimientos, el lenguaje. Es decir, que se inclina por un común creativo que transforme las viejas hegemónías heredadas.

Por otro lado, Johan Grimonprez toma algunas de las imágenes más conocidas del film de Jean Luc Godard, *Alphaville*. *Alphaville* es un estado distópico represivo en el que todas las palabras y conceptos relacionados con la idea de amor y afecto han desaparecido por ser prohibidos. Por eso, cada día hay palabras que desaparecen. Y cuando uno de los ciu-

dadanos intenta recuperar alguna, son ejecutados. La actriz Anna Karina que representa uno de los roles más importantes del film trata de expresar sus sentimientos sin conseguirlo. Ella se siente incapaz de recordar, de recuperar las palabras. No conoce lo que es el amor.

Así, el protagonista en *Alphaville* pretende volver a sentir las palabras, a hacerlas juntas. De la misma manera que Hardt sugiere la necesidad de una intervención contra el mundo en el uso de herramientas que redefinan conceptos. Y así poder actuar políticamente a través de la fuerza del común.

Fotogramas extraídos de _ *Every Day Words Disappear*, 2016. Vídeo HD / sonido / francés e inglés/ 15min.
Film producido por zap-o-matik y co-producido por el Museumcultuur Strombeek de Gent y Contour 7.

A través de la idea que dóna nom al film, “cada dia desapareixen paraules” (*Every Day Words Disappear*), Johan Grimonprez ens introduceix en una reflexió sobre com definir el món actual. A través de la veu del pensador Michael Hardt, el film travessa les qüestions més rellevants sobre com transformar un món mediatitzat per la guerra i el terror. ¿Podem trobar una via alternativa a les formes de privatització dels recursos, així com de l'explotació dels cossos i de les vides? Grimonprez avança en el diàleg amb Hardt apuntant cap a la seua concepció sobre “allò comú”. Un terme que va més enllà de la partició dels recursos per a instal·lar-se en la idea de compartir les paraules, els sentiments, el llenguatge. És a dir, que s'inclina per un comú creatiu que transforme les velles hegemonies heretades.

D'altra banda, Johan Grimonprez pren algunes de les imatges més conegudes del film de Jean Luc Godard, *Alphaville*. *Alphaville* és un estat distòpic repressiu en el qual totes les paraules i els conceptes relacionats amb la idea d'amor i afecte han

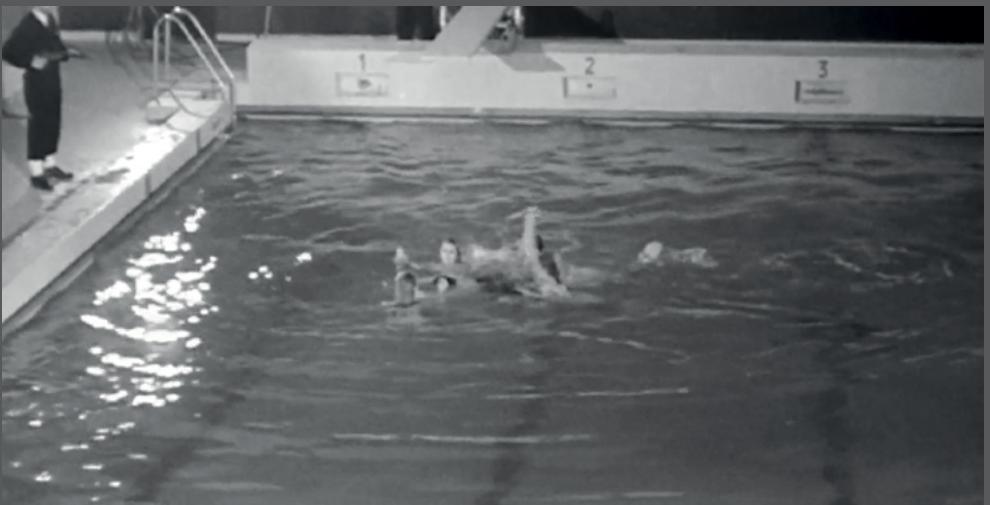
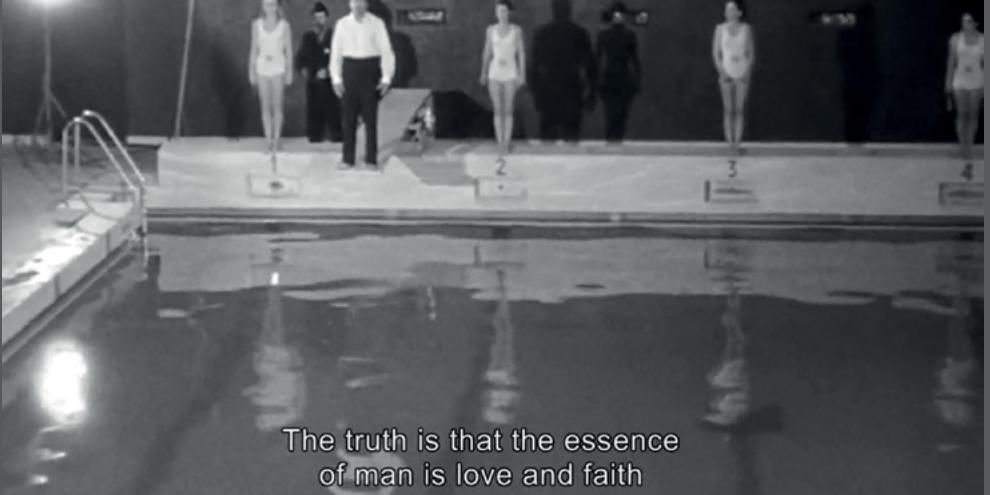
desaparegut per a ser prohibits. Per això, cada dia hi ha paraules que desapareixen. I quan un dels ciutadans intenta recuperar-ne alguna són executats. L'actriu Anna Karina que representa un dels rols més importants del film tracta d'expressar els seus sentiments sense aconseguir-ho. Ella se sent incapç de recordar, de recuperar les paraules. No coneix el que és l'amor.

Així, el protagonista en *Alphaville* pretén tornar a sentir les paraules, a fer-les junts. De la mateixa manera que Hardt suggerix la necessitat d'una invenció contra el món en lús d'eines que redifiniscuen conceptes. I així poder actuar políticament a través de la força del comú.

Is he being cond

damned for that?

Through the idea behind the name of the film *Every Day Words Disappear*, Johan Grimonprez introduces us to thoughts about how to define the modern world. Through the voice of the thinker Michael Hardt, the film examines the most relevant matters about how to transform a world mediatized by war and terror. Is there any alternative to the privatization of resources, the exploitation of bodies and lives? Grimonprez progresses in the dialogue with Hardt by making reference to his concept of what is “common”. A word that goes way beyond distributing resources to establish itself on the idea of sharing words, feelings, language. That is to say, it favours a common creativity that transforms the old inherited hegemonies.

Johan Grimonprez takes a few of the most famous images of the Jean Luc Godard film, *Alphaville*. Alphaville is a repressive dystopian state in which all the words and concepts related to the idea of love

and affection have disappeared because they have been banned. Therefore, words disappear every day. And when one of the citizens tries to recover a word, they are executed. The actress Anna Karina, who is one of the main characters of the film, tries to express her feelings without actually being able to do so. She feels incapable of remembering, of recuperating the words. She doesn't know what love is.

So, the main character in *Alphaville* tries to feel the words again, to join them together. Just like Hardt implies that there is a need for an invention against the world that uses tools to redefine concepts. And therefore be able to act politically through the common force.

Maha Maamoun

Dear animal, 2016.

Maha Maamoun se inspira en relatos, textos, films o documentos de la cultura egipcia de diferentes épocas para crear una nueva narrativa en imágenes sobre un futuro El Cairo.

Dear animal se construye a partir de dos historias: la fábula de Haythan El-Wardany y las notas de Facebook de la activista y escritora Azza Shaaban tras abandonar Egipto en 2013. Por un lado, Maamoun reescribe el relato de El Wardany, *Sultan Qanun al-Wujud* (*El Señor del orden de la existencia*), donde un camello llamado Walid Taha, tras esconder su último alijo de drogas, se convierte de manera inexplicable en cabra. Una extraña cabra con pelaje de cebra. Entonces sus secuaces intentan hacer hablar a Taha ya convertido en cabra para descubrir el paradero de la droga siendo infértil toda actuación. Para su jefe, sin embargo, es más importante proteger su reino de poder que encontrar la mercancía. Por eso, da ejemplo al grupo evitando que nadie intente este truco de nuevo.

Por otra parte, Maamoun filma a Azza Shaaban en la India, cuando esta huyó de Egipto tras los levantamientos de la Primavera Árabe y la masacre de Rabaa en 2013. A pesar de que Shaaban permanece fuera

del Cairo desea mantener un diálogo transformador con este y, por eso, escribe cartas abiertas dirigidas a un “querido animal” (*dear animal*) firmadas como “el delfín”. Como delfín escribe para sus amigos y conocidos del Cairo (los que ella llama animales) donde les explica el estado actual de su mente y su cuerpo, y donde en ocasiones evoca recuerdos compartidos y dolores que no cicatrizan.

A través del film de Maha Maamoun podemos observar cómo en el mundo árabe, a través del cuento, el relato, la historia oral y los aforismos, sigue perviviendo una forma de aprendizaje y expresión. En este caso la cuestión que se pone de relieve es cómo en momentos de transición, crisis o revuelta se revelan las estructuras de poder invalidando, castrando o aniquilando a aquel que desea el cambio. La hibridación a la que sucumbe Walid Taha se pondría en relación con esa mixtura entre la narración visual de la fábula y las notas de Azza Shaaban: espacios físicos y mentales diferentes, relatos de ficción y de realidad encubierta en una correspondencia poética. Los límites clásicos del espacio, el tiempo, el género y la especie dan lugar a otros momentos de reflexión y actuación.

Fotogramas extraídos de *Dear Animal*, 2016. Vídeo HD / sonido / árabe con subtítulos en inglés / 24min.

Maha Maamoun s'inspira en relats, textos, films o documents de la cultura egípcia de diferents èpoques per a crear una nova narrativa en imatges sobre un futur el Caire.

Dear animal es construeix a partir de dues històries: la rondalla de Haythan El-Wardany i les notes de Facebook de l'activista i escriptora Azza Shaaban després d'abandonar Egipte en 2013. D'una banda, Maamoun reescriu el relat d'El-Wardany, *Sultan Qanun al-Wujud* (*El senyor de l'ordre de l'existència*), on un camell anomenat Walid Taha, després d'amagar la seuà última partida de drogues, es converteix de manera inexplicable en cabra. Una estranya cabra amb pelatge de zebra. Llavors els seus sequaçons intenten fer parlar Taha ja convertit en cabra per a descobrir el parador de la droga sent infètil tota actuació. Per al seu cap, no obstant això, és més important protegir el seu regne de poder que trobar la mercaderia. Per això, dóna exemple al grup evitant que ningú intente aquest truc de nou.

D'altra banda, Maamoun filma Azza Shaaban a l'Índia, quan aquesta va fugir d'Egipte després dels aixecaments de la Primavera Àrab i la massacre de

Rabaa en 2013. A pesar que Shaaban roman fora del Caire desitja mantindre un diàleg transformador amb aquest i, per això, escriu cartes obertes dirigides a un "benvolgut animal" (*dear animal*) signades com "el dofí". Com a dofí escriu per als seus amics i coneguts del Caire (els que ella anomena animals) on els explica l'estat actual de la seuà ment i el seu cos, i en què, en ocasions, evoca records compartits i dolors que no cicatritzzen.

A través del film de Maha Maamoun podem observar com en el món àrab, a través del conte, el relat, la història oral i els aforismes, segueix pervivint una forma d'aprenentatge i expressió. En aquest cas la qüestió que es posa en relleu és com en moments de transició, crisi o revolta es revelen les estructures de poder, invalidant, castrant o aniquilant aquell que desitja el canvi. La hibridació a la qual sucumbeix Walid Taha es posaria en relació amb eixa mixtura entre la narració visual de la rondalla i les notes d'Azza Shaaban: espais físics i mentals diferents, relats de ficció i de realitat encoberta en una correspondència poètica. Els límits clàssics de l'espai, el temps, el gènere i l'espècie donen lloc a altres moments de reflexió i actuació.

Wha

What's that?

Maha Maamoun is inspired by tales, texts, films or documents about Egyptian culture in different eras to create a new story in images about a future Cairo. Dear animal is based on two stories: the short story by Haytham El-Wardany and the Facebook notes from the activist and writer Azza Shaaban after leaving Egypt in 2013. Maamoun rewrites the tale of El-Wardany, *Sultan Qanun al-Wujud (Lord of the Order of Existence)*, where a pusher called Walid Taha, after hiding his latest cache of drugs, inexplicably turns into a goat. A strange goat with zebra skin. So his henchmen try to make Taha, now a goat, talk to find out the whereabouts of the drugs. But this is all in vain. For his boss, however, it is more important to protect his reign of power than find the merchandise. And so, he sets an example to the group by stopping anyone from trying this trick again.

Moreover, Maamoun films Azza Shaaban in India, after she flees from Egypt after the uprisings of the Arab Spring and the Rabaa massacre in 2013. Despite the fact that Shaaban stays out of Cairo she wants to keep up a transformational dialogue with

it, which is why she writes open letters to a “dear animal” signed “the dolphin”. As dolphin writes for her friends and acquaintances from Cairo (those who she calls animals) she tells them about her current state of mind and body and on occasions she evokes shared memories and scars that don’t heal.

Through the film by Maha Maamoun we can see how the Arab world, through the story, the tale, the oral history, the aphorisms, has allowed a form of learning and expression to survive. In this case the question that is asked is how in times of transition, crisis or revolt the structures of power can be revealed by overriding, castrating or annihilating the one that wants the change. The hybridisation that Walid Taha succumbs to would be associated with this mixture between the visual narrative of the short story and the notes of Azza Shaaban: different physical and mental spaces, stories of fiction and reality hidden in poetical correspondence. The classic limitations of space, time and gender and the species give rise to other moments of thought and action.

María Ruido

Le rêve est fini / El sueño ha terminado, 2014.

“El sueño europeo se ha terminado, al tiempo que agoniza nuestra hegemonía y se hunde nuestra autonomía; pero también el sueño de la revolución parece haber terminado, al menos momentáneamente” (María Ruido).

Le rêve est fini / El sueño ha terminado se inscribe en un proyecto conceptual en el que María Ruido analiza las “violencias invisibles” que se infligen sobre los cuerpos a través del control efectuado por el estado y la familia.

Después de la Primavera Árabe (las revoluciones que emergieron en el norte de África en 2011) y la crisis pesquera en 2012 próxima a la isla de Lampedusa, el Mediterráneo se ha convertido en una tumba. Las muertes en el mar son el resultado de una necropolítica, concepto acuñado por el politólogo camerunés Achille Mbembe, al servicio del estado, donde los cuerpos anónimos se hunden sin preocupar a nadie.

Mientras el estado tunecino, con una joven población entusiasta de la revuelta, es desplazado hacia una oligarquía, este coarta los deseos revolucionarios. Las contradicciones entre el sueño

revolucionario y la voracidad del estado se observan en la incapacidad de suprimir las desigualdades, puesto que se mantienen las mismas jerarquías reprimiendo las libertades. Sin embargo, este proceso dislocado tiene su *continuum* en la historia de Túnez: la república tunecina nunca se ha desembarazado del imperialismo francés. Y esto quiere decir que el estado tunecino es todavía heredero de un dolor y una opresión que se concentra en la prosperidad del horror en un imperio epistemológico, político y cultural impuesto como soberanía occidental sobre el pueblo tunecino.

El ensayo visual de María Ruido recoge las experiencias y las dificultades de un amor interracial, intercultural. En el momento de la filmación de la película, Ruido tenía una pareja tunecina. Así sus vidas quedaron imbricadas en el relato, pero también en la historia de los cuerpos devorados por el Mediterráneo. Allí donde la violencia de la hegemonía de occidente choca de manera brutal con la represión del estado tunecino en la revolución de sus gentes.

“El somni europeu s’ha acabat, al mateix temps que agonitza la nostra hegemonia i s’infonsa la nostra autonomia; però també el somni de la revolució sembla haver acabat, almenys momentàniament” (María Ruido).

Le rêve est fini / El sueño ha terminado s’inscriu en un projecte conceptual en el qual María Ruido analitza les “violències invisibles” que s’infingeixen sobre els cossos a través del control efectuat per l’estat i la família.

Després de la Primavera Àrab (les revolucions que van emergir en el nord d’Àfrica en 2011) i la crisi pesquera en 2012 pròxima a l’illa de Lampedusa, el Mediterrani s’ha convertit en una tomba. Les morts en el mar són el resultat d’una necropolítica, concepte encunyat pel polítòleg camerunés Achille Mbembe, al servei de l’estat on els cossos anònims s’infonen sense preocupar ningú.

Mentre l’estat tunisià, amb una jove població entusiasta de la revolta, és desplaçat cap a una oligarquia, aquest coarta els desitjos revolucionaris.

Les contradiccions entre el somni revolucionari i la voracitat de l’estat s’observen en la incapacitat de suprimir les desigualtats, ja que es mantenen les mateixes jerarquies, reprimint les llibertats. No obstant això, aquest procés dislocat té el seu continuum en la història de Tunísia: la república tunisiana mai s’ha desembarassat de l’imperialisme francés. I això vol dir que l’estat tunisià és encara hereu d’un dolor i una opressió que es concentra en la prosperitat de l’horror en un imperi epistemològic, polític i cultural imposat com a sobirania occidental sobre el poble tunisià.

L’assaig visual de María Ruido arreplega les experiències i les dificultats d’un amor interracial, intercultural. En el moment de la filmació de la pel·lícula, Ruido tenia una parella tunisiana. Així les seues vides van quedar imbricades en el relat, però també en la història dels cossos devorats pel Mediterrani. Allí on la violència de l’hegemonia d’occident xoca de manera brutal amb la repressió de l’estat tunisià en la revolució de les seues gents.

MARE NOSTRUM, PRIMI BILANCI

“The European dream has finished, at the same time as our hegemony is dying and our autonomy sinks; but the dream of the revolution seems to have ended too, at least for the moment anyway” (María Ruido).

Le rêve est fini / El sueño ha terminado (The dream has finished) is included in a conceptual project in which María Ruido analyses the “invisible violence” that is inflicted on the bodies through state and family control.

After the Arab Spring (the revolutions that broke out in north Africa in 2011) and the fishing crisis in 2012 off the island of Lampedusa, the Mediterranean has become a tomb. The deaths in the sea are the result of necropolitics, a concept coined by the Cameroonian political expert and analyst Achille Mbembe, at the service of the state, where the anonymous bodies sink and nobody cares.

While the Tunisian state, with a young population eager to promote the uprising, is moved towards

an oligarchy, this restricts the revolutionary desires. The contradictions between the revolutionary dream and the voracity of the state are observed in the incapacity to eliminate the inequality, seeing as the same hierarchy is preserved by repressing freedom. However, the *continuum* of this unrestrained process lies in the history of Tunisia: the Tunisian republic has never been freed of the French imperialism. And that means to say that the Tunisian state is still the heir of pain and oppression that focuses on the prosperity of the horror of an epistemological, political and cultural empire imposed by western sovereignty on the Tunisian people.

The visual test of María Ruido includes the experiences and difficulties of an interracial and intercultural love. While the film was being made, Ruido had a Tunisian boyfriend. So their lives were incorporated in the tale, and also in the story of the bodies devoured by the Mediterranean. There where the violence of the western hegemony clashes brutally with the repression of the Tunisian state in the revolution of its people.

Fotogramas extraídos de _ *Le rêve est fini / El sueño ha terminado*, 2014. Vídeo HD + super 8 / sonido / español, árabe, francés e italiano / 47min.

Film producido por el ARTIUM de Vitoria y el MoCAB de Belgrado.

♥ III_ Mediación / Mediació / Mediation

CulturalAB, la herramienta cultural multifunción de la UMH

Tatiana Sentamans y Álex Moltó

CulturalAB es el laboratorio de cultura y mediación artística de la Universidad Miguel Hernández de Elche.

Este es un texto en el que nos hacemos tres preguntas fundamentales: ¿qué es CulturalAB? ¿cuál es el modelo de mediación que nos interesa como universidad? y ¿qué aporta la mediación en el abordaje de conceptos de interés político y social a través del arte contemporáneo en el ámbito de las instituciones públicas? Sin duda, a pesar de que son muchas preguntas –y muy ambiciosas-, el hecho de formularlas nos puede ayudar a perfilar la importancia del CulturalAB para el proyecto cultural de la UMH y su versatilidad para hablar sobre arte y cultura en diferentes lenguas y con diferentes interlocutor+s en el marco del proyecto *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love*.

El CulturalAB fue pensado como un dispositivo en el que la experiencia subjetiva y diversa, diferente y única cada vez, fuera clave en el acercamiento del arte contemporáneo y la cultura a la comunidad universitaria y su entorno. La programación artística de la UMH se basa en el formato de la exposición temporal como la mayoría de museos, institutos o centros de arte. Sin embargo y a diferencia de éstos, la educación y la extensión universitaria forma parte consustancial de nuestra naturaleza, tal y como queda recogido en el artículo 1 de nuestros estatutos:

[...] es una entidad de Derecho Público, dotada de personalidad jurídica y patrimonio propio, que goza de autonomía, de acuerdo con lo establecido en la Constitución y las leyes, para el ejercicio del servicio público de educación mediante el estudio, la investigación, la docencia, la transferencia de conocimiento a la sociedad y la extensión universitaria (DOCV núm. 4861 de 13.10.2004 y DOCV núm. 6808 de 02.07.2012).

En ese sentido entendemos que una de las misiones del Vicerrectorado de Cultura y Extensión Universitaria, es generar espacios estratégicos para la participación, que tengan un carácter inclusivo, que estén integrados en lugares comunes de la vida universitaria, y que funcionen como un instrumento para conocer y vivir la cultura y el arte contemporáneos. Para ello, tomamos como referencia las experiencias desarrolladas por instituciones artísticas durante décadas (Tejeda, 2008) que en el Estado español tuvieron su apogeo durante la década de los 90 (IVAM, 2006). Y tenemos en cuenta las pedagogías adaptativas o atención y adaptación educativa a las diferencias individuales.

CulturaLAB UMH como proyecto de continuidad nace el último trimestre de 2015, y desde entonces ha desarrollado una media de 4 programas anuales diferentes desde entonces ¿Cómo lo hacemos? Pues a partir de cada una de las exposiciones que se celebran en la Sala Universitas (Edificio de Rectorado y Consejo Social de la Universidad Miguel Hernández de Elche), diseñamos un plan de actividades didáctico de mediación artística y cultural que según el proyecto, adaptamos a diferentes grupos de actuación¹ (estudiantes escolares, adolescentes, universitarios, aulas de mayores –de la experiencia; personal universitario –tanto docente e investigador como de administración y servicios; o familias diversas). Y para estimular su interés por el arte contemporáneo planificamos diversas activaciones como visitas reflexivas y experiencias que detonen una participación proactiva. Una de las características de CulturaLAB es integrar una práctica procesual en primera persona y compartida en la que se aplique alguna técnica o medio expresivo plástico constituyente de

---

¹ Las categorías por edades de los programas de CulturaLAB UMH son: Infantil 1 (de 6 a 9 años), Infantil 2 (de 9 a 13 años), Junior (de 14 a 17 años), Senior (de 18 años en adelante) y Mixto (para todos los públicos).

aspectos temáticos y/o procesuales del proyecto en cuestión que protagonice la exhibición. Y en este punto hacemos énfasis en el carácter experimental y lúdico. Ello se complementa además con dos herramientas que cumplen varias funciones: apelativa y por lo tanto de visibilidad, comunicativa y didáctica. (1) El Pizarrón es un paño de la planta baja del Edificio de Rectorado y Consejo Social adaptado mediante pintura negra, que permite escribir con tiza, borrar y reescribir, en el que traducimos de manera esquemática y visual las claves del programa -a modo de póster científico o académico. Su ubicación estratégica (en los pasillos de acceso a la sala de exposiciones y a la cafetería) hacen presente el carácter “vivo” de la exposición. (2) El BricoLAB por su parte, trata de extrapolar el programa específico a una píldora formativa audiovisual, que hacemos pública en el canal de Youtube de la UMH² para su uso libre por parte de educador+s a modo de videotutorial. De este modo, nos sumamos a la línea estratégica de innovación docente de nuestra universidad, y abrazamos la filosofía de datos abiertos u open data.

Para nosotr+s, el desarrollo de pensamiento crítico entre quienes participan, así como el hecho de entender la sala de exposiciones como un lugar para pensar y sentir, son objetivos fundamentales en cada una de las acciones que se llevan a cabo. Además, estas experiencias están exentas de tasas y están abiertas a todo tipo de públicos, generando de esta manera, resultados y vivencias diversas que enriquecen el acto de comprender las prácticas culturales y artísticas contemporáneas.

Mediación, arte, sociedad e institución pública

Cada día es más habitual el término “mediación cultural y/o artística” dentro de las instituciones sociales y culturales en contraposición al de “visita guiada”. Este último se caracteriza comúnmente por ser un discurso unidireccional donde l+s visitantes son espectador+s generalmente pasiv+s. Por el contrario, la mediación, cultural y/o artística, va más allá de la idea de mediador/a como

---

² <https://www.youtube.com/user/InnovacionDocenteUMH/playlists> [10/12/2017].

mero solucionador/a de conflictos (Moreno, 2016, p. 46) y, tal como se concibe en CulturaLAB se basa en una relación de horizontalidad entre todas las partes interviniéntes.

Esta forma de involucrar a las personas que acuden a los espacios expositivos tiene muchos puntos en común con la visión que Lanau y Morales (2014, s/n) del Colectivo Pedagogías Invisibles tienen al respecto: "Y tal vez, entonces, el papel de la mediación sea romper el hielo; generar confianza y sentimiento de libertad; posibilitar que se creen diversas experiencias." Es decir, este tipo de mediación se puede considerar como el anfitrión o anfitriona que presenta a los invitados de una fiesta, en este caso institución, arte y sociedad, para que se sientan cómodos, conversen y habiten el espacio libremente y sin conflictos.

Este enfoque se debe, principalmente, a un avance a la hora de entender el arte como una herramienta generadora de conocimiento y de integración social. Idea que recoge Moreno (2016, p.69) y que alude explícitamente a la capacidad del arte como catalizador del potencial de quienes participan cuando intervienen en dichas mediaciones:

El arte es una herramienta para la intervención socioeducativa; genera un espacio lúdico y un lugar de reflexión, desarrolla las capacidades de los sujetos y promueve vínculos entre el mediador artístico y las personas con las que trabaja, así como entre los diferentes miembros del grupo.

Según añade Moreno "Desde la Mediación Artística consideramos a las personas como sujetos creadores de cultura y trabajamos por la democracia cultural." (2016, p.50). Por tanto, la mediación, valiéndose del uso que los mediadores y las mediadoras hacen de la educación artística, actúa como vínculo entre arte, institución y sociedad para que, en conjunto, se promueva la reflexión, el pensamiento autónomo y, en definitiva, la capacidad crítica. Se trata, como apunta Acaso en Pacheco (2017), de que la institución vaya más allá de la visita guiada por lo superficial que resulta y lo poco que ésta aporta, en general, a los visitantes. Y es que, según plantea Manen (2012) lo que sucede dentro de

un espacio expositivo repercute directamente en la sociedad por el poder que una exposición y todas las actividades que la complementan son capaces de crear. Se entienden, de este modo, la cultura, el arte y los espacios expositivos como elementos de transformación social donde, por supuesto, juega un papel primordial la labor de los mediadores y mediadoras. En consonancia, Corominas, Sacristán y Branco (2010) comparten esta visión explicitando que, efectivamente, hay una nueva forma de entender la cultura y que ésta, a su vez, demanda una institución, en este caso la Pública, acorde y capaz de responder ante esta evolución.

Camnitzer, por su lado, hace referencia a las instituciones artísticas “más progresistas” (2014, p.118) como estos espacios dispuestos a abrazar lo que es capaz de ofrecer el arte y conectarlo, a su vez, con el entorno, es decir, con la sociedad. Es aquí donde es necesario entender qué papel juega la universidad como institución pública y su compromiso con la educación en general y la educación artística en particular, entendiendo por esta última, la visión que Moreno defiende y que “no pretende enseñar arte, sino que se vale de él para promover procesos de mejora hacia la inclusión, el bienestar y el desarrollo social.” (2016, p.38). Así pues, la Universidad, tal como recoge la Ley Orgánica de Modificación de la Ley Orgánica de la Universidad (LOMLOU), es la institución pública que, desde su propia definición, no sólo ha de velar por la formación superior de sus estudiantes, sino que, además, ha de fomentar la investigación y generación de conocimiento en aras de una sociedad mejor (Díez, Guamán, Alonso, Ferrer, 2013). Por ello y porque está en sus propias bases, es necesario que la educación artística se contemple por lo mucho que significa tanto para la propia institución como para las personas.

La metodología didáctica llevada a cabo por CulturaLAB en cada una de sus actividades se basa, de esta manera, en un modelo donde la mediación busca fomentar la participación y el conocimiento crítico y autónomo entre los y las visitantes. El objetivo, en este sentido, es que la experiencia no termine al salir de la sala, sino que perdure de manera continuada en el día a día de quienes participan logrando así, una verdadera transformación social desde la educación artística.

Referencias:

- Camnitzer, L. (2014). Pensar en torno al arte y a través de él. En J. Appelbaum, Chto Delat? (Grupo de artistas), A. Deneault, M. Garcés, G. Germaná, S. Harney, ... Traficantes de Sueños (Eds.), Un saber realmente útil: [exposición]: Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 28 de octubre de 2014 - 9 de febrero de 2015. Madrid: MNCARS
- Corominas, A., Sacristán, V., y Bracho, L. (Eds.). (2010). Construir el futuro de la universidad pública. Barcelona: Icaria
- DECRETO 208/2004, de 8 de octubre, del Consell de la Generalitat, por el que se aprueban los Estatutos de la Universidad Miguel Hernández de Elche. (DOCV núm. 4861 de 13.10.2004) [4527/2004]
- DECRETO 105/2012, de 29 de junio, del Consell de la Generalitat, por el que se aprueba la modificación de los Estatutos de la Universidad Miguel Hernández de Elche. (DOCV núm. 6808 de 02.07.2012) [2012/6497]
- Díez, E., Guamán, A., Jorge, Ana, y Ferrer, J. (2013). Qué hacemos por una educación superior al servicio de la sociedad con recursos suficientes y de calidad, frente a quienes quieren acabar con la universidad. Madrid: Ediciones Akal
- Lanau, D. y Morales, E. (2014, junio 9). Un quehacer cotidiano: Proyecto de mediación de la exposición hacer en lo cotidiano. Recuperado 11 de noviembre de 2017, a partir de <http://midas.revues.org/506>
- Los Talleres Didácticos del IVAM 1998-2005, Institut Valencià d'Art Modern, 2006
- Manen, M. (2012). Salir de la exposición: (si es que alguna vez habíamos entrado) (1a ed). Bilbao: Consonni
- Moreno, A. (2016). La Mediación Artística: arte para la transformación social, la inclusión social y el trabajo comunitario (1a ed). Barcelona: Octaedro
- Pacheco, A. (2017, mayo 11). María Acaso: No somos la voz ni del artista ni del curador. Recuperado 31 de mayo de 2017, a partir de <http://artishockrevista.com/2017/05/11/maria-acaso-entrevista/>
- Tejeda, I. (2008). Entre el espectáculo y el discurso pedagógico: La Tate Modern. *Educacio Siglo XXI*, Hibridación en las artes plásticas, nº. 26, 67-84

CulturalAB, l'eina cultural multifunció de la UMH

Tatiana Sentamans i Àlex Moltó

CulturalAB és el laboratori de cultura i mediació artística de la Universitat Miguel Hernández d'Elx.

Aquest és un text en el qual ens fem tres preguntes fonamentals: què és CulturalAB?, quin és el model de mediació que ens interessa com a universitat? i què aporta la mediació en l'abordatge de conceptes d'interés polític i social a través de l'art contemporani en l'àmbit de les institucions públiques? Sens dubte, malgrat que són moltes preguntes –i molt ambicioses–, el fet de formular-les ens pot ajudar a perfilar la importància del CulturalAB per al projecte cultural de la UMH i la seua versatilitat per a parlar sobre art i cultura en diferents llengües i amb diferents interlocutors/es en el marc del projecte *Un amor revolucionari / A Revolutionary Love*.

El CulturalAB va ser pensat com un dispositiu en el qual l'experiència subjectiva i diversa, diferent i única cada vegada, fóra clau en l'acostament de l'art contemporani i la cultura a la comunitat universitària i el seu entorn. La programació artística de la UMH es basa en el format de l'exposició temporal com la majoria de museus, instituts o centres d'art. No obstant això i a diferència d'aquests, l'educació i l'extensió universitària forma part consubstancial de la nostra naturalesa, tal com queda recollit en l'article 1 dels nostres estatuts:

[...] és una entitat de dret públic, dotada de personalitat jurídica i patrimoni propis, que gaudeix d'autonomia, d'acord amb el que estableixen la Constitució i les lleis, per a l'exercici del servei públic d'educació superior mitjançant l'estudi, la investigació, la docència, la transferència de coneixement a la societat i l'extensió universitària. (DOGV núm. 4861 de 13.10.2004 i DOCV núm. 6808 de 02.07.2012).

En aquest sentit entenem que una de les missions del vicerectorat de Cultura i Extensió Universitària, és generar espais estratègics per a la participació, que

tinguen un caràcter inclusiu, que estiguen integrats en llocs comuns de la vida universitària, i que funcionen com un instrument per a conéixer i viure la cultura i l'art contemporani. Per a això, prenem com a referència les experiències desenvolupades per institucions artístiques durant dècades (Tejeda, 2008) que en l'Estat espanyol van tindre el seu apogeu durant la dècada dels 90 (IVAM, 2006). I tenim en compte les pedagogies adaptatives o atenció i adaptació educativa a les diferències individuals.

CulturaLAB UMH com a projecte de continuïtat naix l'últim trimestre de 2015, i des de llavors ha desenvolupat una mitjana de 4 programes anuals diferents. Com ho fem? Doncs a partir de cadascuna de les exposicions que se celebren en la Sala Universitas (edifici de Rectorat i Consell Social de la Universitat Miguel Hernández d'Elx), dissenyem un pla d'activitats didàctic de mediació artística i cultural que segons el projecte, adaptem a diferents grups d'actuació¹ (estudiants escolars, adolescents, universitaris, aules de majors –de l'experiència; personal universitari –tant docent i investigador com d'administració i serveis; o famílies diverses). I per a estimular el seu interès per l'art contemporani planifiquem diverses activacions com visites reflexives i experiències que detonen una participació proactiva. Una de les característiques de CulturaLAB és integrar una pràctica processual en primera persona i compartida en la qual s'aplique alguna tècnica o mitjà expressiu plàstic constituent d'aspectes temàtics i/o processuals del projecte en qüestió que protagonitze l'exhibició. I en aquest punt fem èmfasi en el caràcter experimental i lúdic. Això es complemeta, a més, amb dues eines que compleixen diverses funcions: apel·lativa i

---

¹ Les categories per edats dels programes de CulturaLAB UMH són: Infantil 1 (de 6 a 9 anys), Infantil 2 (de 9 a 13 anys), Júnior (de 14 a 17 anys), Senior (de 18 anys d'ara en avanç) i Mixt (per a tots els públics).

per tant de visibilitat, comunicativa i didàctica. (1) La pissarra és un drap de la planta baixa de l'edifici de Rectorat i Consell Social adaptat mitjançant pintura negra, que permet escriure amb clarió, esborrar i reescriure, en el qual traduïm de manera esquemàtica i visual les claus del programa –a manera de pòster científic o acadèmic. La seua ubicació estratègica (en els passadisso d'accés a la sala d'exposicions i a la cafeteria) fan present el caràcter “viu” de l'exposició. (2) El BricoLAB, per la seu banda, tracta d'extrapolar el programa específic a una píndola formativa audiovisual, que fem pública en el canal de Youtube de la UMH² per al seu ús lliure per part d'educadors/es a manera de videotutorial. D'aquesta manera, ens vam sumar a la línia estratègica d'innovació docent de la nostra universitat, i abracem la filosofia de dades obertes o open data.

Per a nosaltres, el desenvolupament de pensament crític entre els qui participen, així com el fet d'entendre la sala d'exposicions com un lloc per a pensar i sentir, són objectius fonamentals en cadascuna de les accions que es duen a terme. A més, aquestes experiències estan exemptes de taxes i estan obertes a tot tipus de públics, generant d'aquesta manera, resultats i vivències diverses que enriqueixen l'acte de comprendre les pràctiques culturals i artístiques contemporànies.

Mediació, art, societat i institució pública

Cada dia és més habitual el terme “mediació cultural i/o artística” dins de les institucions socials i culturals en contraposició al de “visita guiada”. Aquest últim es caracteritza comunament per ser un discurs unidireccional on els i les visitants són espectadors/es generalment passius/ves. Per contra, la mediació, cultural i/o artística, va més enllà de la idea de mediador/a com a mer solucionador/a de conflictes (Moreno, 2016, p. 46) i, tal com es concep en CulturalAB es basa en una relació d'horizontalitat entre totes les parts intervingents.

Aquesta forma d'involucrar les persones que acudeixen als espais expositius té

---

² <https://www.youtube.com/user/InnovacionDocenteUMH/playlists> [10/12/2017].

molts punts en comú amb la visió que Lanau i Morales (2014, s/n) del Col·lectiu Pedagogies Invisibles tenen sobre aquest tema: "Y tal vez, entonces, el papel de la mediación sea romper el hielo; generar confianza y sentimiento de libertad; posibilitar que se creen diversas experiencias." És a dir, aquest tipus de mediació es pot considerar com l'amfitrió o amfitriona que presenta els convidats d'una festa, en aquest cas institució, art i societat, perquè se senten còmodes, conversen i habiten l'espai lliurement i sense conflictes.

Aquest enfocament es deu, principalment, a un avanç a l'hora d'entendre l'art com una eina generadora de coneixement i d'integració social. Idea que arreplega Moreno (2016, p.69) i que al·ludeix explícitament a la capacitat de l'art com a catalitzador del potencial dels qui participen quan intervenen en aquestes mediacions:

El arte es una herramienta para la intervención socioeducativa; genera un espacio lúdico y un lugar de reflexión, desarrolla las capacidades de los sujetos y promueve vínculos entre el mediador artístico y las personas con las que trabaja, así como entre los diferentes miembros del grupo.

Segons afeg Moreno "Desde la Mediación Artística consideramos a las personas como sujetos creadores de cultura y trabajamos por la democracia cultural." (2016, p.50). Per tant, la mediació, valent-se de l'ús que els mediadors i les mediadores fan de l'educació artística, actua com a vincle entre art, institució i societat perquè, en conjunt, es promoga la reflexió, el pensament autònom i, en definitiva, la capacitat crítica. Es tracta, com apunta Acaso Pacheco (2017), que la institució vaja més enllà de la visita guiada per com de superficial resulta i el poc que hi aporta, en general, als i les visitants. I és que, segons planteja Ragen (2012) el que succeeix dins d'un espai expositiu repercutex directament en la societat pel poder que una exposició i totes les activitats que la complementen són capaces de crear. S'entenen, d'aquesta manera, la cultura, l'art i els espais expositius com a elements de transformació social on, per descomptat, juga un paper primordial la labor dels mediadors i mediadores. En consonància, Corominas, Sacristán i Brancho (2010) comparteixen aquesta

CULTURALAB

REVOLUTIONARY ME

LA DIFERENCIA COMO IGUALDAD

visió explicitant que, efectivament, hi ha una nova forma d'entendre la cultura i que aquesta, al seu torn, demanda una institució, en aquest cas la pública, coincident i capaç de respondre davant d'aquesta evolució.

Camnitzer, pel seu costat, fa referència a les institucions artístiques "més progressistes" (2014, p.118) com aquests espais disposats a abraçar el que és capaç d'oferir l'art i connectar-ho, al seu torn, amb l'entorn, és a dir, amb la societat. És ací on és necessari entendre quin paper juga la universitat com a institució pública i el seu compromís amb l'educació en general i l'educació artística en particular, entenent per aquesta última, la visió que Moreno defensa i que "no pretende enseñar arte, sino que se vale de él para promover procesos de mejora hacia la inclusión, el bienestar y el desarrollo social." (2016, p.38). Així doncs, la Universitat, tal com arreplega la Llei orgànica de modificació de la Llei orgànica de la universitat (LOMLOU), és la institució pública que, des de la seua pròpia definició, no solament ha de vetlar per la formació superior dels seus estudiants, sinó que, a més, ha de fomentar la recerca i generació de coneixement en honor d'una societat millor (Díez, Guamán, Alonso, Ferrer, 2013). Per això i perquè està en les seues pròpies bases, cal que l'educació artística es contempla per tot el que significa tant per a la pròpia institució com per a les persones.

La metodologia didàctica duta a terme per CulturaLAB en cadascuna de les seues activitats es basa, d'aquesta manera, en un model on la mediació cerca fomentar la participació i el coneixement crític i autònom entre els i les visitants. L'objectiu, en aquest sentit, és que l'experiència no acabe en eixir de la sala, sinó que perdure de manera continuada en el dia a dia dels qui participen, aconseguint així una vertadera transformació social des de l'educació artística.

CulturaLAB, the multifunction tool of UMH

Tatiana Sentamans and Àlex Moltó

CulturaLAB is the culture and artistic mediation laboratory of Universidad Miguel Hernández of Elche.

Three fundamental questions are asked in this text: What is CulturaLAB? What type of mediation model are we interested in as a university? How does the mediation contribute to addressing concepts of political and social interest through contemporary art in the field of the public institutions? Although these are many questions –and very ambitious ones too, the fact that they are asked can undoubtedly help us outline the importance of the CulturaLAB for the cultural project of UMH and its versatility to discuss art and culture in different languages and with different speaker+s within the context of the project *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love*.

The CulturaLAB was set up to provide subjective and diverse, different and unique experiences that would be the key to bringing contemporary art and culture closer to the university community and its surroundings. The arts programme of UMH is based on the temporary exhibition format just like the majority of museums, institutions or art centres. However, unlike these, the university education and extension is an inherent part of our nature, as established in article 1 of our statutes:

[...] it is a public institution, which has its own legal capacity and assets; it is independent, pursuant to the provisions established in the Spanish Constitution and law; it has been set up to provide public education through studying, research, teaching and sharing knowledge with society and throughout the university (DOCV -Official Gazette of the Valencian Community No. 4861 dated 13.10.2004 and DOCV No. 6808 dated 02.07.2012).

Accordingly, one of the missions of the Vice-Rector's Office for Culture and University Extension is to create strategic places that promote participation, which are inclusive and are included in common areas of university life. They are used to find out about and experience

culture and contemporary art. To this end, we have used the experience of art institutions acquired in the last decade (Tejeda, 2008), which in Spain were flourishing in the 90s (IVAM, 2006). Moreover, we have taken into consideration the adaptive teaching or attention and educational adaptation to individual differences.

CulturaLAB UMH is an on-going project that was set up in the last quarter of 2015. Since then it has designed an average of 4 different annual programmes. How do we do it? We come up with a programme of educational activities related to artistic and cultural mediation that is based on each of the exhibitions organised in the Sala Universitas (Edificio de Rectorado y Consejo Social at Universidad Miguel Hernández of Elche), and we adapt the project to different groups of participants¹ (school students, adolescents, university students, seniors –from experience; university staff –those involved in teaching, research, administration and services; or different families). To stimulate their interest in contemporary art we plan different events such as reflective visits and experiences that denote proactive participation. One of the characteristics of Culturalab is that it incorporates a procedural and shared practice in first person in which a technique or expressive plastic art method is applied that has thematic and/or procedural features of the main project in the exhibition. The experimental and recreational nature of this is highlighted. It is also enhanced by two tools that have various functions: appellative and therefore visible, communicative and educational. (1) The pizarrón (blackboard) is a cloth on the ground floor of the Rectorado y Consejo Social adapted using black paint.

---

¹ The categories of the programmes of CulturaLAB UMH according to the age are: Children 1 (from 6 to 9), Children 2 (from 9 to 13), Junior (from 14 to 17), Adult (from 18 and onwards) and Mixed (for the general public).

Chalk can be used on it to write the keys of the programme that are translated schematically and visually –like a scientific or academic poster. Its strategic location (in the corridors of the entrance into the exhibition room and the coffee shop) really conveys the “vivid” nature of the exhibition. (2) As for the BricoLAB, it is intended to extrapolate the specific programme to an audio-visual educational pill, which is publicised on the UMH² YouTube channel that teacher+s are free to use as a video tutorial. This is how we add to the strategic line of educational innovation of our university and we embrace the philosophy of open data.

We believe that developing critical thought among the participants, as well as seeing the exhibition room as being a place to think and feel in, are fundamental objectives in each one of the activities that is organised. Moreover, these events are free and all members of the public can enjoy them so that in this way diverse results and experiences are produced that enhance the act of understanding the cultural and contemporary art practices.

Mediation, art, society and public institution

The term “cultural and/or artistic” mediation is becoming increasingly more common in social and cultural institutions as opposed to the “guided visit”. The latter is commonly identified as being a one-way discussion where the visitors are generally passive spectators. On the contrary cultural and/or artistic mediation is much more than the idea of the mediator/s being a mere conflict solver (Moreno, 2016, pg. 46) and, as it is conceived in CulturaLAB, it is based on a relationship of horizontality among all the intervening parties.

This way of getting people who come to the exhibitions involved has a lot in common with the idea that Lanau and Morales (2014, s/n) from the education programme group called Colectivo Pedagogías Invisibles have on this matter: “And perhaps, therefore, the role of mediation is to break the ice; promote trust

---

² <https://www.youtube.com/user/InnovacionDocenteUMH/playlists> [10/12/2017].

and a feeling of freedom; make it possible to believe different experiences.” That is to say, this type of mediation might be considered to be the host or hostess who introduces the guests to each other at a party, in this case institution, art and society, so that they feel at ease, can talk to each other and occupy the space freely without conflict.

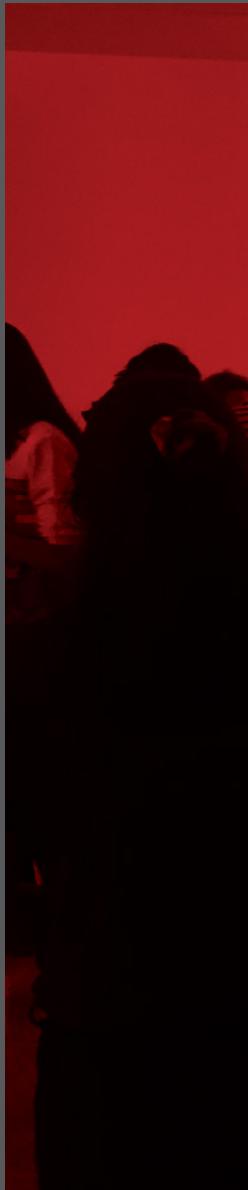
This approach is mainly due to a breakthrough when it comes to seeing art like a tool that generates knowledge and promotes social integration. Moreno (2016, pg.69) shares this idea, he mentions the ability of art to catalyse the potential of those who take part when they are involved in the aforesaid mediation:

Art is a tool for social-educational intervention; it creates a recreational area and a place to think, develop the abilities of the subjects and promote the links between the artistic mediator and those with whom he or she works, as well as between different members of the group.

Moreno adds “In terms of Artistic Mediation we consider people to be like creators of culture and we strive for cultural democracy.” (2016, pg.50). Therefore, in view of how mediators make use of artistic education, mediation is like a link between art, institution and society so that together, reflection, autonomous thinking and critical capacity are promoted. As Acaso in Pacheco (2017) points out, the institution is more than the guided tour around the resulting superficiality, considering how little it provides to the visitors, in general. Indeed, as established by Manen (2012) what occurs in an exhibition area has direct repercussions on society due to the power that an exhibition and all the activities that complement it are capable of creating. In this way, culture, art, and exhibitions are understood as being elements of social transformation where, of course, the work of the mediators has an essential role. In line with this, Corominas, Sacristán and Branco (2010) share this viewpoint stating that there is indeed a new way of understanding culture and that this, in turn, needs an institution, in this case a Public one, which is appropriate and capable of responding to this evolution.

Camnitzer, on his part, makes reference to the “more progressive” artistic institutions (2014, pg.118) as being like spaces that are willing to embrace whatever art can offer and in turn, associate it with the surroundings, that is to say, with society. It is here where the role that the university plays as a public institution and its commitment to education in general and in particular to artistic education has to be understood. The latter is like the idea that Moreno defends and that “it does not aspire to teach art, but rather to make use of it to promote improvement processes that favour inclusion, well-being and social development.” (2016, pg.38). So, the University, as established in the Spanish Organic Law to Modify the Organic Law on Universities (LOMLOU), it is the public institution that, according to how it is defined, not only has to ensure the higher education of its students, but also, it has to promote research and the generation of knowledge in the interests of improving society (Díez, Guamán, Alonso, Ferrer, 2013). Therefore on the very basis of this, artistic education must be considered because of how much it means for the institution itself and for the people.

The teaching methodology used by CulturaLAB in each one of its activities is therefore based on a model where mediation is intended to promote participation and critical and independent knowledge among the visitors. The objective, in this sense, is to make sure that the visitors’ experience does not end when they walk out the door, but rather that it continues on day after day so that a real social transformation based on artistic education is achieved.

Revolutionary Me: amor, políticas e igualdad en la diversidad

Daniel Tejero, Carmen G. Muriana y Javi Moreno

CulturaLAB es una caja de herramientas que permite el desarrollo de estrategias para desencadenar un acto de comunicación y establecer un diálogo entre la producción cultural y la sociedad. Desde la UMH entendemos la mediación como un medio de comunicación pedagógico basado en la investigación, como una fuente de producción de saberes compartidos que no sólo nos conducen a diseñar nuestras prácticas, sino que nos permiten repensar las políticas de las producciones culturales contemporáneas y la evolución de las pedagogías. Es por ello que en este proyecto cultural *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love*, debido a su eje temático, se nos propuso colaborar como equipo docente e investigador responsable de la asignatura “Prácticas artísticas y contextos políticos”¹ del Máster en Investigación y Proyecto Artístico de la Facultad de Bellas Artes de Altea.

El presente taller se fundamenta en la exposición homónima comisariada por Johanna Caplliure, que recoge el trabajo de los artistas Alex Francés, Alexa Karolinski/Ingo Niermann, Francesc Ruiz, Johan Grimonprez, Maha Maamoun y María Ruido. Es un taller mixto (para todos los públicos) de 75 minutos, pensado para grupos de entre 15 y 20 personas máximo, que tiene un carácter teórico-práctico, y que hemos desarrollado en colaboración con Álex Moltó, quien conducirá cada una de las sesiones con la colaboración de Ilda Caeiro. A partir de las diferentes actividades descritas a continuación, la finalidad última es sensibilizar a l+s participantes en el ámbito de la diversidad afectivo-sexual, étnico-cultural, religiosa y familiar a partir de las propuestas artísticas de cada un+ de l+s artistas que conforman la exposición.

Como recursos docentes utilizaremos el espacio expositivo de la propia Sala Universitas, alguna mesa auxiliar, los cuerpos de quienes participen, antifaces para cubrir los ojos, papel blanco común, rotuladores, globos y recambios para chapas.

---

¹ Formado por Daniel Tejero, Carmen G. Muriana, Javi Moreno y Tatiana Sentamans.

Como en el resto de programas de CulturaLAB, no se requiere ningún conocimiento previo sobre la materia y la distribución temporal destinada a cada actividad será flexible y podrá ajustarse al propio devenir de la dinámica. Por descontado no hay respuestas correctas o incorrectas: el propósito de CulturaLAB es siempre fomentar un debate constructivo e inclusivo desde puntos de vista diferentes y personales donde las prácticas artísticas son el eje sobre el que pivotan el resto de cuestiones.

OBJETIVOS ESPECÍFICOS

_Reivindicar la diferencia personal y la diferencia del otro, como algo positivo, y articularla como motivo de empoderamiento personal (entender la importancia de la visibilidad)

_Identificar aspectos sobre diversidad afectivo-sexual y generacional; diferencia étnica, racial y religiosa; y sobre estructuras familiares y diversidad; y reflexionar de manera crítica e inclusiva sobre ello (entender que tod+s somos diferentes)

_Aprender a través del uso del cuerpo a conocer, comprender y confiar en l+s compañer+s y en nosotr+s mism+s (comprender que tod+s tenemos cuerpo y que los cuerpos son tod+s diferentes)

PROGRAMA

I. TEORÍA (35')

A) Presentación y visita dinamizada: 15'

Bienvenida y explicación en el pizarrón. Acompañamiento hacia y en

la sala de exposiciones. Introducción breve de la temática general que articula la propuesta de la comisaria y de los principales rasgos de cada trabajo artístico en relación a los diferentes contextos sociales. Resolución de posibles dudas.

B) Actividad sobre el concepto: 20'

Debate para poner en común teorías, pensamientos, sensaciones y reflexiones personales sobre lo visto. Planteamiento al hilo del debate, de las cuestiones referentes a diversidad sexo-afectiva, migración, diferencia racial y cultural, creencias religiosas y estructura familiar.

* Se generará un espacio seguro para que se hable libremente, tratando experiencias personales, y abordando las reacciones del resto de participantes ante cada uno de los casos compartidos en voz alta. Para concluir esta parte se solicitará a cada participante que escriba en una hoja de papel un rasgo que le identifique y que considere que le hace únic+. Éste será "su tesoro" para la próxima actividad.

II. PRÁCTICA (40')

PRIMERA PARTE: Ejercicio por parejas

Organización por parejas. Cada persona integrante de un mismo tandem introducirá la palabra que le define en el mismo globo. Éste será "el tesoro" que amb+s deben proteger. A un miembro de la pareja se le tapan los ojos y se le coloca el globo sobre sus palmas; el otro miembro deberá guiar por toda la sala a su compañer+ hasta el punto indicado por el equipo de mediación antes de comenzar la actividad. No podrán soltarse nunca ni hablar. El contacto físico y directo, y el trabajo colaborativo serán fundamentales para el éxito de "la misión". En caso de que se caiga el globo o se rompa deberán empezar de nuevo. Cada guía intentará que su pareja no choque con otr+s participantes ni con las obras de la sala. Al inicio de la actividad se hará hincapié en lo delicados que son los trabajos expuestos y en la importancia del tesoro que tienen que proteger con el objeto de que las parejas confíen entre sí y pongan toda su atención y cuidado. Una vez alcanzada la meta se invertirán los

papeles y se señalará otro punto al que llegar. Al concluir el ejercicio, se reflexionará sobre los pensamientos, sentimientos y sensaciones que se han experimentado en los dos roles llevados a cabo.

SEGUNDA PARTE: Ejercicio individual compartido

Se invitará a que ese pensamiento/sentimiento/sensación obtenido en pareja se dibuje con los rotuladores sobre papel. Ese dibujo se convertirá en una chapa que podrán colgarse en la ropa, mochila, gorra, etc. De esta manera, tod+s harán visible ese concepto de manera activa y consciente y, a su vez, descubrirán en sus propi+s compañer+s, cuestiones que quizás desconocían, reconociendo su diferencia en la ajena.

*Adaptación para grupos de mayores de edad.

Propuesta: traducir el sentimiento a un calificativo, locución o expresión breve o hashtag con el que crear otra chapa (o seguir interviniendo la que ya tenían) y subir de forma voluntaria un selfie creativo con la/s chapa/s a sus redes sociales, reivindicando su diferencia y, a su vez, incluyendo tantos hashtags como consideren en relación a lo aprendido.

Al finalizar la sesión se podrán llevar las chapas creadas como recuerdo de la experiencia.

Revolutionary Me: amor, polítiques i igualtat en la diversitat

Daniel Tejero, Carmen G. Muriana i Javi Moreno

CulturaLAB és una caixa d'eines que permet el desenvolupament d'estratègies per a desencadenar un acte de comunicació i establir un diàleg entre la producció cultural i la societat. Des de la UMH entenem la mediació com un mitjà de comunicació pedagògic basat en la recerca, com una font de producció de sabers compartits que no solament ens condueixen a dissenyar les nostres pràctiques, sinó que ens permeten repensar les polítiques de les produccions culturals contemporànies i l'evolució de les pedagogies. És per això que en aquest projecte cultural *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love*, a causa del seu eix temàtic, se'n va proposar col·laborar com a equip docent i investigador responsable de l'assignatura "Pràctiques Artístiques i Contextos Polítics"³ del màster en Investigació i Projecte Artístic de la Facultat de Belles Arts d'Altea.

El present taller es fonamenta en l'exposició homònima comissariada per Johanna Caplliure, que arreplega el treball dels artistes Alex Francés, Alexa Karolinski/Ingo Niermann, Francesc Ruiz, Johan Grimonprez, Maha Maamoun i María Ruido. És un taller mixt (per a tots els públics) de 75 minuts, pensat per a grups d'entre 15 i 20 persones màxim, que té un caràcter teoricopràctic, i que hem desenvolupat en col·laboració amb Àlex Moltó, qui conduirà cadascuna de les sessions amb la col·laboració d'Ilda Caeiro.

A partir de les diferents activitats descrites a continuació, la finalitat última és sensibilitzar els i les participants en l'àmbit de la diversitat afectivosexual, etnicocultural, religiosa i familiar a partir de les propostes artístiques de cada un/a dels i les artistes que conformen l'exposició.

---

¹ Format per Daniel Tejero, Carmen G. Muriana, Javi Moreno i Tatiana Sentamans.

Com a recursos docents utilitzarem l'espai expositiu de la pròpia Sala Universitas, alguna taula auxiliar, els cossos dels qui participen, antifaços per a cobrir els ulls, paper blanc comú, retoladors, globus i recanvis per a xapes.

Com en la resta de programes de CulturaLAB, no es requereix cap coneixement previ sobre la matèria i la distribució temporal destinada a cada activitat serà flexible i podrà ajustar-se al mateix esdevindre de la dinàmica. Per descomptat no hi ha respostes correctes o incorrectes: el propòsit de CulturaLAB és sempre fomentar un debat constructiu i inclusiu des de punts de vista diferents i personals en què les pràctiques artístiques són l'eix sobre el qual pivoten la resta de qüestions.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

_Reivindicar la diferència personal i la diferència de l'altre, com alguna cosa positiva, i articular-la com a motiu d'apoderament personal (entendre la importància de la visibilitat)

_Identificar aspectes sobre diversitat afectivosexual i generacional; diferència ètnica, racial i religiosa; i sobre estructures familiars i diversitat; i reflexionar de manera crítica i inclusiva sobre això (entendre que tots i totes som diferents)

_Aprendre a través de l'ús del cos a conéixer, comprendre i confiar en els companys i les companyes i en nosaltres mateixos/es (comprendre que tots i totes tenim cos i que els cossos són tots diferents)

PROGRAMA

I. TEORIA (35')

A) Presentació i visita dinamitzada: 15'

Benvinguda i explicació en la pissarra. Acompanyament cap a i en la sala d'exposicions. Introducció breu de la temàtica general que articula la proposta de la comissària i dels principals trets de cada treball artístic amb relació als diferents contextos socials. Resolució de possibles dubtes.

B) Activitat sobre el concepte: 20'

Debat per a posar en comú teories, pensaments, sensacions i reflexions personals sobre el que s'ha vist. Plantejament al fil del debat, de les qüestions referents a diversitat sexoafectiva, migració, diferència racial i cultural, creences religioses i estructura familiar.

* Es generarà un espai segur perquè es parle lliurement, tractant experiències personals, i abordant les reaccions de la resta de participants davant de cadascun dels casos compartits en veu alta. Per a conoure aquesta part se sol·licitarà a cada participant que escriga en un full de paper un tret que li identifique i que considere que el fa únic/a. Aquest serà "el seu tresor" per a la pròxima activitat.

II. PRÀCTICA (40')

PRIMER PART: Exercici per parelles

Organització per parelles. Cada persona integrant d'un mateix tàndem introduirà la paraula que la defineix en el mateix globus. Aquest serà "el tresor" que ambdós i ambdues han de protegir. A un membre de la parella se li tapen els ulls i se li col·loca el globus sobre els seus palmells; l'altre membre haurà de guiar per tota la sala al seu company o la seua companya fins al punt indicat per l'equip de mediació abans de començar l'activitat. No podran soltar-se mai ni parlar. El contacte físic i directe, i el treball col·laboratiu seran fonamentals per a l'èxit de "la missió". En cas que caiga el globus o es trenque hauran de començar de nou. Cada guia intentarà que la seua parella no xoque amb altres participants ni amb les obres de la sala. A l'inici de l'activitat es posarà l'accent en com de delicats que són els treballs exposats i en la importància del tresor que han de protegir amb l'objecte que les parelles confien entre si i posen tota la seu atenció i cura. Una vegada aconseguida la meta s'invertiran els papers i s'assenyalarà un altre punt a què arribar. En conoure l'exercici, es reflexionarà sobre els pensaments, sentiments i sensacions que s'han experimentat en els dos rols duts a terme.

SEGONA PART: Exercici individual compartit

Es convidarà al fet que aquest pensament/sentiment/sensació obtingut en parella es dibuixi amb els retoladors sobre paper. Aquest dibuix es convertirà en una xapa que podran penjar-se en la roba, motxilla, gorra, etc. D'aquesta manera, tots/es faran visible aquest concepte de manera activa i conscient i, al seu torn, descobriran en els seus mateixos companys i les seues mateixes companyes, qüestions que potser desconeixien, reconeixent la seu diferència en l'aliena.

*Adaptació per a grups de majors d'edat.

Proposta: traduir el sentiment a un qualificatiu, locució o expressió breu o hashtag amb el qual crear una altra xapa (o seguir intervenint la que ja tenien) i pujar de forma voluntària un selfie creatiu amb la/es xapa/es a les seues xarxes socials, reivindicant la seu diferència i, al seu torn, incloent tants hashtags com consideren en relació amb el que s'ha aprés.

En finalitzar la sessió es podran emportar les xapes creades com a record de l'experiència.

SESSIONS I PARTICIPANTS

SESSIÓ 1: 27 de novembre 2017

Total: 40 estudiants >> 2 tallers de 20 estudiants

1r taller: 17:30 a 19:00 // 2n taller: 19:00 a 20:30 h

- Alumnat assignatura: "Gestió del Projecte Artístic" (4t Curs Grau en Belles Arts, Itinerari Arts Plàstiques, Campus Altea)
- Alumnat assignatura: "Projectes Audiovisuals" (4t Curs Grau en Belles Arts, Itinerari Arts Visuals i Disseny, Campus Altea)
- Alumnat assignatura: "Pensament i Discurs de l'Art" (3r Curs Grau en Belles Arts, Itinerari Arts Plàstiques, Campus Altea)

SESSIÓ 2: 28 de novembre 2017

Total: 20 estudiants: 17:30 a 19:00 h

- Alumnat assignatura: "Sociologia Cultural", grup 1 (1r Curs Grau en Comunicació Audiovisual, Campus Elx)

SESSIÓ 3: 11 de desembre 2017

Total: 30 estudiants >> 2 tallers de 15 estudiants

1r taller: 10 a 11:30 // 2n taller: d'11:30 a 13:30 h

- Alumnat 4t de l'E.S.O. de l'I.E.S. Pedro Ibarra Ruiz (Elx)

SESSIÓ 4: 12 de desembre

Total: 20 estudiants: 19:00 a 21:00 h

- Alumnat assignatura: "Sociologia Cultural", grup 2 (1r Curs Grau en Comunicació Audiovisual, Campus Elx)

SESSIÓ 5: 18 de desembre

Total: 30 estudiants >> 2 tallers de 15 estudiants

1r taller: 10 a 11:30 // 2n taller: d'11:30 a 13:30 h

- Estudiants 3r de la d'E.S.O. de l'I.E.S. Sixto Marco

XIFRES TOTALS

SESSIONS: 5

TALLERS: 8

PARTICPANTS: 140 personnes

Revolutionary Me: love, politics and equality in the diversity

Daniel Tejero, Carmen G. Muriana and Javi Moreno

CulturaLAB is a tool box that favours the development of strategies to promote communication and dialogue between cultural production and society. At UMH we consider mediation to be a means of educational communication based on research, it is a source of generating shared wisdom that not only encourages us to devise our practices, but it also enables us to rethink the policies of contemporary cultural production and the evolution of pedagogies. That is why in this cultural project *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love*, considering its main theme, we were asked to help out as a teaching and research team in charge of the subject “Artistic practices and political context”¹ of the Masters in Artistic Research Projects at the Faculty of Fine Arts in Altea.

The current workshop is based on the exhibition that has the same name, which is curated by Johanna Caplliure, and it includes the work of the following artists: Alex Francés, Alexa Karolinski/Ingo Niermann, Francesc Ruiz, Johan Grimonprez, Maha Maamoun and María Ruido. It is a mixed workshop (for all members of the public), it lasts 75 minutes, it is designed for groups of between 15 and 20 people maximum, it has theory and practical and we have organised it with the help of Álex Moltó, who will coordinate each one of the sessions together with Ilda Caeiro.

According to the different activities described hereinafter, the ultimate objective is to raise participants' awareness in the area of affective-sexual, ethnic-cultural, religious and family diversity through the artistic ideas of each of the artists who have contributed to the exhibition.

---

¹ Formed by Daniel Tejero, Carmen G. Muriana, Javi Moreno and Tatiana Sentamans.

As teaching resources we will use the exhibition space of the Sala Universitas itself, a side table, the bodies of the participants, blindfolds to cover their eyes, white paper, markers, balloons and badge replacements.

Just like in the other programmes organised by CulturaLAB, no prior knowledge of the subject matter is required, the time spent on each activity is flexible and it can be adjusted to the particular development of the dynamics. Of course there are no right or wrong answers: the objective of CulturaLAB is always to promote a constructive debate, even from different and personal points of view where the artistic practices are the central theme on which other questions are based.

SPECIFIC OBJECTIVES

_Advocate personal difference and that of the other, as being something positive, and use it as a reason for personal empowerment (understand the importance of visibility)

_Identify aspects concerning affective-sexual and generational diversity; ethnic, racial and religious difference; about family structures and diversity and think in a critical and inclusive way about it (understand that we are all different)

_Learn by using the body to find out, understand and trust in friends and in ourselves (understand that we all have a body and that each body is different)

PROGRAMME

I. THEORY (35')

A) Presentation and dynamic visit: 15'

Welcome and an explanation on the pizarrón (blackboard). Accompan-

ying participants to and in the exhibition room. Brief introduction about the general subject matter that joins the idea of the curator with those of the main features of each piece of art in relation to the different social contexts. Answering any possible questions.

B) Activity about the concept: 20'

Debate to pool together the theories, thoughts, feelings and personal considerations about what has been seen. Establishing the theme of the debate, the issues associated with affective-sexual diversity, migration, racial and cultural difference, religious beliefs and family structure.

* A safe place is set up so that everyone speaks at ease and freely, so that they talk about personal experiences, deal with the reactions of the other participants about each of the cases shared. To end this part of the activity each participant will be asked to write down a feature that identifies them on a piece of paper, one that they think makes them unique. This shall be "their treasure" for the next activity.

II. PRACTICAL (40')

FIRST PART: Pair work

Participants are put into pairs. Each of the partners puts the word that defines them in the same balloon. This will be "the treasure" that both of them must protect. One of the members of the pair is blindfolded and the balloon is put in the palm of their hands, their partner must take them around the whole room to the point stated by the mediation team before starting the activity. They can never let go of each other or speak. Physical and direct contact and the team work will be essential for the success of "the mission". If the balloon falls or pops they have to start again. Each guide will try and make sure that their partner does not bump into other participants or pieces from the collection in the exhibition room. At the beginning of the activity the participants will be told how delicate the work on display is and how important their treasure is that they have to protect so that the partners trust each other, focus and be careful. Having reached their goal they will swap over and

tell the other one where they have to get to. At the end of the exercise the thoughts, feelings and sensations that have been experienced in the two roles will be considered.

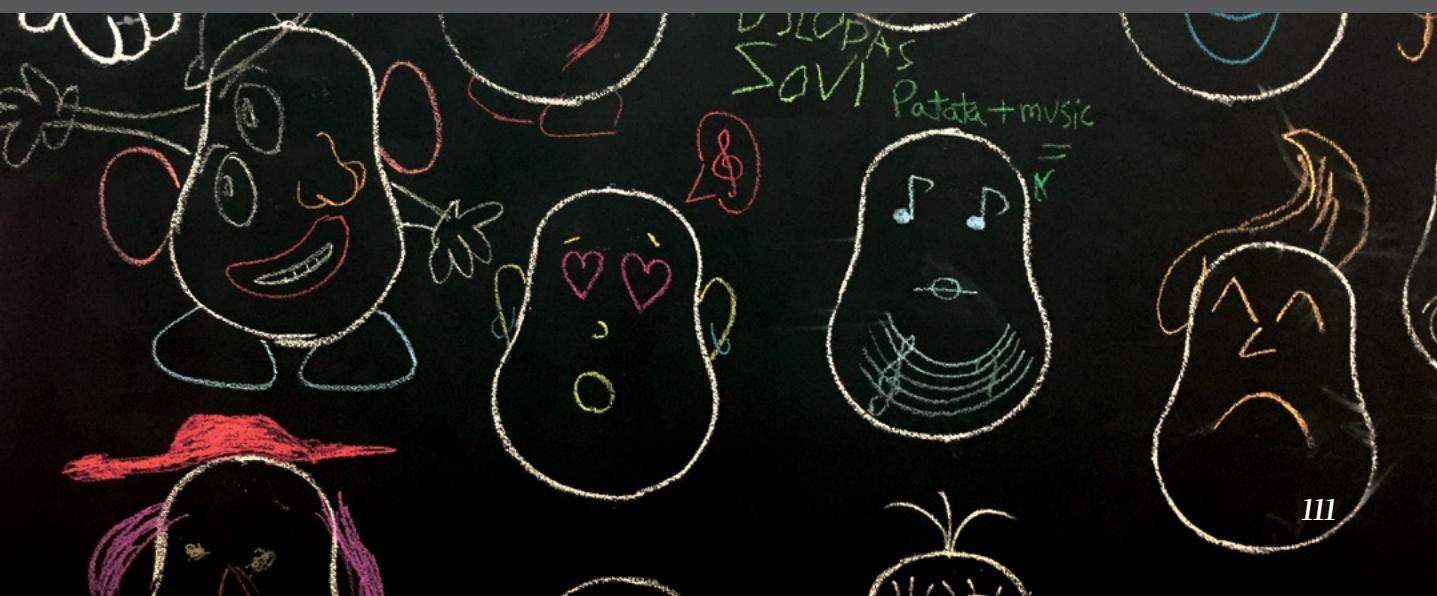
SECOND PART: Individual shared exercise

The pairs will be asked to draw this thought/feeling/sensation on a piece of paper. This drawing will be put on a badge that can be worn on clothes, rucksack, hat, etc. In this way, everyone will display this concept actively and consciously and in turn they will discover things about their partners that they did not know and acknowledge the differences of others.

*Adaptation for groups of seniors.

Proposal: translate the feeling to a qualifier, phrase or brief expression or hashtag with whoever makes the other badge (or use the one they already had) and voluntarily upload a creative selfie with the badge/s to their social media networks, defend their difference and in turn, include as many hashtags as they want to convey what they have learned.

At the end of the session the participants can take the badges home with them as a souvenir of their experience.

♦ W_Jornades / Jornades / Conferences

JORNADAS POR LA DIVERSIDAD UMH

Purificación Heras González, Unidad de Igualdad y Centro de Investigación de Estudios de Género (UMH), Departamento de Ciencias Sociales y Humanas

Las personas nos caracterizamos por ser diversas desde nuestra individualidad, y lo somos también a partir de las agrupaciones que conformamos, es por ello que entendemos que la diversidad es un valor y una riqueza, y parte de la existencia humana. Sin embargo, la construcción de 'Otro' que separa y excluye ha sido la manera más frecuente de abordar esta peculiaridad desde los inicios de nuestra historia. La delimitación del grupo de pertenencia, la necesidad de establecer límites precisos que marcaran la inclusión/exclusión, ha sido un rasgo que ha ocasionado múltiples desigualdades a lo largo de los siglos. La historia está llena de anécdotas y acontecimientos en los que la diversidad ha sido utilizada para construir límites y establecer barreras de acceso al grupo y a los recursos.

La antropología social ha descrito los mecanismos en Occidente que han servido para abordar las identidades diversas hasta la actualidad. Por un lado considerar las diferencias naturales como irreductibles, lo que construye una relación de inferioridad/superioridad basada en una idea de 'lo natural', y por otro, el uso del dualismo en todas sus expresiones a partir de los cuáles se ha construido al "Otro": hombre/mujer, y todas las que interseccionan con esta:

blanco/negro, gitana/paya, capaz/discapaz, heterosexual/otros, etc. A estos mecanismos se sumaron las tecnologías del poder que provocaron visiones patologizadoras, raciales y por último, la socio-biología durante el último siglo, lo que se ha visto reforzado por los estudios genómicos que han dado lugar a preguntas de investigación de corte sexistas en algunos casos, racistas en otros, y por último homófobas. En resumen, nuestra historia se caracteriza por una mirada a la diversidad como problemática y fuente de desigualdad.

El camino seguido para superar estos mecanismos, iniciado por el feminismo, ha sido la historización y desnaturalización de estas categorías sociales, mostrando cómo las diferencias biológicas fueron utilizadas para sustentar las desigualdades derivadas del sistema de género y, a partir de las diferencias fenotípicas se construyó la idea de raza.

En la actualidad, nos encontramos en un contexto particular. Como señalan autores/as relevantes, las diversidades por identidades diversas y/o aquellas que han vivido oprimidas por los grupos hegemónicos, están siendo protagonistas de los movimientos sociales actuales. Es decir, el espacio reivindicativo hasta ahora

ocupado por grupos que reclamaban contra las diferencias de clase, está siendo ocupado por movimientos sociales de corte identitario.

Esta visibilidad de identidades distintas, está reclamando de una sociedad democrática sana el reconocimiento igualitario, una acción necesaria porque negarlo supondría mantener la opresión al ocultarla. Es necesario esa visibilización de las situaciones de diferencia para adquirir conciencia de las situaciones de desigualdad así como para reconocer el valor de esta diferencia y las aportaciones de los distintos grupos a la sociedad. Decimos que es democráticamente sana porque sólo a partir de este ejercicio se promueve la inclusión y la participación de todos los grupos en la vida pública.

En este sentido, es preciso asumir desde las instituciones, una política de la diferencia para reconocer las identidades de individuos y grupos y la diversidad entre nosotros/as. No asumirlas mantendría el tratamiento diferencial que invisibiliza y propone como hegemónico una única manera de ver el mundo. Esta situación ampararía por omisión, la visión humillante de las personas que no se corresponden con el grupo hegemónico como si toda la creatividad y la valía proviniese sólo de los varones europeos, quedando el resto de grupos ocultos y sin referentes.

La visibilidad, por el contrario derivará en procesos nuevos como el reconocimiento de la opresión en la que han vivido ciertos grupos, además de rescatar la historia y participar en

forjar una identidad en positivo. Como señala Young “Reconocer las diferencias, visibilizarlas, es lo que posibilita alcanzar el objetivo de reducir la opresión real o potencial”.

Esta posibilidad ocurre porque reconocer la diversidad permite sacar a la luz las condiciones de vida de las personas y mostrar que vivir la opresión no es tanto el resultado de elecciones de un tirano, o el resultado de una política concreta, sino que se trata de un ejercicio del poder por medio de las tecnologías que imponen a los sujetos prácticas de educación, administrativas y burocráticas, de producción y distribución de bienes de consumo, médicas, etc., sin que quienes las realizan sean conscientes del efecto de las mismas. Sólo la mirada sobre las consecuencias de estas prácticas hará posible la reflexión y modificar las prácticas.

Este panorama ha hecho necesario que a partir del proyecto *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love* desarrollado en el marco del convenio de colaboración firmado con la Generalitat Valenciana, a través de la Vicepresidencia y Conselleria de Igualdad y Políticas Inclusivas con el Vicerrectorado de Cultura y Extensión Universitaria de la UMH, se nos haya posibilitado hacer estas reflexiones.

Las Jornadas tienen cuatro objetivos:

_Dar a conocer estudios realizados por investigadoras/es en el campo de la diversidad

_Plantear la necesidad de formular políticas con

mayúsculas, así como políticas más cercanas a la cotidianidad que aborden de manera igualitaria y teniendo en cuenta los derechos de toda la ciudadanía, las cuestiones identitarias de índole social, cultural, afectivo, político etc.

_Conocer cómo se responde a las múltiples identidades en las Universidades españolas

_Presentar experiencias de vida de la diversidad en nuestro Estado y algunas de sus necesidades

Todo ello porque asumimos:

_que las diferencias biológicas, es decir genéticas, cromosómicas, hormonales o del tipo que sean, no justifican unas categorizaciones que infravaloren a ningún grupo;

_que las identidades culturales y sociales y/o de elección, o a resultas de afrontar un pasado opresor y determinante de unas situaciones sociales discriminatorias, son una riqueza y un derecho

Es preciso reflexionar, investigar y hacer propuestas para que en las circunstancias que vivimos, se den las respuestas no solo políticas sino también epistemológicas, ontológicas y de relación que rompan todo intento de homogeneización y de superioridad de unos grupos sobre otros.

Las jornadas que se proponen desde estos planteamientos, se acercan al reconocimiento de la diversidad e impulsan acciones que favorecen

el establecimiento de las condiciones necesarias para lograr la visibilidad de las diferencias entre las personas pertenecientes a la comunidad universitaria UMH. Las actuaciones dirigidas a prestar apoyo y atender a todas las personas que forman parte de la comunidad universitaria, deben tener como referente esencial la necesaria normalización de las diferencias dentro del contexto del aula y del centro, lo que pasa por el reconocimiento y el respeto a las mismas, y el énfasis en la superación de los obstáculos asociados y/o derivados de la diversidad. Entendemos que se trata de unos objetivos a lograr a medio plazo y que esta jornada es un inicio con la que se pretende conocer, sensibilizar y difundir las respuestas a la diversidad en distintos contextos, para más tarde, proseguir con objetivos a largo plazo.

Las personas a las que va dirigido este proyecto son las que forman parte de la comunidad universitaria cuya participación con sus aportaciones diversas, será de gran beneficio para toda la Universidad. La atención a la diversidad de la comunidad universitaria favorece el desarrollo de una sociedad inclusiva al propiciar espacios de conformación de igualdad y consideración a la diversidad. Asumimos que se trata de una propuesta de trabajo que requiere perspectivas innovadoras y exige el esfuerzo de toda la comunidad. La existencia de una realidad plural exige fomentar, pensar y adoptar medidas creativas para cubrir las necesidades de los diferentes colectivos y personas.

Por todo ello, las *Jornadas por la Diversidad UMH* contemplan diversos ejes de trabajo para acercar

a la comunidad universitaria la diversidad en sus distintas aristas: intervención, epidemiológicas y cognitivas en el campo sanitario; la respuesta institucional en las universidades con la creación de Unidades de apoyo y atención; escuchando la voz reflexiva de las experiencias de vida de las diferencias; y, por último, conociendo asociaciones universitarias desde las que se buscan soluciones a problemas específicos dentro del contexto universitario. La oferta de las sesiones en Elche y San Juan, dos de los campus de la UMH, es fruto de considerar también las especificidades de cada contexto.

El CIEG ha sido permeable junto a los estudios de género a identidades y contextos diversos a lo largo de su historia. Estas Jornadas continúan este reconocimiento y pretenden crear unas relaciones y un mundo más justo e igualitario.

JORNADES PER LA DIVERSITAT UMH

Purificación Heras González, Unitat d'Igualtat i Centre d'Investigació d'Estudis de Gènere (UMH), Departament de Ciències Socials i Humanes

Les persones ens caracteritzem per ser diverses des de la nostra individualitat, i ho som també a partir de les agrupacions que conformem, és per això que entenem que la diversitat és un valor i una riquesa, i part de l'existència humana. Tanmateix, la construcció d'"un altre" que separa i exclou ha sigut la manera més freqüent d'abordar aquesta peculiaritat des dels inicis de la nostra història. La delimitació del grup de pertinença, la necessitat d'establir límits precisos que marquen la inclusió/exclusió, ha sigut un tret que ha ocasionat múltiples desigualtats al llarg dels segles. La història està plena d'anècdotes i esdeveniments en els quals la diversitat ha sigut utilitzada per a construir límits i establir barreres d'accés al grup i als recursos.

L'antropologia social ha descrit els mecanismes a Occident que han servit per a abordar les identitats diverses fins a l'actualitat. D'una banda, s'han considerat les diferències naturals com a irreductibles, la qual cosa construeix una relació d'inferioritat/superioritat basada en una idea d'"allò natural", i d'altra, l'ús del dualisme en totes les seues expressions a partir del qual s'ha construit l'"altre": home/dona, i totes les que interseccionen amb aquesta: blanc/negre, gitana/paya, capaç/discapaç, heterosexual/altres, etc. A aquests mecanismes es van sumar les tecnologies del poder que van provocar

visions patologitzadores, racials i finalment, la sociobiologia durant l'últim segle, la qual cosa s'ha vist reforçada pels estudis genòmics que han donat lloc a preguntes d'investigació de tall sexista en alguns casos, racista en uns altres, i finalment homòfob. En resum, la nostra història es caracteritza per una mirada a la diversitat com a problemàtica i font de desigualtat.

El camí seguit per a superar aquests mecanismes, iniciat pel feminism, ha sigut la historització i desnaturalització d'aquestes categories socials, mostrant com les diferències biològiques van ser utilitzades per a sustentar les desigualtats derivades del sistema de gènere i, a partir de les diferències fenotípiques es va construir la idea de raça.

En l'actualitat, ens trobem en un context particular. Com assenyalen autors/es rellevants, les diversitats per identitats diverses i/o aquelles que han viscut oprimides pels grups hegemònics, estan sent protagonistes dels moviments socials actuals. És a dir, l'espai reivindicatiu fins ara ocupat per grups que reclamaven contra les diferències de classe, està sent ocupat per moviments socials de tall identitari.

Aquesta visibilitat d'identitats diferents està reclamant d'una societat democràtica sana el reconeixement igualitari, una acció necessària

perquè negar-lo suposaria mantindre l'opressió, pel fet d'ocultar-la. És necessària aquesta visibilització de les situacions de diferència per a adquirir consciència de les situacions de desigualtat així com per a reconéixer el valor d'aquesta diferència i les aportacions dels diferents grups a la societat. Diem que és democràticament sana perquè només a partir d'aquest exercici es promou la inclusió i la participació de tots els grups en la vida pública.

En aquest sentit, cal assumir des de les institucions una política de la diferència per a reconéixer les identitats d'individus i grups i la diversitat entre nosaltres. No assumir-les mantindria el tractament diferencial que invisibilitza i proposa com a hegemònic una única manera de veure el món. Aquesta situació empararia, per omissió, la visió humiliant de les persones que no es corresponen amb el grup hegemònic com si tota la creativitat i la vàlua provinguera només dels homes europeus, quedant la resta de grups ocults i sense referents.

La visibilitat, per contra, derivarà en processos nous com el reconeixement de l'opressió en la qual han viscut certs grups, a més de rescatar la història i participar a forjar una identitat en positiu. Com assenyala Young "Reconéixer les diferències, visibilitzar-les, és el que possibilita aconseguir l'objectiu de reduir l'opressió real o potencial".

Aquesta possibilitat ocorre perquè reconéixer la diversitat permet traure a la llum les condicions de vida de les persones i mostrar que viure l'opressió no és tant el resultat d'eleccions d'un tirà, o el resultat d'una política concreta, sinó

que es tracta d'un exercici del poder per mitjà de les tecnologies que imposen als subjectes pràctiques d'educació, administratives i burocràtiques, de producció i distribució de béns de consum, mèdiques, etc., sense que els qui les realitzen siguin conscients del seu efecte. Només la mirada sobre les conseqüències d'aquestes pràctiques farà possible la reflexió i modificar les pràctiques.

Aquest panorama ha fet necessari que a partir del projecte *Un amor revolucionari / A revolutionary Love* desenvolupat en el marc del conveni de col·laboració signat amb la Generalitat Valenciana, a través de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives amb el Vicerectorat de Cultura i Extensió Universitària de la UMH, se'n haja possibilitat fer aquestes reflexions.

Les jornades tenen quatre objectius:

_Donar a conéixer estudis realitzats per investigadors/es en el camp de la diversitat

_Plantejar la necessitat de formular polítiques amb majúscules, així com polítiques més properes a la quotidianitat que aborden de manera igualitària i tenint en compte els drets de tota la ciutadania, les qüestions identitàries d'índole social, cultural, afectiu, polític etc.

_Conéixer com es respon a les múltiples identitats en les universitats espanyoles

_Presentar experiències de vida de la diversitat en el nostre estat i algunes de les seues necessitats

Tot això perquè assumim:

_que les diferències biològiques, és a dir genètiques, cromosòmiques, hormonals o del tipus que siguen, no justifiquen unes categoritzacions que infravaloren a cap grup;

_que les identitats culturals i socials i/o d'elecció, o a resultes d'afrontar un passat opressor i determinant d'unes situacions socials discriminatòries, són una riquesa i un dret.

Cal reflexionar, investigar i fer propostes perquè en les circumstàncies que vivim, es donen les respostes no solament polítiques sinó també epistemològiques, ontològiques i de relació que trenquen tot intent d'homogeneïtzació i de superioritat d'uns grups sobre uns altres.

Les jornades que es proposen des d'aquests plantejaments, s'acosten al reconeixement de la diversitat i impulsen accions que afavoreixen l'establiment de les condicions necessàries per a aconseguir la visibilitat de les diferències entre les persones pertanyents a la comunitat universitària UMH. Les actuacions dirigides a donar suport i atendre totes les persones que formen part de la comunitat universitària, han de tindre com a referent essencial la necessària normalització de les diferències dins del context de l'aula i del centre, la qual cosa passa pel reconeixement i el respecte, i l'emfasi en la superació dels obstacles associats i/o derivats de la diversitat. Entenem que es tracta d'uns

objectius per a aconseguir a mitjà termini i que aquesta jornada és un inici amb la qual es pretén conéixer, sensibilitzar i difondre les respostes a la diversitat en diferents contextos, per a més tard, prosseguir amb objectius a llarg termini.

Les persones a les quals va dirigit aquest projecte són les que formen part de la comunitat universitària, la participació de la qual, amb les seues aportacions diverses, serà de gran benefici per a tota la Universitat. L'atenció a la diversitat de la comunitat universitària afavoreix el desenvolupament d'una societat inclusiva en propiciar espais de conformació d'igualtat i consideració a la diversitat. Assumim que es tracta d'una proposta de treball que requereix perspectives innovadores i exigeix l'esforç de tota la comunitat. L'existència d'una realitat plural exigeix fomentar, pensar i adoptar mesures creatives per a cobrir les necessitats dels diferents col·lectius i persones.

Per tot això, les Jornades per la Diversitat UMH contemplen diversos eixos de treball per a acostar a la comunitat universitària la diversitat en les seues diferents aristes: intervenció, epidemiològiques i cognitives en el camp sanitari; la resposta institucional en les universitats amb la creació d'unitats de suport i atenció; escoltant la veu reflexiva de les experiències de vida de les diferències; i, finalment, coneixent associacions universitàries des de les quals se cerquen solucions a problemes específics dins del context universitari. L'oferta de les sessions

a Elx i Sant Joan, dos dels campus de la UMH, és fruit de considerar també les especificitats de cada context.

El CIEG ha sigut permeable al costat dels estudis de gènere a identitats i contextos diversos al llarg de la seu història. Aquestes jornades continuen aquest reconeixement i prenen crear unes relacions i un món més just i igualitari.

UMH DIVERSITY DAYS

Purificación Heras González, Department of Equality and Gender Studies Research Centre (UMH), Department of Humanities and Social Sciences

Due to our individual differences and the communities we form, we as people are characterised by our diversity. As a result, we understand diversity as a valuable, rich aspect of human existence. However, since the beginning of time, the most common means by which difference is approached is through the construction of the 'Other' as a means to separate and exclude. The demarcation of certain communities and the need to establish precise boundaries of inclusion/exclusion has been a common trait throughout the course of history, leading to many instances of inequality. History is full of anecdotes and events in which diversity has been the motive for the construction of boundaries and restricting access and resources to certain groups.

Social anthropology has outlined the mechanisms employed by the West to address diverse identities up to the present day. On the one hand, natural differences may be considered as irreducible which, based on the notion of what is "natural" creates a relationship of inferiority/superiority. On the other hand, the 'other' has been constructed on the basis of dualism in

our speech. For instance, "man/woman" and all the other intersecting categories: 'black/white', 'gypsy/peasant', 'able-bodied/disabled', 'heterosexual/other', etc. When technologies of power were applied to such thought processes this provoked pathological, racial and lastly, social-biological views during the last century which have been strengthened by genomic studies, in turn raising research questions regarding sexism, racism and homophobia. In short, history has been characterised by a view of diversity as something problematic and therefore a source of inequality.

The route taken to overcome such views, as initiated by feminism, has been the de-historization and de-naturalization of such social categories, showing how biological difference has been employed as a means to uphold gender inequality and how the idea of race was constructed based on phenotypic differences.

In the present day we find ourselves in a unique context. As indicated by relevant authors, the diversity of different identities and/or those that have been oppressed by hegemonic groups,

are now the protagonists of current social movements. That is to say, the space occupied until now by groups who fought against class separation, is now occupied by social identity movements.

Such visibility of differing identities, demands that equality be recognised within a healthy democratic society, a necessary action since to deny it would be to maintain its oppression. This visibility of difference is necessary in order to make people aware of instances of inequality, as well as recognising the value of such difference and the contributions distinct groups bring to society. We say 'democratically healthy' since it is only on the basis of this visibility that the inclusion and participation of everyone in public life can be promoted.

In this sense, institutions must assume a policy of difference so that individual and collective identities, as well as the diversity amongst us may be recognised. Not assuming such a policy would consequently maintain a differential treatment making others invisible and proposing a sole hegemonic view of the world. Such exclusion

would continue to humiliate those who do not correspond to the hegemonic group, as if creativity and worth stems only from European men, while the rest remain invisible and without any point of reference.

Visibility, by contrast, will derive from new processes like recognising the oppression of certain groups, reclaiming history and participating in forging a positive identity. As Young stated, "Recognise differences, make them visible, and it will be possible to reduce real or potential oppression."

Recognising diversity makes this possible since it allows us to bring to light the living conditions of people and show that living under oppression is not so much due to the results of choices made by a tyrannical ruler, or as a result of a particular policy, rather, it is to do with exercising technologies of power which impose educative, administrative and bureaucratic practices upon its subjects as well as systems of production and distribution of consumer goods, health systems etc., whereby those carrying out such practices are not conscious of the effects of doing so.

It is only through consideration of the consequences of such practices that it is possible reflect upon and alter them.

The panoramic view of diversity presented by the project *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love*, developed from the framework of a collaborative agreement with the Valencian Government, in coordination with the vice-presidency, the Ministry of Equality and Inclusive Politics and with the deputy director of Culture and UMH University Extension, has made such reflections possible.

The Diversity Days embraced four main objectives:

_To raise awareness of the studies carried out by researchers in the field of diversity

_To propose the need to formulate important and everyday policies which tackle questions of social, cultural, emotional and political identity and take into account the rights of each citizen

_To understand the responses to different identities within Spanish universities

_To present our country with life experiences of diversity and some of its needs

These are our objectives because we accept that:

_biological differences, i.e genetic, chromosomal, hormonal, or whatever type they may be, do not justify categorizations which undermine a particular group;

_cultural and social identities and/or chosen identities, which are a result of addressing a previous significant oppressor within discriminatory social situations, are an asset and a right.

Reflections, research and proposals must be made so that we are given not only political but also epistemological and ontological answers in relation to the circumstances in which we live, and that any attempt in terms of homogenisation and the superiority of some groups above others is broken.

Based on such approaches, the proposed Diversity Days take steps towards the recognition of diversity and encourage actions which favour introducing conditions necessary for making our differences visible within the UMH community. These actions aim to lend support to and assist all the people who form part of the university community. Consequently, it is essential that through recognition and mutual respect, differences are normalized within an educational context and that there is an emphasis on overcoming the obstacles which derive from or are associated with diversity. We understand that we are dealing with medium-term goals and the introduction of Diversity Days is a start. Through understanding, raising awareness and publicizing the responses to diversity within different contexts, such medium-term goals will help us proceed with long-term objectives.

This project is aimed at those people who form part of our university community whose participation and contributions to diversity will greatly benefit the University as a whole.

The Attention given to diversity within the university community favours the development of an inclusive society, one which promotes spaces of equality and consideration of diversity. We accept that this proposal requires the work of innovative views and demands effort from every single person. The existence of a plural reality demands the encouragement, consideration and adoption of creative measures to meet the needs of diverse groups and individuals.

For all these reasons, for the UMH Diversity Days we consider the different areas of work through which diversity is brought closer to the university community: intervention, epidemiological and cognitive considerations in the health sector; the institutional response of universities with the creation of support centres; listening to reflections of diverse life experiences, and

lastly, discovering university associations which search for specific solutions within a university context. The sessions offered in Elche and San Juan, two of the UMH campuses, are the result of considering the specific nature of each context.

Alongside gender studies, throughout its history the CIEG has been open to issues of diverse identities and contexts. The Diversity Days continue to recognise this and aim to forge relationships within a fairer, more equal world.

VIERNES 3 de noviembre

Campus de Sant Joan

Edificio Severo Ochoa
Salón de Actos

16:15 a 20:00 h

16:15 a 16:50 h / Inauguración

Tatiana Sentamans Gómez, Vicerrectora de Cultura y Extensión Universitaria (UMH). Directora del Proyecto: *Un amor revolucionari*

Mª José Alarcón Gómez, Directora de la Unidad de Igualdad

Purificación Heras González, Coordinadora y Organizadora de los Seminarios de Investigación

17:00 a 18:30 h / 1º CONVERSATORIO:

Diversidad sexual y salud

Presenta y modera: Purificación Heras González (UMH)

Nuria Gregori Flor, Enfermera, Área de Docencia e Investigación, Departamento de Salud, Hospital General Universitario de Elche y Dra. Antropología social

Ponencia: Hacia una verdadera atención biopsicosocial de las intersexualidades: la despatologización del Desarrollo Sexual Diferente (DSD) en el ámbito sanitario

Lucía Romero Abellán, Matrona Ayuntamiento de Madrid

Ponencia: La diversidad sexual y de género en la asistencia sanitaria.

Resumen: María José Alarcón García (UMH)

18:30 a 20:00 h / 2º CONVERSATORIO:

Diversidad/Identidad étnica y salud

Presenta y modera: Susana Jiménez Moreno (UMH)

Daniel la Parra Casado, Dr. Prof. Sociología

Universidad de Alicante

Ponencia: Políticas anti-discriminación y desagregación de datos en salud

Isaac Motos Pérez, Gitano, Doctorando
Ponencia: Complejizar la desagregación en salud.

Resumen: Purificación Heras González (UMH)

VIERNES 17 de noviembre

Campus de Elche

Edificio Innova
Sala Plató

09:30 a 22:00 h

09:30 a 10:00 h / Inauguración

10:00 a 11:45 h / 1º CONVERSATORIO:

Las universidades Españolas ante la diversidad

Presenta y modera: Tatiana Sentamans Gómez, Vicerrectora de Cultura y Extensión Universitaria (UMH). Directora del Proyecto: *Un amor revolucionari*

Mª Mercedes García García, Delegada del Rector Universidad Complutense de Madrid para la Unidad de Apoyo a la Diversidad e Inclusión

Ponencia: Universidades Españolas ante la Diversidad: UCMD+I

José Ignacio Pichardo Galán, Prof. Dr. Universidad Complutense de Madrid

Ponencia: Diversidad sexual e identidad de género en el ámbito universitario

Resumen: Purificación Heras González (UMH)

11:45 a 12:15 h / Pausa café

12:15 a 14:15 h / 2º CONVERSATORIO:

Vivir la diversidad en España

Presenta y modera: Mercedes Jabardo Velasco (UMH)

Antoinette Torres Soler, Fundadora de Afrofémina, Licenciada en Filosofía. Máster en Comunicación y Publicidad

Ponencia: Mi experiencia migrante. Un análisis desde el Feminismo Negro

Chandra Kala Clemente Martínez, Doctoranda en Antropología social y cultural, Universidad Autónoma de Barcelona

Ponencia: Crecer como adoptada transnacional

Silvia Agüero Fernández, Gitana, Feminista

Ponencia: Interseccionalidad y violencia etnoobstétrica antigitana

Resumen: Jordi Ferrús Batiste (UMH)

14:15 a 17:00 h / Pausa comida

17:00 a 20:00 h / 3º CONVERSATORIO:

Asociaciones universitarias y vivir la diversidad en la Universidad. Edificio Arenals, Aula 0.2

Presenta y modera: Sully Fernández Ramírez. 3º CAU (UMH)

Mara Nieto González, Asociación Universitaria por la diversidad Sexual y de Género de la UAM; Doctoranda en Psicología

Ponencia: ¿Por qué un activismo universitario LGTB?

Presenta y modera: Roger Orlando Quituizaca Castillo, 3º CAU (UMH)

Amani Alalo, Asociación musulmana de Murcia, Estudiante de 4º de Bioquímica, Universidad de Murcia

Ponencia: Migraciones asentadas y sus problemas. Un relato contado por emigrantes universitarios/as

Presenta y modera: Marina González Maciá, 4º Periodismo

Blanca Villaescusa Sagarna, Estudiante de Psicología Universidad Autónoma de Madrid; Asociación "Noam Chomsky de psicología de la UAM"

Ponencia: Asociacionismo Feminista en la Universidad.

Presenta y modera: Sully Fernández Ramírez, 3º CAU

Fabiola Moreno Camacho, Gitana, estudiante de 3º de Derecho en la Universidad de Alicante

Ponencia: Ser gitan@ en la Universidad

Resumen: Purificación Heras González (UMH)

20:15 a 21:45 h / Final Jornada

Edificio Quorum I. Salón de Actos

20:45 a 22:00 h / CLAUSURA Y ACTUACIÓN GRUPO:

Jóvenes Gitanos La Fragua

Nuria Gregori Flor

Doctora en Antropología Social e Igualdad, Enfermera Área de Docencia e Investigación, Departamento de Salud de Elche

Hacia una verdadera atención biopsicosocial de las intersexualidades: la despatologización del Desarrollo Sexual Diferente (DSD) en el ámbito sanitario

El desconocimiento sobre esta temática es muy grande, debido en primer lugar a que la estimación sobre su número muestra que si bien no es tan baja como parece, sin embargo no aparece como un problema estadísticamente relevante y, en segundo lugar y sobre todo, por el estigma y el ocultamiento con el que se viene abordando. La ponente insistió en la multiplicidad de anatomías y de experiencias sexuales diversas, a las que el término intersexual refiere.

La noción de intersexualidad que propone parte de las asociaciones: alude a diferentes variaciones de los cuerpos sexuados que no encajan en las categorías dualistas y estereotipadas de la sociedad respecto a qué significa ser un hombre o una mujer. Un término que se utiliza cuando una persona nace con una anatomía reproductiva o sexual que no parece encajar en las definiciones típicas de masculino y femenino. Esta definición está muy alejada de la mirada patologizadora de las anatomías intersexuales, y se refiere a situaciones que

se conocen al nacimiento en algunos casos, pero en muchos otros, ocurre en la pubertad con los consiguientes desconciertos en las vidas de chicxs y familias.

El abordaje estrictamente biomédico olvidando las dificultades que estas situaciones generan en los ámbitos sociales y psicológicos, el intento de acotar y definir cada una de las situaciones que este 'paraguas' terminológico plantea, son algunos de los problemas de estas personas y sus familias; un debate que también se da respecto a inclusión de la I dentro del acrónimo LGTB.

Unas experiencias, por tanto, cruzadas por problemas de salud/enfermedad, por el estigma y por historias de ocultación, silencios o soledad; secretos impuestos o consensuados y mentiras, por lo que los colectivos abogan por una mirada diferente:

(1) Información completa y en positivo. (2) Asignar una identidad generizada. (3) Evitar la exposición en exploraciones médicas. (4) Proporcionar imágenes y una terminología no patologizadoras. (5) Apoyo psicológico a las personas adultas responsables de la situación y a las personas afectadas. (6) Reconocer a las personas intersexuales como expertas. (7) Moratoria de las cirugías cuando se hacen sin consentimiento del/la paciente, o hasta que los/as profesionales completen estudios retrospectivos exhaustivos y descubran que los resultados de intervenciones pasadas han sido positivos. (8) Realizar estudios a largo plazo sobre satisfacción y calidad de vida en pacientes.

Nuria Gregori Flor

Doctora en Antropologia Social i Igualtat. Infermera de l'Àrea de Docència i Investigació, Departament de Salut d'Elx

Cap a una verdadera atenció biopsicosocial de les intersexualitats: la despatologització del DSD (Diferències del Desenvolupament Sexual) en l'àmbit Sanitari

El desconeixement sobre aquesta temàtica és molt gran, a causa, en primer lloc, del fet que l'estimació sobre el seu nombre mostra que si bé no és tan baixa com sembla, no obstant això no apareix com un problema estadísticament rellevant i, en segon lloc i sobretot, per l'estigma i l'ocultament amb el qual s'aborda. La ponent va insistir en la multiplicitat d'anatomies i d'experiències sexuals diverses, a les quals es refereix el terme intersexual.

La noció d'intersexualitat que proposa parteix de les associacions: al·ludeix diferents variacions dels cossos sexuats que no encaixen en les categories dualistes i estereotipades de la societat respecte a quina significa ser un home o una dona. Un terme que s'utilitza quan una persona naix amb una anatomia reproductiva o sexual que no sembla encaixar en les definicions típiques de masculí i femení. Aquesta definició està molt allunyada de la mirada patologitzadora de les anatomies intersexuales, i es refereix a situacions que es coneixen al naixement en alguns casos, però en molts altres,

ocorre en la pubertat amb els desconcerts conseqüents en les vides de xics/xiques i famílies.

L'abordatge estrictament biomèdic que oblidén les dificultats que aquestes situacions generen en els àmbits socials i psicològics, l'intent de fitar i definir cadascuna de les situacions que aquest "paraigua" terminològic planteja, són alguns dels problemes d'aquestes persones i les seues famílies; un debat que també es dóna respecte a inclusió de la I dins de l'acrònim LGTB.

Unes experiències, per tant, creuades per problemes de salut/malaltia, per l'estigma i per històries d'ocultació, silencis o solitud; secrets imposats o consensuats i mentides, per la qual cosa els col·lectius advoquen per una mirada diferent:

(1) Informació completa i en positiu. (2) Assignar una identitat generitzada. (3) Evitar l'exposició en exploracions mèdiques. (4) Proporcionar imatges i una terminologia no patologitzadores. (5) Suport psicològic a les persones adultes responsables de la situació i a les persones afectades. (6) Reconéixer les persones intersexuales com a expertes. (7) Moratòria de les cirurgies quan es fan sense consentiment del/la pacient, o fins que els/les professionals completen estudis retrospectius exhaustius i descobrisquen que els resultats d'intervencions passades han sigut positius. (8) Fer estudis a llarg termini sobre satisfacció i qualitat de vida en pacients.

Nuria Gregori Flor

Doctor in Social Anthropology and Equality, Nurse at the
Teaching and Research Unit, Department of Health in Elche

Towards true biopsychosocial care of intersexuality: the depathologization of the Development of Sexual Diversity (DSD) in healthcare

Little is known about this subject matter, firstly because the estimated numbers show that although it is not as low as it seems, it does not however seem to be a statistically significant problem and secondly and in particular, due to the stigma and the secrecy in the way that it is being addressed. The speaker highlighted the multiple anatomies and experiences of sexual diversity that the word intersex refers to.

The idea of intersex that is put forward starts with the associations: it refers to different variations of the sexes that don't fit in with the stereotype and dualist categories of society in terms of what being a man or a woman means. A word that is used when a person is born with a reproductive or sexual anatomy that does not seem to match the typical definitions of male and female. This definition is far removed from the pathologizing perspective of the intersex anatomies, and it concerns situations that are discovered at birth

in some cases, although in many others, it occurs during puberty with the subsequent confusion in the lives of the children that are neither XX nor XY and their families.

The strictly biomedical approach putting aside the difficulties that these situations create in social and psychological areas, the attempt to accept and define each of the situations that these terminological 'umbrellas' pose, are some of the problems that these people and their families have; a debate that also provides for the inclusion of the I in the acronym LGTB.

Experiences, therefore, hampered by problems of health/illness, stigma and by stories of concealment, silence or loneliness; imposed or accepted secrets and lies, which is why groups advocate a different outlook:

- (1) Full and positive information.
- (2) Establish a generalized identity.
- (3) Avoid exposure in medical examinations.
- (4) Provide non-pathologizing images and terminology.
- (5) Psychological support for adults in charge of the situation and those who are affected by it.
- (6) Acknowledge intersex individuals as experts.
- (7) Moratorium of surgery when it is performed without the consent of the patient or until the professionals complete the thorough and retrospective studies and discover that the results of previous procedures have been positive.
- (8) Conduct long-term studies on the satisfaction and the quality of life of the patients.

Lucía Romero Abellán

Matrona Ayuntamiento de Madrid

La diversidad sexual y de género en la asistencia sanitaria

El marco de la ponencia de Lucía Romero Abellán parte de la atención a la Salud sexual y reproductiva por lo que comenzó señalando las diferentes situaciones abordadas en la consulta de ginecología, que abarcan todo el abanico de situaciones derivadas de las situaciones de intersexualidad/DSD, transexualidad, cisgénero, con diferentes orientaciones sexuales, etc.

Romero mostró cómo los problemas en la atención a la diversidad proceden de la construcción de la sexualidad hegemónica que rige las consultas, la cual se caracteriza por ser: heteronormativa, cisgénero, sexofóbica, coitocéntrica, capacitista, occidental y patologizante. Esta situación plantea dos tipos de problemas relativos a la asistencia sanitaria en la actualidad: Unos relativos a los/as profesionales y otros que se expresan en las personas que acuden, los cuales en gran parte son derivados de los anteriores y del marco sexonormativo en el que todas/os nos movemos.

La ponente a partir de una etnografía realizada en consultas y de su experiencia narra estos problemas situándolos en esos dos polos:

(1) Las mujeres lesbianas y bisexuales tienen problemas derivados del modelo sexual hegemónico entre otras y de una atención iatrogénica que les provoca: absentismo y dilación, desinformación selectiva en prevención de ITSs y un esfuerzo terapéutico menor con ellas. Resultados de la falta de estrategias de aproximación a ellas y la escasa formación de los/as profesionales para atenderles.

(2) Los factores que influyen en la atención los centran en la invisibilización de las personas con identidades no normativas, por actitudes excluyentes y el desconocimiento de sus características específicas. Además de la reducción de la atención en salud en el terreno de la salud sexual y reproductiva a la anticoncepción, la desvalorización de algunas prácticas sexuales, la disminución del esfuerzo terapéutico y la presunción de que se trata de una población no reproductiva.

Dentro de la consulta señaló que entre los problemas que las mujeres se pueden encontrar están: la relación entre salud sexual y reproductiva centrada en la concepción, una “salida del armario” forzada, el enfrentamiento a la heteronormatividad, el miedo al rechazo, la desconfianza de algunos/as profesionales, la sobreexposición y la preocupación por las pruebas.

El objetivo que plantea es abordar la atención a la Salud Sexual y Reproductiva en la diversidad en un sentido más amplio e integral, desde una mirada sin prejuicios ni valoraciones abarcando los aspectos biológicos, sociales y emocionales de la persona para colaborar en la prevención y mejora de su salud.

Lucía Romero Abellán

Llevadora de l'Ajuntament de Madrid

La diversitat sexual i de gènere en l'assistència sanitària

El marc de la ponència de Lucía Romero Abellán parteix de l'atenció a la salut sexual i reproductiva, per la qual cosa va començar assenyalant les diferents situacions abordades en la consulta de ginecologia, que abasten tot el ventall de situacions derivades de les situacions d'intersexualitat/ DSD, transsexualitat, cispènere, amb diferents orientacions sexuals, etc.

Romero va mostrar com els problemes en l'atenció a la diversitat procedeixen de la construcció de la sexualitat hegemònica que regeix les consultes, la qual es caracteritza per ser: heteronormativa, cispènere, sexofòbica, coitocèntrica, capacitista, occidental i patologitzant. Aquesta situació planteja dos tipus de problemes relatius a l'assistència sanitària en l'actualitat: uns relatius als/les professionals i uns altres que s'expressen en les persones que acudeixen, els quals en gran part són derivats dels anteriors i del marc sexonormatiu en el qual tots/es ens movem.

La ponent, a partir d'una etnografia realitzada en consultes i de la seua experiència, narra aquests problemes situant-los en aquests dos pols:

(1) Les dones lesbianes i bisexuals tenen problemes derivats del model sexual hegemònic, entre altres, i d'una atenció iatrogènica que els provoca: absentisme i dilació, desinformació selectiva en preventió d'ITSS i un esforç terapèutic menor amb elles. Resultats de la falta d'estratègies d'aproximació a elles i l'escassa formació dels i les professionals per a atendre-les. (2) Els factors que influeixen en l'atenció se centren en la invisibilització de les persones amb identitats no normatives, per actituds excloents i el desconeixement de les seues característiques específiques. A més de la reducció de l'atenció en salut en el terreny de la salut sexual i reproductiva a l'anticoncepció, la desvaloració d'algunes pràctiques sexuals, la disminució de l'esforç terapèutic i la presumpció que es tracta d'una població no reproductiva.

Dins de la consulta va assenyalar que entre els problemes que les dones es poden trobar estan: la relació entre salut sexual i reproductiva centrada en la concepció, una "eixida de l'armari" forçada, l'enfrontament a l'heteronormativitat, la por al rebuig, la desconfiança d'alguns/es professionals, la sobreexposició i la preocupació per les proves.

L'objectiu que planteja és abordar l'atenció a la salut sexual i reproductiva en la diversitat en un sentit més ampli i integral, des d'una mirada sense prejudicis ni valoracions abastant els aspectes biològics, socials i emocionals de la persona per a col·laborar en la prevenció i millora de la seua salut.

Lucía Romero Abellán

Midwife, City Council of Madrid

Sexual and gender diversity in health-care

The context of the paper by Lucía Romero Abellán focuses on the care for sexual and reproductive health, which is why she starts off by highlighting the different situations dealt with in the gynaecology unit, which cover the whole range of situations related to intersex/DSD, transexuality, cisgender, different sexual orientations, etc.

Romero shows how the problems in the care provided come from creating hegemonic sexuality that governs the consulting rooms, which is distinguished as being: heteronormative, cisgender, sexophobic, coitocentric, ableist, western and pathologizing. This situation causes two types of problems related to the present day healthcare system: Some are related to the professionals and others that are expressed in the people who turn to them for help, which to a great extent, are a result of the former and the sexonormative context in which we live.

On the basis of the ethnographic studies carried out during consultations and her experience the speaker talks about these problems and positions them on these two poles:

(1) Lesbian and bisexual women have problems arising from the hegemonic sexual model among others and the care of iatrogenesis that causes them: absenteeism and procrastination, selective disinformation in preventing STIs, a limited therapeutic effort with them. Results of the lack of strategies to become familiar with them and the lack of professional training to help them. (2) The factors that influence the healthcare focus on the invisibilization of people whose identities are not the norm, due to attitudes of exclusion and ignorance about their specific characteristics. As well as the reduced care in the field of sexual and reproductive health in birth-control, the underestimation of certain sexual practices, the decrease in therapeutic effort and the assumption that it is all about a non-reproductive population.

During the consultations she pointed out that the problems that the women might come up against included: the relationship between sexual health and reproductive health that focuses on conceiving, a forced "coming out of the closet", the clash with the heteronormativity, and the fear of rejection, the mistrust of some professionals, overexposure and the concern about the tests.

The objective that she sets is to deal with the Sexual and Reproductive Healthcare in terms of diversity in a wider and more comprehensive sense of the word, from an unbiased outlook, which covers the biological, social and emotional aspects of the individual to favour prevention and improve their health.

Daniel la Parra

Profesor de Sociología de la Universidad de Alicante

Políticas anti-discriminación y desagregación de datos en salud: autoidentificación étnica

El sistema estadístico de España no incluye actualmente una propuesta para la recogida de la variable identificación étnica por lo que no es posible informar de forma oficial sobre las desigualdades en función de la pertenencia étnica en España. No obstante, sí que existen algunos ejemplos, bien en el nivel autonómico, bien en datos de encuesta realizados por entidades privadas o en colaboración con la administración pública que recogen esta información (ejemplos: Informe FOESSA, registro de la Renta Básica en la Comunidad Foral de Navarra, trabajos académicos, encuestas sobre la población gitana elaboradas por la Fundación Secretariado Gitano y/o el Ministerio de Sanidad, etcétera).

El interés de recoger la identificación étnica se deriva del compromiso adquirido por España con la Unión Europea para desarrollar la Estrategia Nacional de Inclusión Social de la Población Gitana 2012-2020, la necesidad de justificar los fondos europeos destinados a la promoción de la población gitana, las obligaciones que se derivan de la Directiva Europea contra la Discriminación Racial o, incluso, del propio mandato constitucional en defensa de la igualdad y lucha contra la discriminación. Es por tanto necesario para diseñar políticas antidiscriminación y de reducción de las desigualdades, además de para medir su logro o fracaso.

No obstante, la recogida de información sobre la identidad étnica no está exenta de riesgos, en especial, atendiendo a la historia de discriminación,

persecución, racismo e, incluso genocidio del Pueblo Gitano en España y Europa (i.e. Gran Redada de 1749, Porraimos/Samudaripen durante la Segunda Guerra Mundial), la posible generación de discursos racistas haciendo uso de tales datos o la necesidad de defender los derechos individuales a la privacidad y a la protección de datos personales, entre otros.

La recogida de una variable sobre la identificación étnica debería, por tanto, realizarse de acuerdo con una serie de principios y garantizando toda una serie de mecanismos de seguridad, en especial, si se realizase en datos de registro y no únicamente en investigación con encuesta basada en muestras aleatorias (caso en el que los datos son más fáciles de proteger y tienen menores consecuencias directas para las personas participantes). Tales principios incluyen aspectos tales como estar basados en la participación de la población concernida, la autoidentificación, la voluntariedad, la posibilidad de optar por no identificarse con ningún grupo u optar por identificaciones múltiples, la corrección técnica de la pregunta (lo que requiere la realización de pruebas pilotos sobre las posibles alternativas), la seguridad en la gestión de los ficheros de datos y la vigilancia del cumplimiento de toda una serie de principios deontológicos por parte de las personas encargadas de recoger la información, custodiarla, analizarla y publicarla y de protección de los derechos personales (derecho de acceso, rectificación, oposición y), entre otros.

En definitiva, la inclusión en el sistema estadístico de la variable de identificación étnica se puede considerar necesaria para diseñar políticas de lucha contra la discriminación, posible (pues sería legal y técnicamente factible), pero difícil de realizar con todas las garantías que se requieren ya que en el actual contexto socio-político de España existe una escasa experiencia en la gestión de la diferencia.

Daniel la Parra

Profesor de Sociologia de la Universitat d'Alacant

Polítiques anti-discriminació i desagregació de dades en salut: autoidentificació ètnica

El sistema estadístic d'Espanya no inclou actualment una proposta per a la recollida de la variable d'identificació ètnica. Per això, no és possible informar de forma oficial sobre les desigualtats en funció de la pertinença ètnica a Espanya. No obstant això, sí que hi ha alguns exemples, bé en el nivell autonòmic, bé en dades d'enquesta realitzades per entitats privades o en col·laboració amb l'administració pública que arrepleguen aquesta informació (exemples: Informe FOESSA, registre de la renda bàsica en la Comunitat Foral de Navarra, treballs acadèmics, enquestes sobre la població gitana elaborades per la Fundació Secretariat Gitano i/o el Ministeri de Sanitat, etcètera).

L'interés d'arreplegar la identificació ètnica es deriva del compromís adquirit per Espanya amb la Unió Europea per a desenvolupar l'Estratègia nacional d'inclusió social de la població gitana 2012-2020, la necessitat de justificar els fons europeus destinats a la promoció de la població gitana, les obligacions que es deriven de la Directiva europea contra la discriminació racial o, fins i tot, del propi mandat constitucional en defensa de la igualtat i lluita contra la discriminació. És, per tant, necessari per a dissenyar polítiques antidiscriminació i de reducció de les desigualtats, a més de per a mesurar el seu assoliment o fracàs.

No obstant això, la recollida d'informació sobre la identitat ètnica no està exempta de riscos, especialment, atenent a la història de discriminació,

persecució, racisme i, fins i tot genocidi del poble gitano a Espanya i a Europa (i. e. Gran Batuda de 1749, Porraimos/Samudaripen durant la Segona Guerra Mundial), la possible generació de discursos racistes que fan ús de tals dades o la necessitat de defensar els drets individuals a la privacitat i a la protecció de dades personals, entre altres.

La recollida d'una variable sobre la identificació ètnica, per tant, hauria de fer-se d'acord amb una sèrie de principis i garantint tot un seguit de mecanismes de seguretat, especialment, si es fera en dades de registre i no únicament en recerca amb enquesta basada en mostres aleatòries (cas en el qual les dades són més fàcils de protegir i tenen menors conseqüències directes para les persones participants). Eixos principis inclouen aspectes com ara estar basats en la participació de la població concernida, la autoidentificació, la voluntariat, la possibilitat d'optar per no identificar-se amb cap grup o optar per identificacions múltiples, la correcció tècnica de la pregunta (fet que requereix la realització de proves pilots sobre les possibles alternatives), la seguretat en la gestió dels fitxers de dades i la vigilància del compliment de tot un seguit de principis deontològics per part de les persones encarregades d'arreplegar la informació, custodiar-la, analitzar-la i publicar-la i de protecció dels drets personals (dret d'accés, rectificació, oposició i), entre altres.

En definitiva, la inclusió en el sistema estadístic de la variable d'identificació ètnica es pot considerar necessària per a dissenyar polítiques de lluita contra la discriminació, possible (ja que seria factible legalment i tècnicament), però difícil de dur a terme amb totes les garanties que es requereixen ja que en l'actual context sociopolític d'Espanya hi ha una escassa experiència en la gestió de la diferència.

Daniel la Parra

Professor of Sociology at Alicante University

Anti-discrimination policies and disaggregated data on health: ethnic auto-identification

The statistical system in Spain at the moment does not have any proposals on how to collect data on the ethnicity variable, which means that it is impossible to provide official information about inequalities in terms of ethnicity in Spain. Nevertheless, there are a few examples, either on the level of the autonomous regions, or in data from surveys carried out by private entities or together with the public authorities that collect this information (examples: FOESSA report, a Spanish Foundation that promotes social studies and applied sociology), the Basic Income register of the Chartered Community of Navarre, academic work, surveys on the gypsy population conducted by the Fundación Secretariado Gitano and/or the Ministry of Health, etc.).

Interest in obtaining data on ethnicity comes from the Spain's obligation assumed through the European Union to develop the National Social Inclusion Strategy for the Gypsy Population 2012-2020, the need to justify the European funding used to promote the gypsy population, the obligations assumed from the European Directive against Racial Discrimination or even, the constitutional mandate itself in defence of equality and the fight against discrimination. It is therefore necessary to come up with anti-discrimination policies and reduce inequality, as well as assess its success or failure.

However, there are risks associated with obtaining the data on ethnicity, in particular, in view of the

history of discrimination, persecution and racism and even genocide of the Gypsy population in Spain and Europe (e.g. the Great Gypsy Round-up of 1749, the Romani genocide during the Second World War), the possible generation of racist discourse using this data or the need to defend the rights of individuals in terms of privacy and the protection of personal data among others.

Collecting data on a variable concerning ethnicity should therefore be carried out in line with a group of principles and guarantee a series of security mechanisms, especially, if this is done on registered data and not only on research work with surveys based on random samples (a case in which the data is easier to protect and has fewer direct consequences for the people involved). These principles include aspects such as those that are based on the participation of the population concerned, the auto-identification, the wilfulness, the possibility to opt for not identifying oneself with any group or opting to identify oneself with multiple groups, the technical correction of the matter (which requires pilot tests to be carried out on the possible alternatives), the security in data file management and making sure that those in charge of collecting data keep it, analyse it, publish it and protect personal rights (rights to access, rectify, oppose), among others, and actually comply with a whole series of deontological principles.

In short, the inclusion of the ethnicity variable in the statistical system can be considered necessary to draft policies that focus on the fight against discrimination, possible (seeing as it would be legally and technically feasible), but difficult to complete with all the guarantees that are required seeing as in the modern-day social-political context of Spain there is a lack of experience in dealing with difference.

Isaac Motos Pérez

Licenciado en Filosofía, Doctorando, Gitano

Complejizar la desagregación en salud

Previo a la desagregación de datos por etnia hay que cuestionarse cómo se construye esa identidad étnica. Y en el caso concreto del hecho gitano en España esta prevención metodológica es especialmente relevante porque su identidad se configura de forma paradójica. Es a la vez el paradigma de lo diferente y sin embargo no es reconocido; se realizan estudios sobre su situación en salud, o en vivienda, o en educación pero no existe un censo de población. Esta contradicción explicita se fundamenta implícitamente en una construcción histórica. Construcción histórica que ha dado lugar al “dispositivo de lo gitano” entendido al modo foucaultiano. Es decir como modo gubernamental de guiar las conductas con vistas a obtener un fin determinado.

Este dispositivo surge en un momento histórico concreto y obedece a la urgencia de responder una inquietud; en el momento en el que se está configurando la idea de “españolidad”, ¿Quiénes son los gitanos?, ¿Qué hacer con ellos/as? El dispositivo de lo gitano articula históricamente un entramado de múltiples relaciones que se solidifican hermenéutica, táctica y técnicamente de un modo concreto.

En la pragmática de 1499 encontramos en germán la deriva que irá tomando el dispositivo de lo gitano. Esta pragmática sitúa hermenéuticamente el hecho gitano del lado de lo prohibido. Se semantiza el hecho gitano asimilando a una figura delictiva en su sentido etimológico derivado del verbo latino delinquere, en el sentido de faltó, de carente. Esta asimilación se trazaría primariamente en su sentido ontológico, es decir los gitanos no son, carecen de ser. Por lo que para negarlos no bastará con negarlos sino que se negará que se esté negando porque no hay nada que negar.

En cuanto a la cuestión táctica, tiene que ver con la intención de utilizar el hecho gitano como fuerza de trabajo en el modo de producción precapitalista. La obligación de la sedentarización es un intento de que fueran siervos y produjeran. Esta tendencia se recrudeció en los siglos XVII y XVIII donde miles de gitanos fueron condenados a galeras por incumplir la ley que les prohibía seguir siéndolo. ¿Acaso el actual Marco Europeo 2012/20 para la inclusión de los gitanos no surgen del hecho de que la exclusión de los gitanos no es rentable económicamente y que por tanto su inclusión resultaría un beneficio económico que reportaría, según el Banco Mundial, más de 500 millones de beneficio anuales a mucho países?

Respecto a la cuestión técnica, se explica con la aplicación de 3 modelos de exclusión: a) el modelo de la peste (control y vigilancia) b) el modelo de la lepra (de separación y expulsión) y c) el modelo de la viruela (que inmuniza mediante su inclusión como marginales, como grupos vulnerables).

En resumen, recoger la pertenencia étnica referida al “hecho gitano” requiere realizar una genealogía que dé cuenta de cómo ha surgido y cómo se mantiene el dispositivo de los gitano porque de no hacerlo supondría tener datos para mantener el hecho gitano dentro del bucle del dispositivo en tanto que se les incorpora identificándolos dentro de los “grupos vulnerables”, confundiendo recursos económicos con diferencias culturales, y facilitando el control de cuerpos individuales a través del cuerpo político.

Isaac Motos Pérez

Llicenciat en Filosofia, doctorand, gitano

Complexitzar la desagregació en salut

Prèviament a la desagregació de dades per ètnia, cal qüestionar-se com es construeix aquesta identitat ètnica. I en el cas concret del fet gitano a Espanya, aquesta prevenció metodològica és especialment rellevant perquè la seu identitat es configura de forma paradoxal. És alhora el paradigma d'allò diferent i, no obstant això, no és reconegut; es fan estudis sobre la seu situació en salut, o en habitatge, o en educació, però no existeix un cens de població. Aquesta contradicció explícita es fonamenta implícitament en una construcció històrica. Construcció històrica que ha donat lloc al “dispositiu d'allò gitano” entès

a la manera foucaultiana. És a dir, com a manera governamental de guiar les conductes amb vista a obtindre una fi determinada.

Aquest dispositiu sorgeix en un moment històric concret i obedeix a la urgència de respondre a una inquietud; en el moment en el qual s'està configurant la idea d’“espanyolitat”, qui són els gitans?, què fer amb ells/es? El dispositiu d'allò gitano articula històricament un entramat de múltiples relacions que se solidifiquen hermenèuticament, tàcticament i tècnicament d'una manera concreta.

En la pragmàtica de 1499 trobem, en germén, la deriva que anirà prenent el dispositiu d'allò gitano. Aquesta pragmàtica situa hermenèuticament el fet gitano del costat d'allò prohibit. Se semantitza el fet gitano assimilant-lo a una figura delictiva, en el seu sentit etimològic derivat del verb llatí *delinquere*, en el sentit de mancat, de freturós. Aquesta assimilació es traçarà primàriament en el

seu sentit ontològic, és a dir els gitans no són, manquen de ser. Per la qual cosa per a negar-los no bastarà amb negar-los sinó que es negarà que s'estiga negant perquè no hi ha res a negar.

Quant a la qüestió tàctica, té a veure amb la intenció d'utilitzar el fet gitano com a força de treball en la manera de producció precapitalista. L'obligació de la sedentarització fou un intent perquè foren serfs i produïren. Aquesta tendència es va empitjorar en els segles XVII i XVIII en què milers de gitans van ser condemnats a galeres per incomplir la llei que els prohibia seguir sent-ho. ¿Per ventura, l'actual Marc europeu 2012/20, per a la inclusió dels gitans, no sorgeix del fet que l'exclusió dels gitans no és rendible econòmicament i que per tant la seua inclusió resultaria un benefici econòmic que reportaria, segons el Banc Mundial, més de 500 milions de benefici anuals a molt països?

Respecte a la qüestió tècnica, s'explica amb l'aplicació de tres models d'exclusió: a) el model de la pesta (control i vigilància), b) el model de la lepra (de separació i expulsió), i c) el model de la pigota (que immunitzava mitjançant la seua inclusió com a marginals, com a grups vulnerables).

En resum, arreplegar la pertinença ètnica referida al "fet gitano" requereix elaborar una genealogia que done compte de com ha sorgit i com es manté el dispositiu dels gitans, perquè si no es fera, suposaria tindre dades per a mantindre el fet gitano dins del bucle del dispositiu mentre que se'ls incorpora identificant-los dins dels "grups vulnerables", confrontant recursos econòmics amb diferències culturals, i facilitant el control de cosos individuals a través del cos polític.

Isaac Motos Pérez

Degree in Philosophy, PhD student, Gypsy

Complicating disaggregated data in health

Prior to the data disaggregation according to ethnicity you have to wonder how this ethnic identity is established. In the specific case of gypsies in Spain this methodological prevention is parti-

cularly relevant because their identity is formed paradoxically. It is also the paradigm of what is different, although it is not acknowledged; studies are carried out on their situation in healthcare, in housing and in education but there's no population census. This explicit contradiction is implicitly based on a historic structure, which has resulted in the "gypsy mechanism of control" that is understood in the Foucauldian way. So, it is a way for the government to influence their behaviour for a specific purpose.

This mechanism is created at a specific moment in history due to the urgent need to deal with a concern; when the idea of "Spanishness" is being formed, who are the gypsies? What should be done with them? Historically the gypsy mechanism joined together a network of numerous relationships that hermeneutically, tactically and technically cohere in a particular way.

The origins of the gypsy mechanism go way back to the pragmatic sanction of 1499. This hermeneutically puts gypsies on the wrong side of the law. The gypsy population is likened to crime in the etymological sense of the word that comes from the Latin verb *delinquere*, which means lacking or devoid of something. This resemblance will primarily be outlined ontologically, that is to say, the gypsies are not, they lack qualities. Therefore to deny them by rejecting them is not good enough, although it will be denied that it is being denied, because there is nothing to deny.

As for the tactical matter, it is associated with the intention to use the gypsies as a workforce of pre-capitalist production. Forced sedentarization is an attempt to turn them into servants to produce. This trend intensified in the 17th and 18th centuries when thousands of gypsies were condemned to the galleys for breaking the law that forbid them to carry on being as they were. Perhaps the current European Framework 2012/20 to include the gypsies might be because it is not profitable to exclude them and that therefore including them would be more beneficial and it would, according to the World Bank, bring in more than 500 million in profits a year in many cases.

Technically speaking, it is explained by means of 3 examples of exclusion: a) the plague (control and surveillance) b) leprosy (separation and expulsion) and c) smallpox (immunization by means of including them as a marginal group, as a vulnerable group).

In short, collecting data on the ethnicity of the "gypsy population" involves carrying out a genealogy that acknowledges how it has happened and how the control mechanism of the gypsies is maintained because if it is not data would be required to keep the gypsies within the control of the mechanism, incorporating them by identifying them as part of the "vulnerable groups", by confusing economic resources with cultural differences and by favouring the control of individuals through the political body.

Mª Mercedes García García

Delegada del Rector Universidad Complutense de Madrid para la Unidad de Apoyo a la Diversidad e Inclusión

Universidades Españolas ante la Diversidad: UCMd+I

Este trabajo pretende llevar la docencia e investigación a la gestión, en un tema, el de la atención a la diversidad en las universidades implantado desde hace 20 años en España, partiendo de la diversidad funcional, con la incorporación más lenta del resto de diversidades. Estas medidas parten de la Constitución y se expresan en una Normativa que recoge medidas de atención a la diversidad para garantizar la igualdad de oportunidades para todas las personas. Los enfoques también han ido cambiando: la Integración, la no discriminación y accesibilidad, la accesibilidad, hasta llegar en la actualidad a la búsqueda de una educación inclusiva. El objetivo final previsto en la agenda del 2030, es el acceso universal a la universidad de todas las personas.

Respecto a la situación de las personas con diversidad funcional, su abordaje se ha incorporado de manera diferente en las distintas universidades. La red de servicios de apoyo a personas con discapacidad en la Universidad (SAPDU) con 59 universidades adheridas, es un ejemplo de ello. Sugiere que en las universidades se atiende de una manera más específica a estas personas, y las actuaciones curriculares con apoyo de las fundaciones es la

parte más trabajada. Estando menos atendidas las cuestiones de ocio y empleabilidad. Si bien, el aspecto menos desarrollado en todos los ámbitos es su participación en todos los tramos, tanto dentro como fuera de la universidad.

La diversidad está asociada a sexo, cultura, edad, capacidad, y también a otros colectivos que se están visibilizando, y en la Universidad para ella está asociada al aprendizaje, con el objetivo de mejorar su formación. El concepto de diversidad, en tanto diferencias individuales, plantea asumir que las personas aprendemos de distintas formas, por lo que se han de buscar diferentes acercamientos para llegar a cada persona. Esta premisa plantea que no hay un método educativo universal sino que hay que adaptarse a cada persona, lo que supone un cambio de paradigma que va desde pensar la diversidad como limitación hasta contemplarla como una oportunidad y un paso más para alcanzar la excelencia educativa en el caso en la universidad.

En general, pensar sobre diversidad supone hacerlo sobre dificultades concretas y limitaciones partiendo de estereotipos, una visión muy alejada de centrarse en cada persona y en nuestras diferencias al realizar una tarea. El cambio está en pensar la diversidad pasando de centrar los problemas en las personas, hasta situarlos en el contexto que pone barreras (en el acceso, la presencia, el aprendizaje o la participación) para que las personas desarrollen sus capacidades. El trabajo con la diversidad, supone entonces un cambio de actitudes y comportamientos, y pasa

por relacionar competencias con capacidades, describir las barreras para superarlas, y plantear las diversidades no como dificultades sino como posibilidades.

Las dificultades no están tanto en la persona sino en la universidad y sus profesionales, que han de evitar que aparezcan las dificultades al centrarse en las capacidades de cada persona, y orientarnos a las necesidades de todos los grupos y de todas las personas. Sin embargo, hay veces que hay diferencias que se tienen, pero no se quieren compartir ni poner de manifiesto, por lo que la Unidad está para atender a aquellas personas que quieren apoyo o ayuda. Y la idea es que las respuestas estén no solo en la unidad sino en la propia universidad que cuenta con los/as profesionales y servicios especializados. Por otro lado, la universidad de excelencia ha de contemplar el bienestar personal

y social de todas las personas que la componen, para lo cual, el principio de inclusión debiera estar como criterio de valoración de las universidades.

La Unidad de Apoyo a la Diversidad e Inclusión (UCM) cuenta con un logo que representa el ideal de la participación y la visibilización de las capacidades de todas las personas en su diversidad.

Se ha propuesto una actitud cercana a las personas y a sus necesidades, con trato fácil y amable, buscando la participación de quienes se acercan a ella. Parte de la anterior oficina de atención a personas con discapacidad a la que añade las diferencias por diversidad en el ámbito socio-cultural, cuestiones de bienestar personal (diversidad sexual e identidad de género). Su apuesta es lograr el mayor nivel de bienestar personal dentro de la Universidad.

Mª Mercedes García García

Delegada del rector de la Universitat Complutense de Madrid per a la Unitat de Suport a la Diversitat i Inclusió

Universitats espagnoles davant de la diversitat: UCMd+I

Aquest treball pretén portar la docència i la investigació a la gestió, en un tema, el de l'atenció a la diversitat en les universitats implantat des de fa 20 anys a Espanya, partint de la diversitat funcional, amb la incorporació més lenta de la resta de diversitats. Aquestes mesures parteixen

de la Constitució i s'expressen en una normativa que arreplega mesures d'atenció a la diversitat per a garantir la igualtat d'oportunitats per a totes les persones. Els enfocaments també han anat canviant: la integració, la no discriminació i accessibilitat, l'accessibilitat, fins a arribar en l'actualitat a la cerca d'una educació inclusiva. L'objectiu final previst en l'agenda del 2030, és l'accés universal a la universitat de totes les persones.

Respecte a la situació de les persones amb diversitat funcional, el seu abordatge s'ha incorporat de manera diferent en les diferents universitats. La

xarxa de serveis de suport a persones amb discapacitat en la universitat (SAPDU) amb 59 universitats adherides, n'és un exemple. Suggereix que en les universitats s'atén d'una manera més específica a aquestes persones, i les actuacions curriculars amb suport de les fundacions és la part més treballada. Estan menys ateses les qüestions d'oci i ocupabilitat. Si bé, l'aspecte menys desenvolupat en tots els àmbits és la seu participació en tots els trams, tant dins com fora de la universitat.

La diversitat està associada a sexe, cultura, edat, capacitat, i també a altres col·lectius que s'estan fent visibles, i en la Universitat està associada a l'aprenentatge, amb l'objectiu de millorar la seu formació. El concepte de diversitat, com a diferències individuals, planteja assumir que les persones aprenem de diferents formes, per la qual cosa s'han de cercar diferents acostaments per a arribar a cada persona. Aquesta premissa planteja que no hi ha un mètode educatiu universal sinó que cal adaptar-se a cada persona, la qual cosa suposa un canvi de paradigma que va des de pensar la diversitat com a limitació fins a contemplar-la com una oportunitat i un pas més per aconseguir l'excel·lència educativa en l'àmbit en la universitat. En general, pensar sobre diversitat suposa fer-ho sobre dificultats concretes i limitacions partint d'estereotips, una visió molt allunyada de centrar-se en cada persona i en les nostres diferències a l'hora de realitzar una tasca. El canvi està a pensar la diversitat passant de centrar els problemes en les persones, fins a situar-los en el context que posa barreres (en l'accés, la presència, l'aprenentatge o la participació) perquè les persones desenvolupen les seues capacitats. El treball amb la diversitat suposa, llavors, un canvi d'actituds i comportaments, i passa per relacionar competències amb

capacitats, descriure les barreres per a superar-les, i plantejar les diversitats no com a dificultats sinó com a possibilitats.

Les dificultats no estan tant en la persona sinó en la universitat i els seus professionals, que han d'evitar que apareguen les dificultats per a centrar-se en les capacitats de cada persona, i orientar-nos a les necessitats de tots els grups i de totes les persones. No obstant això, de vegades hi ha diferències que es tenen, però no es volen compartir ni posar de manifest, per la qual cosa la Unitat està per a atendre aquelles persones que volen suport o ajuda. I la idea és que les respostes estiguin no solament en la Unitat sinó en la mateixa universitat que compta amb els/les professionals i serveis especialitzats. D'altra banda, la universitat d'excel·lència ha de contemplar el benestar personal i social de totes les persones que la componen, per a això, el principi d'inclusió hauria d'estar com a criteri de valoració de les universitats.

La Unitat de Suport a la Diversitat i Inclusió (UCM) compta amb un logo que representa l'ideal de la participació i la visibilització de les capacitats de totes les persones en la seu diversitat.

S'ha proposat una actitud propera a les persones i a les seues necessitats, amb tracte fàcil i amable, que cerca la participació dels qui s'hi acosten. Parteix de l'anterior oficina d'atenció a persones amb discapacitat a la qual afegí les diferències per diversitat en l'àmbit sociocultural, qüestions de benestar personal (diversitat sexual i identitat de gènere). La seu apostava és aconseguir el major nivell de benestar personal dins de la Universitat.

Mª Mercedes García García

The Rector's Delegate for the Inclusion and Diversity Support Unit of the Universidad Complutense of Madrid

Spanish Universities faced with Diversity: UCMd+I

The objective of this paper is to include teaching and research in management, in a subject matter that focuses on the diversity in universities, basically functional diversity, which was introduced into Spain 20 years ago, and then other diversities that were gradually incorporated afterwards. These measures came from the Constitution and they are established in a Regulation that includes procedures that focus on diversity to guarantee equal opportunities for everyone. The approaches have also changed: integration, non-discrimination and accessibility, right up until the present day, with the search for inclusive education. The final objective foreseen in the 2030 agenda, is universal access to university for everyone.

With regard to the situation of people with functional diversity, it has been dealt with in various ways in the different universities. One example of this is the network of support services for people with disabilities in University (SAPDU) that is made up of 59 universities. It is intended to encourage universities to focus more on these people and the curricular activities, which are supported by foundations, are the part that is worked on the most. Leisure and employment issues are not given as much attention. Although the point that is the least

developed in all the areas is their participation in all the sections, both inside and outside the university. Diversity is associated with gender, culture, age, capacity and also with other groups that are being highlighted. Therefore, when it comes to University, it is associated with learning, in order to improve their training. The concept of diversity, as individual differences, assumes that people learn in different ways, which is why different approaches must be found to appeal to each individual. This premise suggests that there isn't a universal educational method, instead we have to adapt to everyone, which involves a change of paradigm that goes from seeing diversity as a limitation to considering it to be an opportunity and a way to attain educational excellence with regard to university.

In general, analysing diversity involves thinking about specific difficulties and limitations according to stereotypes, it is a viewpoint that is far removed from focusing on each individual and on our differences when carrying out a task. The change involves thinking about the diversity instead of focusing on the problems in people, which is when barriers are put up (in terms of access, attendance, learning or participation), so that people develop their abilities. Working with diversity, therefore involves changing attitudes and behaviour, associating skills with abilities, describing the obstacles to be overcome and establishing diversities not as being difficulties but rather as being possibilities. The difficulties are not so much in the person but rather in the university and among its professionals, who have to stop the difficulties from appearing by focusing on the abilities of each person, and give advice on the needs of all the groups

and everybody. However, sometimes they do have differences but they don't want to share them or show them, which is why the Unit has been set up to help people who need support or help. Not only does the unit have the answers, the university itself does too, it has the professionals and the specialised services. Moreover, the University of Excellence must take into consideration the personal and social well-being of everyone that is part of it, which means that the principle of inclusion should be an assessment criterion of universities.

The Inclusion and Diversity Support Unit (UCM) has a logo that stands for the idea of participation and highlighting everyone's abilities in their diversity. An open attitude to people and their needs has been proposed, one that is easy-going and pleasant, so that everyone who approaches it participates. Just like the former office it provides support to people with disabilities, those who are different in the social-cultural field, those with personal well-being issues (sexual diversity and gender identity). Its goal is to increase personal welfare within the University.

José Ignacio Pichardo Galán

Profesor Doctor de la Universidad Complutense de Madrid

Diversidad sexual e identidad de género en el ámbito universitario

El punto de partida de su trabajo es considerar que la diversidad sexual e identidad de género no sólo se refiere a personas LGTBIQ+ si no que se trata de un término que convoca a todas y cada una de las personas, asumiendo que quienes están en la norma (heterosexualidad, cisexualidad) también son diversas. Supone plantear la diversidad como una situación positiva, rompiendo la visión negativa del sistema que plantea una 'norma' y que quien se sale de la misma será catalogado como 'el otro o la otra', haciendo que unas vidas sean más vivibles que otras.

Las personas legamos a la universidad con una mochila de experiencias y la universidad como parte de la sociedad reproduce los mecanismos de exclusión exteriores. Las personas reciben sanciones a lo largo de su periodo educativo, siendo más o menos conscientes de lo que les ocurre, han vivido la exclusión y pasado por un currículum oculto y otro visible que trata de manera negativa esta diversidad. Estas situaciones impiden que muchas personas lleguen a la universidad, esto ocurre con personas trans (transexuales, transgénero), que abandonan los estudios y otras que se suicidan, lo mismo ocurre con personas LGTB. También tiene que ver con las carreras que eligen estas personas, que siguen las elecciones de las mujeres en las carreras o estudios, seleccionando sobre todo las carreras feminizadas (Trabajo social y enfermería), carrera de arte y humanidades, cambio social (relaciones internacionales, antropología, etc).

Aún está por conocer en España si la respuesta a la diversidad por parte de las universidades, influye en la elección de la universidad.

Las/os adolescentes suelen considerar la universidad como un espacio de liberación, por tratarse de un momento de ruptura biográfica y de cambio, Pichardo Galán, señala una serie de barreras que las personas lgbt encuentran en ella: epistemológicas, físicas y arquitectónicas, burocráticas, simbólicas, así como Ausencia de: investigaciones sobre homofobia, ausencia de estudios e investigaciones sobre diversidad sexual e identidad de género/LGTB/Queer; de Políticas públicas: no hay servicios específicos, o bien como una oficina específica o bien incorporados en las unidades de igualdad o de diversidad (si las hay).

La Unidad UCM_Entiende, parte de una unidad mayor creada por el rectorado, cuenta con recursos, personal, espacio y formación. Las actividades que desarrolla son de atención, visibilidad, formación, investigación, institucional dirigidas a

personal académico, no académico y estudiantes, para la universidad la ciudad y la región. Realiza atención individual y colectiva.

Además, la unidad ha elaborado el protocolo de atención al alumnado trans; realiza acciones de visibilidad; apoya a jornadas; ha colocado la bandera lgtbq+ en todos los edificios y repartido pegatinas que identifican espacios seguros de respeto y reconocimiento, no homofóbicos. Han formado por medio de cursos.

Retos: Convertir a las universidades en laboratorios de formas alternativas e inclusivas de convivencia: baños mixtos, ámbito deportivo, pedagogía queer. Hay que incorporar esta problemática a las universidades creando servicios específicos o bien incorporando esta atención a las Unidades de igualdad, sin que suponga distribuir los recursos para ambas acciones; Protocolos de respuesta, formar a alumnado, profesorado y PAS, incorporar este tema al currículo, investigar y prestar apoyo legal. Hemos de estar por delante de la sociedad, no detrás.

José Ignacio Pichardo Galán

Profesor Doctor de la Universitat Complutense de Madrid

Diversitat sexual i identitat de gènere en l'àmbit universitari

El punt de partida del seu treball és considerar que la diversitat sexual i la identitat de gènere no solament es refereixen a persones LGTBIQ+, sinó que es tracta d'un terme que convoca a totes i cada-cuna de les persones, assumint que els qui estan en la norma (heterosexualitat, cisexualitat) també són diverses. Suposa plantejar la diversitat com una situació positiva, que trenca la visió negativa del sistema que planteja una "norma" i que qui se n'ix serà catalogat com "l'altre o l'altra", fent que unes vides siguin més vivibles que unes altres.

Les persones arribem a la universitat amb una motxilla d'experiències i la universitat, com a part de la societat, reproduceix els mecanismes d'exclusió exteriors. Les persones reben sancions al llarg del seu període educatiu, sent més o menys conscientes del que els ocorre, han viscut l'exclusió i han passat per un currículum ocult i un altre visible que tracta de manera negativa aquesta diversitat. Aquestes situacions impedeixen que moltes persones arriben a la universitat, això ocorre amb persones trans (transsexuals, transgènere), que abandonen els estudis i unes altres que se suïciden, el mateix ocorre amb persones LGTB. També té a veure amb les carreres que trien aquestes persones, que segueixen les eleccions de les dones en les carreres o estudis, seleccionant sobretot les carreres feminitzades (treball social i infermeria), carrera d'art i humanitats, canvi social (relacions internacionals, antropologia, etc.). Encara està per conéixer a Espanya si la resposta a la diversitat per part de les universitats, influeix en l'elecció de la universitat.

Les/els adolescents soLEN considerar la universitat com un espai d'alliberament, per tractar-se d'un moment de ruptura biogràfica i de canvi, Pichardo Galán, assenyala una sèrie de barreres que les persones LGTB hi troben: epistemològiques, físiques i arquitectòniques, burocràtiques, simbòliques, així com absència d'investigacions sobre homofòbia, absència d'estudis i investigacions sobre diversitat sexual i identitat de gènere/LGBT/Queer; de polítiques públiques: no hi ha serveis específics, o bé com una oficina específica o bé incorporats en les unitats d'igualtat o de diversitat (si n'hi ha).

La unitat UCM_Entiende parteix d'una unitat major creada pel rectorat, compta amb recursos, personal, espai i formació. Les activitats que desenvolupa són

d'atenció, visibilitat, formació, recerca i institucionals dirigides a personal acadèmic, no acadèmic i estudiants, per a la universitat la ciutat i la regió. Realitza atenció individual i col·lectiva.

A més, la unitat ha elaborat el protocol d'atenció a l'alumnat trans; du a terme accions de visibilitat; dóna suport a jornades; ha col·locat la bandera LGTBQ+ en tots els edificis i ha repartit adhesius que identifiquen espais segurs de respecte i reconeixement, no homofòbics. Han format per mitjà de cursos.

Reptes: convertir les universitats en laboratoris de formes alternatives i inclusives de convivència: banys mixtos, àmbit esportiu, pedagogia Queer. Cal incorporar aquesta problemàtica a les universitats, creant serveis específics o bé incorporant aquesta atenció a les unitats d'igualtat, sense que supose distribuir els recursos per a ambdues accions; protocols de resposta, formar alumnat, professorat i PAS, incorporar aquest tema al currículum, investigar i donar suport legal. Hem d'anar per davant de la societat, no per darrere.

José Ignacio Pichardo Galán

Professor PhD of the Universidad Complutense of Madrid

Sexual diversity and gender identity at university

He begins his paper by suggesting that sexual diversity and gender identity should not only be associated to LGTBIQ+ people but also that is it a term which considers everyone, assuming that those who are classified as being normal (heterosexuality, cisgender) are also diverse. It involves establishing diversity as a positive situation, it breaks away from the negative idea of the system that sets a 'standard' and if anyone doesn't comply with it they shall be classified as being 'the other one' and this makes some lives are more liveable than others.

People get to university with a rucksack full of experiences; it is part of society that reproduces the exterior exclusion mechanisms. People get penalised throughout their education, whether they are more or less aware of what is happening to them, they might experience exclusion or go through a hidden curriculum and another one that is visible, which deals with this diversity in a negative way. These situations stop many people from getting to university, this happens with trans people (transsexual, transgender), who leave their studies and others that commit suicide; the same happens with LGTB people. It also has something to do with the degrees that these people choose, they choose feminized degrees or studies (Social work and nursing), arts degree and humanities, social change (international relations, anthropology, etc.). It is still to be discovered in Spain where the answer to diversity in terms of universities, has an influence on the choice of the university.

Adolescents usually consider university to be a place of liberation, as it is a time of biographical rupture and change, Pichardo Galán, highlights a series of obstacles that lgbt people come against at university: epistemological, physical and architectural, bureaucratic, symbolic, the absence of: research on homophobia, lack of studies and research on sexual diversity or gender identity/LGTB/Queer; no public Policies: no specific services, or as a specific or well established office in the units of equality or diversity (if there are any).

The UCM_Entiende, is part of a bigger unit set up by the Rectorate, it has resources, staff, space and training. It organizes support, awareness raising, training, and institutional activities designed for academic personnel, non-academics and students, for the university, the city and the region. It cares for individuals and groups.

The unit has also come up with the trans student support protocol; it organises activities to raise awareness; it promotes conferences; it has put up the Igfbq+flag in all the buildings and it has given out the stickers that identify spaces where non-homophobic respect and acknowledgement are upheld. Training courses have been given.

Objectives: Turn universities into laboratories of alternative and inclusive ways of coexisting: mixed bathrooms, sports areas, queer pedagogy. This subject matter has to be incorporated into universities by setting up specific services or by including this support in the Units of Equality, without having to distribute the resources for both activities; Response protocols, training students, teachers and PAS, include this subject matter in the curriculum, research into it and provide legal advice. We have to be in the forefront of society, not behind it.

Mara Nieto González

Asociación Universitaria por la Diversidad Sexual y de Género
de la UAM

¿Por qué un activismo universitario LGTB?

UAMENTIENE es la Asociación Universitaria por la Diversidad Sexual y de Género de la Universidad Autónoma de Madrid, cuyo objetivo es hacer visible la realidad LGTB desde 2002. Está formada por Alumnas y ex alumnas de la UAM y, abierta a personal docente, PAS, PDI, etc., de la Universidad, y simpatizantes ajenos a la Universidad, y depende del Rectorado. Cuenta con memorias anuales y elabora proyectos anuales para solicitar subvenciones. Está formada por una junta directiva que se vota en asamblea cada comienzo de curso, con una Presidencia/vicepresidencia/copresidencia, Secretarix, Tesorerox, si bien las decisiones se adoptan en asamblea.

Las actividades que realiza en el ámbito universitario son: (1) Académicas y divulgativas, en forma de jornadas, charlas y talleres sobre temas que se refieren al colectivo, como las realidades Trans, educación sobre diversidad sexual y de género, y otras cuestiones como la violencia de género. (2) Promotoras de la salud, con reparto de material preventivo, pruebas de VIH, charlas sobre prevención de salud sexual entre mujeres, entre otras. (3) Reivindicativas: manifestaciones, concentraciones

y protestas para reivindicar los derechos igualitarios. Por ejemplo reivindicando la lucha contra la homofobia, la transfobia y bifobia luchando por la salud mental y el bienestar de las personas. (4) Culturales, a través de ciclos de cine fórum. (5) Deportivas: torneos y partidos. (6) Lúdicas: cenas, salir por Madrid, quedadas, excursiones, etc.

El activismo en la universidad tiene ventajas y dificultades. Entre las ventajas está el contar con el apoyo institucional lo que deriva en beneficios a nivel simbólico, económico y de acceso a infraestructuras, si bien las ventajas más importantes, derivan de ser un movimiento estudiantil que trabaja por la participación, el compromiso, y el trabajo por un entorno universitario más inclusivo, además de ser un espacio de apoyo para las personas que se acercan a ella. Entre las dificultades y problemas con los que se encuentra en este momento. el establecimiento del Plan Bolonia, y episodios de resistencia y discriminación sufridos, aunque se trate de episodios muy puntuales.

UAMENTIENE realiza campañas de sensibilización en la diversidad con comics en los que reivindican las diferentes orientaciones sexuales e identidades generizadas, así como el derecho a no ser objeto de burlas y acoso. A la vez que tratan de mostrar distintas opresiones para así poder combatirlas. Luchan contra los estereotipos y buscan celebrar la pluralidad cultural y religiosa, se trata finalmente de la reivindicación de la diversidad para que sea respetada.

Mara Nieto González

Asociació Universitària per la Diversitat Sexual y de Gènere
de la UAM

Per què un activisme universitari LGTB?

UAMentiende és l'Associació Universitària per la Diversitat Sexual i de Gènere de la Universitat Autònoma de Madrid, l'objectiu de la qual és fer visible la realitat LGTB des de 2002. Està formada per alumnes i exalumnes de la UAM i, oberta a personal docent, PAS, PDI, etc., de la Universitat, i simpatitzants aliens a la Universitat, i depén del Rectorat. Compta amb memòries anuals i elabora projectes anuals per a sol·licitar subvencions. Està formada per una junta directiva que es vota en assemblea cada començament de curs, amb una presidència/vicepresidència/copresidència, secretariària, tresorer/a, si bé les decisions s'adopten en assemblea.

Les activitats que realitza en l'àmbit universitari són: (1) Acadèmiques i divulgatives, en forma de jornades, xarrades i tallers sobre temes que es refereixen al col·lectiu, com les realitats trans, educació sobre diversitat sexual i de gènere, i altres qüestions com la violència de gènere. (2) Promotores de la salut, amb repartiment de material preventiu, proves de VIH, xarrades sobre prevenció de salut sexual entre dones, entre unes altres. (3)

Reivindicatives: manifestacions, concentracions i protestes per a reivindicar els drets igualitaris, per exemple reivindicant la lluita contra l'homofòbia, la transfòbia i la bifòbia, lluitant per la salut mental i el benestar de les persones. (4) Cultural, a través de cicles de cinefòrum. (5) Esportives: tornejos i partits. (6) Lúdiques: sopars, eixir per Madrid, quedades, excursions, etc.

L'activisme en la universitat té avantatges i dificultats. Entre els avantatges està el fet de comptar amb el suport institucional, la qual cosa deriva en beneficis en l'àmbit simbòlic, econòmic i d'accés a infraestructures, si bé els avantatges més importants, deriven de ser un moviment estudiantil que treballa per la participació, el compromís, i el treball per un entorn universitari més inclusiu, a més de ser un espai de suport per a les persones que s'hi acosten. Entre les dificultats i els problemes amb els quals es troba en aquest moment. l'establiment del Pla Bolonya, i els episodis de resistència i discriminació patits, encara que es tracte d'episodis molt puntuals.

UAMentiende realitza campanyes de sensibilitat en la diversitat amb còmics en què reivindiquen les diferents orientacions sexuals i identitats generitzades, així com el dret a no ser objecte de burles i assetjament. Alhora, tracten de mostrar diferents opressions per a així poder combatre-les. Lluiten contra els estereotips i cerquen celebrar la pluralitat cultural i religiosa, es tracta finalment de la reivindicació de la diversitat perquè siga respectada.

Mara Nieto González

*University Association for Sexual and Gender Diversity of the
UAM*

Why have LGTB activism at university?

UAMENTIENDE is a University Association for Sexual and Gender Diversity that is part of the Universidad Autónoma de Madrid (Autonomous University of Madrid). Its objective is to reveal the real facts about LGTB since 2002. It is made up of current and former students of the UAM and it is open to teachers, researchers and non-academic staff, etc., of the University and sympathizers outside the University, who depend on the Rectorate. It issues annual reports and it writes annual projects to apply for grants and subsidies. It has a board of directors that vote at meetings held at the beginning of each year, with a Chairperson/vice chairperson /co-chairperson, Secretary and Treasurer, although the decisions are made at the meetings.

The activities that are organised in the university are (1) Academic and informative, including conferences, talks and workshops that deal with the different aspects of the group such as the Transgender reality, education about sexual and gender diversity, and other matters such as gender-based violence. (2) Promoting health, distributing preventive material, organising HIV tests and talks about the prevention of sexually transmissible

infections among women, among other things. (3) Defensive: manifestations, rallies and protests to defend equal rights or to support the fight against homophobia, transphobia and biphobia, promote the mental health and the well-being of people. (4) Cultural, through the film forum season. (5) Sports: tournaments and matches. (6) Recreational: dinners, outings around Madrid, meetings, excursions, etc.

There are advantages and disadvantages of university activism. The advantages include having institutional support through symbolic, economic benefits, access to infrastructures, although the biggest advantages come from being a student movement that strives for the participation, commitment and the work for a more inclusive university environment, as well as being a place that supports those that approach it. The existing difficulties and the problems include the establishment of the Bologna Process and episodes of resistance and discrimination suffered, although these are very isolated cases.

UAMENTIENDE organises campaigns to raise awareness of diversity with comics that defend the different sexual orientations and generalized identities, as well as the right to not to be made fun of or harassed. It also tries to highlight different types of oppression to then find ways of stopping it. They fight against stereotypes and they try to celebrate cultural and religious plurality, all in all it tries to defend diversity so that it is respected.

Amani Al Alo, Osama Al Alo y Fátima Elhamri

Asociación Multicultural Averroes de jóvenes árabes de Murcia (AMAJAM)

Migraciones asentadas y sus problemas. Un relato contado por emigrantes universitarios/as

La situación y las problemáticas a las que se enfrentan los inmigrantes musulmanes de la Región de Murcia fue el tema de esta presentación desde dos perspectivas diferentes. (A) Prospectiva: considerando los problemas que tienen los representantes de los musulmanes de la región, la dispersión de la misma, así como la ausencia de una organización clara y planificación de objetivos. (B) Retroactiva: a partir de los problemas derivados de la baja cualificación del colectivo, lo que les condiciona a trabajos precarios dando lugar a una remuneración desvalorizada. Esto crea una cadena de condicionamientos que afectarán de manera directa a los hijos, pues esa condición salarial obliga a este colectivo a concentrarse en las áreas de pueblos y ciudades más baratos, formando así guetos y perpetuando el estancamiento de la movilidad inter e intrageneracional.

Las autoridades miran con total desinterés a este grupo desprotegido, pues no les renta electoralmente a los políticos al ser ciudadanos de segunda, al poseer únicamente derechos económicos y no políticos. A largo plazo esta actuación irresponsa-

ble merma el tejido social y la convivencia que se da en su seno, pues la brecha de la desigualdad y desprotección se hace cada vez más grande, sin límite alguno.

La asociación AMAJAM nace por la falta de representación de esta minoría e intentando poner voz a ese colectivo en los distintos foros de la sociedad. En sus inicios focalizaron su acción dentro del ámbito universitario, hasta conseguir expandir su acción al resto de la sociedad. Entre sus objetivos: (a) Informar y promover la participación de los estudiantes universitarios en actividades para el intercambio cultural dentro del ámbito universitario. (b) Fomentar el bienestar y el desarrollo educativo, cultural y social de los jóvenes estudiantes universitarios y establecer relaciones de cooperación y de solidaridad con organismos juveniles. (c) Colaborar con otras instituciones, federaciones o asociaciones en el desarrollo de proyectos afines a la actividad de la asociación. (d) Difundir los valores de igualdad entre las personas y contribuir a la lucha contra la discriminación de género, el racismo y la xenofobia. (e) Organización de todo tipo de actos culturales, como pueden ser conferencias, jornadas y viajes culturales. Algunas actividades y proyectos realizados: (1) Jornadas contra la islamofobia. (2) Campaña donación de sangre. (3) Proyecto de cooperación al desarrollo en el ámbito educativo. (4) Conmemoración del Día internacional de la mujer (5) Actividades para el empoderamiento de la mujer.

Amani Al Alo, Osama Al Alo i Fátima Elhamri

Associació Multicultural Averroes de joves àrabs de Múrcia
(AMAJAM)

Migracions assentades i els seus problemes. Un relat comprat per emigrants universitaris/àries

La situació i les problemàtiques a què s'enfronten els immigrants musulmans de la Regió de Múrcia va ser el tema d'aquesta presentació des de dues perspectives diferents. (A) Prospectiva: considerant els problemes que tenen els representants dels musulmans de la regió, la seu dispersió, així com l'absència d'una organització clara i planificació d'objectius. (B) Retroactiva: a partir dels problemes derivats de la baixa qualificació del col·lectiu, la qual cosa els condiciona a treballs precaris donant lloc a una remuneració desvaluada. Això crea una cadena de condicionaments que afectaran de manera directa els fills, ja que aquesta condició salarial obliga aquest col·lectiu a concentrar-se en les àrees de pobles i ciutats més barats, formant així guetos i perpetuant l'estancament de la mobilitat inter i intrageneracional.

Les autoritats miren amb total desinterès aquest grup desprotegit, perquè no els renda electoralment als polítics per ser ciutadans de segona, per posseir únicament drets econòmics i no polítics.

A llarg termini aquesta actuació irresponsable minva el teixit social i la convivència que es dóna en el seu si, atés que la bretxa de la desigualtat i la desprotecció es fa cada vegada més gran, sense cap límit algun.

L'associació AMAJAM naix per la falta de representació d'aquesta minoria i intentant posar veu a aquest col·lectiu en els diferents fòrums de la societat. En els seus inicis van focalitzar-ne l'acció dins de l'àmbit universitari, fins a aconseguir expandir-la a la resta de la societat. Entre els seus objectius: (a) Informar i promoure la participació dels estudiants universitaris en activitats per a l'intercanvi cultural dins de l'àmbit universitari. (b) Fomentar el benestar i el desenvolupament educatiu, cultural i social dels joves estudiants universitaris i establir relacions de cooperació i de solidaritat amb organismes juvenils. (c) Col·laborar amb altres institucions, federacions o associacions en el desenvolupament de projectes afins a l'activitat de l'associació. (d) Difondre els valors d'igualtat entre les persones i contribuir a la lluita contra la discriminació de gènere, el racisme i la xenofòbia. (e) Organització de tot tipus d'actes culturals, com poden ser conferències, jornades i viatges culturals. Algunes activitats i projectes realitzats: (1) Jornades contra la islamofòbia. (2) Campanya de donació de sang. (3) Projecte de cooperació al desenvolupament en l'àmbit educatiu. (4) Comemoració del Dia Internacional de la Dona (5) Activitats per a l'apoderament de la dona.

Amani Al Alo, Osama Al Alo and Fátima Elhamri

Multicultural Averroes Association of Young Arabs from Murcia (AMAJAM)

Settled migrants and their problems. An account told by university student emigrants

The situation and the problems faced by Muslim immigrants in the Region of Murcia is the subject matter of this paper and it is analysed from two different perspectives. (A) Prospective: considering the problems that the representatives of Muslims from the region have, its dispersion, the lack of clear organization and planning of objectives. (B) Retroactive: on the basis of the problems caused by the low level of qualifications of the group, which limits them to precarious jobs that are badly paid. This results in a succession of constraints that will directly affect their children, seeing as these low salaries mean that this group settles in the cheaper areas of towns and cities, which creates ghettos and perpetuates the stagnation of inter and intragenerational mobility.

The authorities are totally disinterested in this unprotected group, because the politicians do not benefit from them in any way in the elections seeing as they are second-class citizens; they only have economic rights but not political rights. Long-term this irresponsible behaviour undermines the

social fabric and the coexistence that is produced in the heart of society, because the inequality and vulnerability gap is getting bigger and there are no limitations on this.

The AMAJAM association was set up in response to the lack of representation of this minority group to try voice its opinions in the different forums of society. In the beginning it focused on the university activities until it managed to expand on its activities to cater to the rest of society. Its objectives include: (a) Providing information and promoting the participation of the university students in cultural exchange activities within the university. (b) Advocating the well-being and the educational, cultural and social development of the young university students to form relationships to cooperate with and support young people's associations. (c) Working with other institutions, federations or associations to develop projects whose objectives are similar to those of the association. (d) Disseminating the equality values among people and helping in the fight against gender discrimination, racism and xenophobia. (e) Organizing all kinds of cultural events, including conferences and cultural trips. Some of the activities and projects carried out are: (1) Conferences against islamophobia. (2) Blood donating campaign. (3) Cooperation Project for development in education. (4) Commemorating International Women's Day. (5) Activities for women's empowerment.

Blanca Villaescusa Sagarna

Estudiante de Psicología; Asociación Noam Chomsky de psicología de la UAM

Asociacionismo Feminista en la Universidad

Una asociación es un espacio en el que confluyen personas con unos intereses y objetivos comunes, que pretenden alcanzarlos o al menos, estar más cerca de conseguirlos, por medio de actividades en torno a los intereses comunes. En este sentido, una asociación feminista dentro de la universidad, sirve para luchar por una educación feminista desde el profesorado en clase hasta los libros de texto y el temario, para hacer frente a toda agresión machista que pueda tener lugar en la universidad por parte de cualquier hombre, para garantizar el derecho que tienen las mujeres a hacer huelga, para empoderarnos junto con nuestras hermanas y para crecer formándonos y formando a otras compañeras en la importancia del feminismo.

En la Universidad Autónoma de Madrid hay dos asociaciones: Asociación estudiantil feminista Noam Chomsky de psicología de la UAM y la Asociación feminista no mixta. La primera tiene como objetivo principal luchar contra las reformas liberales del gobierno que cada vez mercantilizan más la universidad, expulsando de ellas a las estudiantes obreras y así elitizándola. Esta asociación tiene entre sus principios ideológicos el feminismo y, por

tanto, a pesar de ser una asociación mixta, cuenta con una comisión formada solo por mujeres. Esto no impide, que toda la asociación sea feminista y entre todas y todos saquemos el trabajo feminista.

La segunda, tiene como objetivo principal el feminismo. Está formada sólo por mujeres y luchan por lo mismo que las comisiones de las asociaciones estudiantiles. Hay unas claras desventajas respecto a asociación, (a) Al desligarse del resto de luchas, no se entiende el feminismo como una pata de la transversalidad en cualquier ámbito, y (b) Es más difícil entender la interseccionalidad y es probable, que haya una gran cantidad de opiniones liberales, que dejarán de lado la perspectiva de clase

Los Estatutos de la UMH, en su Artículo 72, punto 2 (u) recogen el derecho a la libertad de expresión, de reunión y de asociación. La creación de una asociación pasa por crearla y lograr su reconocimiento a partir de contar con las compañeras para luchar unidas contra todas las opresiones. Este camino es largo, y tendrá muchos problemas, entre los que conviene tener presente que según la legislación vigente, dejar fuera a los hombres de una asociación es una discriminación, por lo que no se pueden crear asociaciones no mixtas. Finalmente, contactar por distintos medios con colectivos de otros centros de estudios para ayudarse mutuamente y hacer un trabajo conjunto que de mucha más visibilidad y fuerza al movimiento feminista.

Blanca Villaescusa Sagarna

Estudiant de Psicologia; Associació Noam Chomsky de psicologia de la UAM

Associacionisme Feminista en la Universitat

Una associació és un “espai” en què conflueixen persones amb uns interessos i objectius comuns, que pretenen aconseguir-los o, almenys, estar més a prop d’aconseguir-los, per mitjà d’activitats entorn dels interessos comuns. En aquest sentit, una associació feminista dins de la universitat, serveix per a lluitar per una educació feminista des del professorat en classe fins als llibres de text i el temari, per a fer front a tota agressió masclista que puga tindre lloc en la universitat per part de qualsevol home, per a garantir el dret que tenen les dones a fer vaga, per a apoderar-nos juntament amb les nostres germanes i per a créixer formant-nos i formant altres companyes en la importància del feminism.

En la Universitat Autònoma de Madrid hi ha dues associacions: Associació estudiantil feminista Noam Chomsky de psicologia de la UAM i l’Associació feminista no mixta. La primera té com a objectiu principal lluitar contra les reformes liberals del govern que cada vegada mercantilitzen més la universitat, expulsant-ne les estudiants obreres i així fent-la elitista. Aquesta associació té entre els seus principis ideològics el feminism i, per tant,

malgrat ser una associació mixta, compta amb una comissió formada solament per dones. Això no impedeix que tota l’associació siga feminista i entre totes i tots traguem el treball feminista.

La segona, té com a objectiu principal el feminism. Està formada només per dones i lluiten pel mateix que les comissions de les associacions estudiantils. Hi ha uns clars desavantatges respecte a associació, (a) pel fet de deslligar-se de la resta de lluites, no s’entén el feminism com una pota de la transversalitat en qualsevol àmbit, i (b) és més difícil entendre la interseccionalitat i és probable que hi haja una gran quantitat d’opinions liberals, que deixaran de costat la perspectiva de classe

Els Estatuts de la UMH, en l’article 72, punt 2 u) arrepleguen el dret a la llibertat d’expressió, de reunio i d’associació. La creació d’una associació passa per crear-la i aconseguir el seu reconeixement a partir de comptar amb les companyes per a lluitar unides contra totes les opressions. Aquest camí és llarg, i tindrà molts problemes, entre els quals convé tindre present que segons la legislació vigent, deixar fora els homes d’una associació és una discriminació, per la qual cosa no es poden crear associacions no mixtes. Finalment, contactar per diferents mitjans amb col·lectius d’altres centres d’estudis per a ajudar-se mútuament i fer un treball conjunt que done molta més visibilitat i força al moviment feminista.

Blanca Villaescusa

Sagarna

Psychology student; Noam Chomsky Psychological Association of the UAM

Feminist Associationism at University

An association is a space in which people with the same interests and objectives come together, they try and attain them or at least get closer to achieving them, by organising activities related to the common interests. Accordingly, a feminist association in university is used to fight for feminist education from the academic staff in class to the text books and the subjects, to combat all male chauvinist aggression that might be inflicted on women by any man in university, to guarantee women the right to strike, to empower us together with our sisters and to grow by educating and training ourselves with other female colleagues on the importance of feminism.

At the Universidad Autónoma de Madrid there are two associations: the Noam Chomsky Psychological Feminist Student Association UAM and the Unmixed Feminist Association. The main objective of the former is to fight against the liberal reforms of the government that are commercializing universities increasingly more, turning them into money making entities to throw out working class students and make it elitist. Feminism is one of the main ideologies of this association and therefore, in spite of being a mixed association, there are only

women on its committee. This does not mean that the whole association is feminist, because among us all, men and women, we get the feminist work done.

The main objective of the latter is feminism. All its members are female and they fight for the same as the student association committees. There are a few obvious disadvantages about the association, (a) As it is not involved in any other kind of struggle, it does not see feminism as being an ally of transversality in any field, and (b) It is more difficult to understand intersectionality and it is likely that there are a lot of liberal opinions, which will set aside the class perspective.

Article 72, point 2 (u) of the UMH Statutes, establishes the right to the freedom of speech, assembly and association. Setting up an association means it has to be created and acknowledged by having members who fight together against all kinds of oppression. It takes a long time and many problems are encountered on the way, among which it is worthwhile bearing in mind that according to the existing law in force, excluding men from an association is discrimination, which means that non-mixed associations cannot be set up. Finally, different means of communication are used to get in touch with groups from other educational centres to mutually help each other and work together to get more publicity and consolidate the feminist movement.

Fabiola Moreno Camacho

Estudiante de Derecho en la Universidad de Alicante.
Federación Autonómica de Asociaciones Gitanas de la
comunidad Valenciana (FAGA) y Asociación de Gitanos
Juristas de Alicante

Ser gitan@ en la universidad

Mi acceso a la universidad fue por la prueba de acceso para mayores de 25 años. Un proceso en el que conté con el apoyo y la referencia de una prima, quien me asesoró sobre lo que tenía que hacer y, con la ayuda de mi familia, que se hizo cargo de mis gastos.

FAGA, contribuye a la promoción integral del Pueblo Gitano, con actuaciones orientadas a la mejora de la formación y las posibilidades socio-laborales especialmente en jóvenes y mujeres gitanas. También pretende mejorar nuestra imagen social superando estereotipos negativos, y luchando contra el Antigitanismo.

La Asociación de Gitanos Juristas de Alicante está conformada por jóvenes juristas, abogados y estudiantes de Derecho, con vocación nacional. Procuramos el desarrollo académico y formativo de los jóvenes estudiantes gitanos para potenciar su proyección y posicionamiento profesional en el ámbito jurídico y, pretendemos contribuir a la mejora de nuestro Pueblo, haciendo uso de nuestros conocimientos legales.

Las cifras respecto a la educación de los/as jóvenes gitanos en España son desalentadoras. La tasa de abandono escolar temprano se sitúa para el alumnado gitano en el 63,7%, frente al 21,9% del conjunto de la población. A los 14 años sólo el 26,5% está matriculado en el curso que le corresponde. A los 16 años, sólo el 55,5% se encuentra escolarizado (frente a un 93,5% del conjunto de la población). Sólo entre un 1% y un 2% de la población gitana accede a estudios superiores y pasa desapercibido, porque ellos mismos no dicen que son gitanos.

La causa principal del fracaso escolar de la población gitana está en el sistema educativo, con una diversificación curricular y una segregación que perjudica a los grupos más vulnerables como la población gitana. El alumnado gitano casi siempre está en los grupos de menor nivel, sin expectativas y sin referentes, pierde la motivación. Desde FAGA se realiza el programa EDUKALÓ, con actividades dirigidas a todo el alumnado a través de coach educacional: motivando, apoyando, asesorando, y promocionando el conocimiento y el respeto a la cultura gitana, a través de la impartición de Unidades Didácticas sobre Historia y Cultura Gitana.

Hasta ahora, los gitanos que llegan a la Universidad son héroes, pero queremos que sea una situación normal. Un gitano puede ser profesor, abogado, investigador, lo que quiera. Y eso es perfectamente compatible con su identidad gitana.

Fabiola Moreno Camacho

Estudiant de Dret en la Universitat d'Alacant. Federació Autonòmica d'Associacions Gitanes de la Comunitat Valenciana (FAGA) i Associació de Gitanos Juristes d'Alacant

Ser gitan@ en la universitat

El meu accés a la universitat va ser per la prova d'accés per a majors de 25 anys. Un procés en el qual vaig comptar amb el suport i la referència d'una cosina, qui em va assessorar sobre el que havia de fer i, amb l'ajuda de la meua família, que es va fer càrrec de les meues despeses.

FAGA contribueix a la promoció integral del poble gitano, amb actuacions orientades a la millora de la formació i les possibilitats sociolaborals especialment en joves i dones gitanes. També pretén millorar la nostra imatge social superant estereotips negatius, i lluitant contra l'antigitanisme.

L'Associació de Gitanos Juristes d'Alacant està conformada per joves juristes, advocats i estudiants de Dret, amb vocació nacional. Procurem el desenvolupament acadèmic i formatiu dels joves estudiants gitans per a potenciar la seua projecció i posicionament professional en l'àmbit jurídic i, pretenem contribuir a la millora del nostre poble, fent ús dels nostres coneixements legals.

Les xifres respecte a l'educació dels i les joves gitans a Espanya són descoratjadores. La taxa d'abandó escolar primerenca se situa per a l'alumnat gitano en el 63,7 %, enfront del 21,9 % del conjunt de la població. Als 14 anys només el 26,5 % està matriculat en el curs que li correspon. Als 16 anys, només el 55,5 % es troba escolaritzat (enfront d'un 93,5 % del conjunt de la població). Només entre un 1 % i un 2 % de la població gitana accedeix a estudis superiors i passa desapercebuda, perquè ells mateixos no diuen que són gitans.

La causa principal del fracàs escolar de la població gitana està en el sistema educatiu, amb una diversificació curricular i una segregació que perjudica els grups més vulnerables com la població gitana. L'alumnat gitano quasi sempre està en els grups de menor nivell, sense expectatives i sense referents, perd la motivació. Des de FAGA es realitza el programa EDUKALÓ, amb activitats dirigides a tot l'alumnat a través de coach educacional: motivant, donant suport, assessorant, i promocionant el coneixement i el respecte a la cultura gitana, a través de la impartició d'unitats didàctiques sobre Història i Cultura Gitana.

Fins ara, els gitans que arriben a la universitat són herois, però volem que siga una situació normal. Un gitano pot ser professor, advocat, investigador, el que vulga. I això és perfectament compatible amb la seua identitat gitana.

Fabiola Moreno Camacho

Law student at the University of Alicante. Autonomous Federation of Gypsy Associations from the Valencian Community (FAGA) and the Association of Gypsy Jurists of Alicante

Being @ female gypsy at university

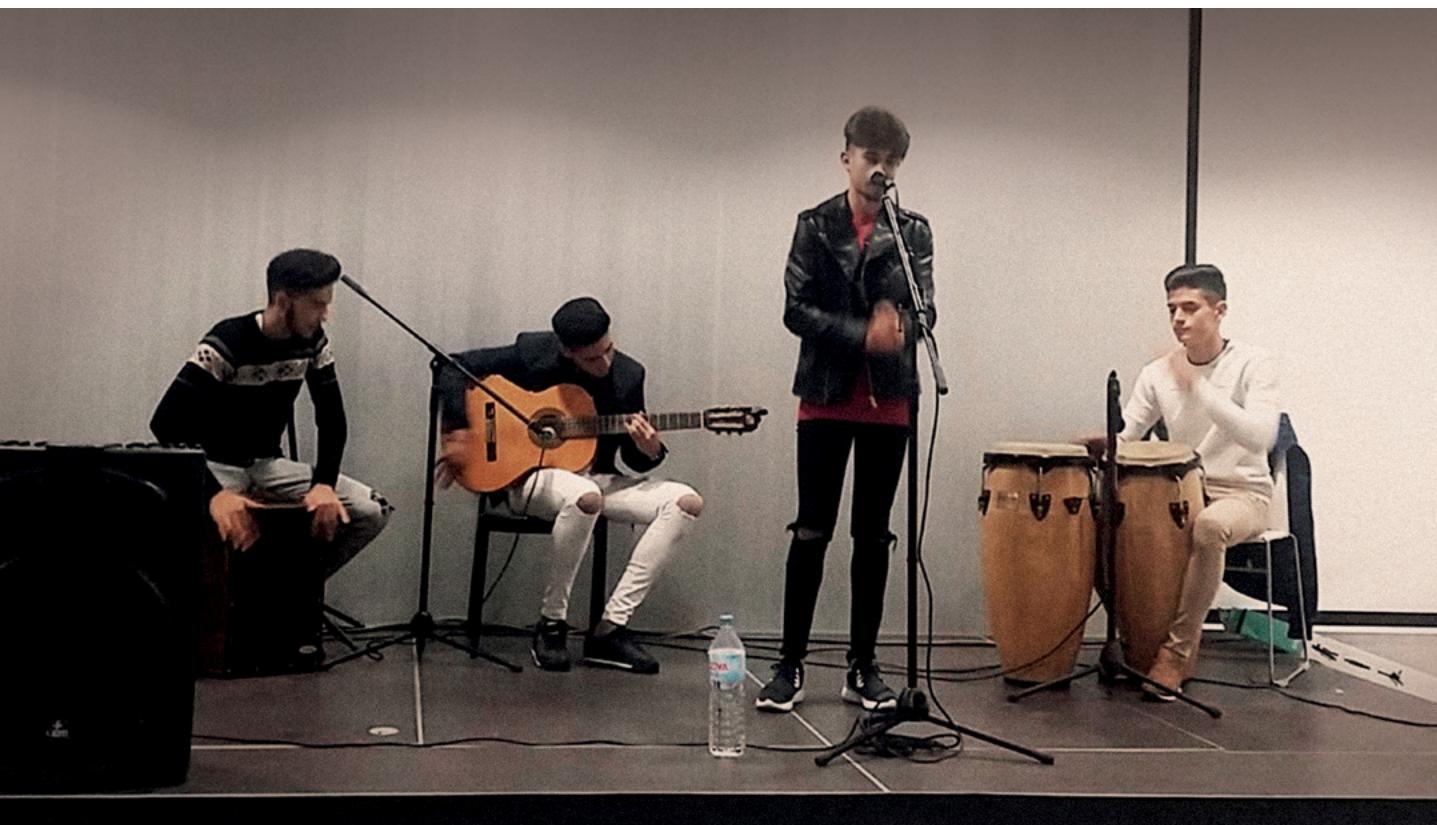
I got into university through the university entrance exam for adults over 25. I had the support and the references of one of my cousins who gave me advice on what I had to do and the help of my family, who paid all my expenses while I was preparing for it.

FAGA promotes the Gypsy Population in all senses of the word, it organises events aimed at improving the level of education and training they receive, and the social/labour-related possibilities, especially for young gypsies and women. It also tries to improve our image in society, overcome the negative stereotypes and fight against the anti-gypsy attitude.

The Association of Gypsy Jurists of Alicante is made up of young jurists, lawyers and law students, and it has a national vocation. We advocate the academic development and training of young gypsy students to promote their professional outlook and positioning in the legal world and we strive to improve the conditions of our People by making use of our legal know-how.

The figures related to the education of young gypsies in Spain are daunting. 63.7% of gypsies leave school early on, compared to 21.9% of the whole student population. At the age of 14 only 26.5% are enrolled in the year that they should be in. At the age of 16, only 55.5% are still in school (compared to 93.5% of the total population). Only between 1% and 2% of the gypsy population manage to continue on to higher education and this is unnoticed, because they themselves say that they are not gypsies.

The main reason for the school drop-outs when it comes to the gypsy population is the actual education system itself, the diversification and segregation of its curriculum prejudices the most vulnerable groups of society including the gypsy population. The gypsy students almost always are in the lowest level groups, without any expectations or references, so they lose their motivation. FAGA organises the EDUKALÓ programme, with activities for all the students provided through an educational coach: motivating, supporting, advising and sharing the knowledge and the respect for the gypsy culture through lesson plans on Gypsy Culture and History.

Actuación en directo del grupo *Jóvenes Gitanos La Fragua*

♥ V_ Cine-fórum / Cine-fòrum / Film forum

Ciclo de Cine-fórum: Un Amor Revolucionario

Jordi Ferrús, UMH

Recuperamos para el Proyecto sobre Diversidad titulado *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love* la fórmula del CINE-FÓRUM como una manera para presentar, debatir y comprender las diversidades humanas en general, y las diversidades afectivo-sexuales y culturales en particular.

El cine siempre ha sido un medio de creación y recreación de realidades y discursos diversos, al tiempo que puede ser usado como una plataforma pedagógica para abordar las múltiples complejidades del mundo actual globalizado.

Entendemos el título del proyecto *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love* como un compromiso, una querencia, una aproximación hacia lo diverso desde la empatía, la implicación y la responsabilidad desde la concepción de la diversidad en la igualdad, a partir del lema “IGUALES EN LA DIVERSIDAD Y DIVERSES EN LA IGUALDAD”.

Para ello hemos intentado seleccionar una serie de creaciones filmicas que, aunque muy limitada, nos permitan ofrecer una panorámica lo más variada posible de las múltiples diversidades personales y colectivas existentes.

Si bien muchas de las películas están atravesadas por múltiples diversidades, en cada una de ellas hemos querido destacar una por encima de otras, especialmente las diversidades afectivo-sexuales y las diversidades culturales relacionadas con colectivos estigmatizados y perseguidos y/o migrantes.

Quizás el problema de incluir bajo un paraguas tan amplio como la Diversidad a tantas diversidades particulares y significativas pueda generar la invisibilización de unas en beneficio de otras, dado que algunas tienen mayor repercusión mediática y política frente a otras que, a pesar de haber sufrido y estar sufriendo persecución y rechazo sistemático desde hace siglos, no parece que estén dentro la agenda política ni mediática (como sería el caso del colectivo gitano).

Esto quedó patente en las discusiones resultantes de la Jornada sobre la Diversidad celebrada el 17 de noviembre en la UMH, y que nos servirá en buena medida para iniciar y/o centrar los debates en cada una de las sesiones del Cine Fórum.

A continuación se incluyen las fichas técnicas de las películas elegidas para el Ciclo de Cine Fórum *Un Amor Revolucionario*.

Cicle de Cine-fòrum: Un Amor Revolucionari

Jordi Ferrús, UMH

Recuperem per al projecte sobre diversitat titulat *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love* la fórmula del CINEFÒRUM com una manera per a presentar, debatre i comprendre les diversitats humanes en general, i les diversitats afectivosexuals i culturals en particular.

El cinema sempre ha sigut un mitjà de creació i recreació de realitats i discursos diversos, al mateix temps que pot ser usat com una plataforma pedagògica per a abordar les múltiples complexitats del món actual globalitzat.

Entenem el títol del projecte *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love* com un compromís, una volença, una aproximació cap a allò divers des de l'empatia, la implicació i la responsabilitat des de la concepció de la diversitat en la igualtat, a partir del lema “IGUALS EN LA DIVERSITAT I DIVERSES EN LA IGUALTAT”.

Per a això hem intentat seleccionar una sèrie de creacions filmiques que, encara que molt limitada, ens permeten oferir una panoràmica el més variada possible de les múltiples diversitats personals i col·lectives existents.

Si bé moltes de les pel·lícules estan travessades per múltiples diversitats, en cadascuna d'aquestes hem volgut destacar-ne una per damunt d'unes altres, especialment les diversitats afectivosexuals i les diversitats culturals relacionades amb col·lectius estigmatitzats i perseguits i/o migrants.

Potser el problema d'incloure davall d'un paraigua tan ampli com la diversitat a tantes diversitats particulars i significatives puga generar la invisibilització d'unes en benefici d'unes altres, atés que algunes tenen major repercussió mediàtica i política enfront d'unes altres que, malgrat haver patit i estar patint persecució i rebuig sistemàtic des de fa segles, no sembla que estiguin dins l'agenda política ni mediàtica (com seria el cas del col·lectiu gitano).

Això va quedar palés en les discussions resultants de la Jornada sobre la Diversitat celebrada el 17 de novembre en la UMH, i que ens servirà en bona mesura per a iniciar i/o centrar els debats en cadascuna de les sessions del cinefòrum.

A continuació s'inclouen les fitxes tècniques de les pel·lícules triades per al Cicle de Cinefòrum *Un Amor Revolucionari*.

Film Season and Forum: A Revolutionary Love

Jordi Ferrús, UMH

The Diversity project entitled *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love* again uses the FILM FORUM format to present, debate and understand human diversity in general, and emotional-sexual and cultural diversity in particular.

Film making has always been a medium through which reality and alternative rhetoric may be created and recreated. Similarly, it may be used as an educational platform for addressing the numerous complexities of our current globalized world.

We understand the title of the project *Un Amor Revolucionari / A Revolutionary Love* as a commitment, a fondness, an approach towards diversity which comes from a place of empathy, involvement and responsibility, and the concept of diversity in equality is based on the slogan “EQUAL IN DIVERSITY AND DIVERSE IN EQUALITY”.

To this end, we have aimed to select a series of cinematic creations which, although very limited, offer the most varied panoramic view possible of the multiple individual and collective diversities that exist today.

Although numerous kinds of diversity feature within many of the films, in each one we have endeavoured to emphasise one above the rest, especially emotional-sexual diversities and cultural diversities in relation to stigmatized and persecuted groups and/or migrants.

Perhaps the problem of grouping everything under such a wide an umbrella term as “Diversity” is that emphasis on certain, significant kinds of diversity leads to the invisibility of others given that, in comparison, some have greater media and political repercussions. Consequently, although for centuries these other groups have suffered and still suffer persecution and systematic rejection, it does not seem as though they are part of the political or media agenda (as is the case with gypsy communities).

This is evident from the resulting discussions on the Day of Diversity celebrated on 17th November at UMH, and will help us initiate and create a focus for debates on each of the Film Forum sessions.

The fact sheets of the chosen films for the film season and forum “A Revolutionary Love” are included as follows.

Haz lo que debas

Cuestión de actitud

Título original: Xenia

Año: 2014

Duración: 134 min.

País: Grecia

Director: Panos H. Koutras

Guion: Panagiotis Evangelidis, Panos H. Koutra

Reparto: Kostas Nikouli, Nikos Gelia, Yannis Stankoglou, Marissa Triandafyllidou, Patty Pravo, Romanna Lobats

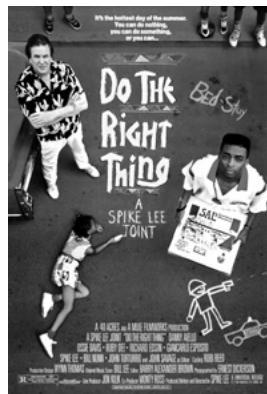
Productora: 100% Synthetic Films

Género: Drama. Comedia | Familia. Adolescencia.

Homosexualidad. Road Movie. Comedia dramática

Sinopsis: Tras la muerte de su madre, Dany y su hermano Odysseas, de 16 y 18 años, emprenden la ruta de Atenas a Tesalónica para buscar a su padre, un hombre griego que nunca han visto. Albaneses por parte de madre, los chicos son extranjeros en su propio país y esperan que su padre los reconozca para obtener la nacionalidad griega. Además, Dany y Ody se hicieron la promesa de participar en un concurso de canto popular que podría cambiar su vida. Este viaje pondrá a prueba la fuerza del vínculo que los une, su lado infantil y el gusto por las canciones italianas.

Sinopsi: Després de la mort de sa mare, Dany i el seu germà Odysseas, de 16 i 18 anys, emprenen la ruta d'Atenes a Tessalònica per a cercar el seu pare, un home grec que mai han vist. Albanesos per part de mare, els xics són estrangers en el seu propi país i esperen que son pare els reconegà per a obtindre la nacionalitat grega. A més, Dany i Ody es van fer la promesa de participar en un concurs de cant popular que podria canviar sa vida. Aquest viatge posarà a prova la força del vincle que els uneix, el seu costat infantil i el gust per les cançons italianes.

Título original: Do the Right Thing

Año: 1989

Duración: 110 min.

País: Estados Unidos

Director: Spike Lee

Guion: Spike Lee

Música: Bill Lee

Fotografía: Ernest R. Dickerson

Reparto: Danny Aiello, Ossie Davis, Ruby Dee, Giancarlo Esposito, Bill Nunn, Spike Lee, John Turturro, John Savage, Samuel L. Jackson, Rosie Pérez, Paul Benjamin

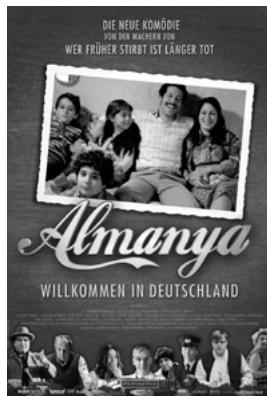
Productora: 40 Acres and a Mule. Distribuida por Universal Pictures

Género: Comedia. Drama | Comedia dramática. Racismo. Cine independiente USA

Sinopsis: En Bedford Stuyvesant, uno de los barrios más humildes de Brooklyn, viven varias familias de raza negra, algunos hispanos, una pareja de comerciantes vietnamitas y una familia italoamericana que tiene una pizzería. Mookie, un chico que trabaja de repartidor de pizzas, conoce bien a los vecinos y es testigo privilegiado no sólo de la vida cotidiana del barrio, sino también de las tensiones y del racismo de algunos de sus habitantes.

Sinopsi: A Bedford Stuyvesant, un dels barris més humils de Brooklyn, viuen diverses famílies de raça negra, alguns hispanos, una parella de comerciants vietnamites i una família italoamericana que té una pizzeria. Mookie, un xic que treballa de repartidor de pizzas, coneix bé els veïns i és testimoni privilegiat no solament de la vida quotidiana del barri, sinó també de les tensions i del racisme d'alguns dels seus habitants.

Alemania: Bienvenidos a Alemania

Título original: Willkommen in Deutschland

Año: 2011

Duración: 97 min.

País: Alemania

Director: Yasemin Samdereli

Guión: Nesrin Samdereli, Yasemin Samdereli

Música: Gerd Baumann

Fotografía: The Chau Ngo

Reparto: Fahri Ögün Yardım, Demet Gül, Vedat Erincin, Lilay Huser, Denis Moschitto, Petra Schmidt-Schaller, Aylin Tezel, Manfred-Anton Algrang, Aliya Artuc, Antoine Monot Jr.

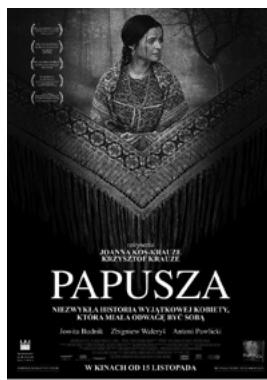
Productora: Roxy Film / Infa Film / Concorde Filmverleih

Género: Drama. Comedia | Inmigración

Sinopsis: Después de vivir 45 años en Alemania, el turco Hüseyin Yilmaz, de setenta años, anuncia a su familia que ha comprado una casa en Turquía y que deben volver para hacer las reformas necesarias. La idea no es bien recibida y provoca discusiones muy acaloradas. Además, Canan, una nieta de Hüseyin, anuncia que está embarazada y que el padre es su novio inglés, del que nadie sabía nada. Para consolar a su primo Cenk, un niño de seis años, al que humillaron en la escuela tachándolo de "extranjero", Canan le cuenta una fantástica historia sobre cómo abandonaron Turquía y fueron a parar a Alemania.

Sinopsi: Després de viure 45 anys a Alemania, el turc Hüseyin Yilmaz, de setanta anys, anuncia a la seua família que ha comprat una casa a Turquia i que han de tornar per a fer les reformes necessàries. La idea no és ben rebuda i provoca discussions molt acalorades. A més, Canan, una néta de Hüseyin, anuncia que està embarassada i que el pare és el seu nouvi anglés, de qui ningú sabia res. Per a consolar el seu cosí Cenk, un xiquet de de sis anys, a qui van humiliar en l'escola titllant-lo d'"estranger", Canan li explica una fantàstica història sobre com van abandonar Turquia i van anar a parar a Alemania.

Papusza

Año: 2013

Duración: 125 min.

País: Polonia

Director: Joanna Kos-Krauze, Krzysztof Krauze

Guión: Joanna Kos-Krauze, Krzysztof Krauze

Música: Jan Kanty Pawluskievicz

Fotografía: Krzysztof Ptak

Reparto: Jowita Budnik, Zbigniew Walerys, Antoni Pawlicki, Artur Steranko, Paloma Mirga, Andrzej Walden, Leokadia Brzezinska, Sebastian Wesolowski, Jerzy Gudejko

Productora: Argomedia Productions

Género: Drama | Biográfico

Sinopsis: Relata la vida de Bronisława Wajs, alias Papusza, primera poetessa gitana que rebre el reconeixement de veure la seua obra publicada a Polònia. Repudiada per la seua pròpia comunitat, que la va acusar d'haver traït els secrets del seu poble, Papusza va viure immersa en la pobresa i l'abnegació, torturada per la culpabilitat fins a la seua mort en 1987.

Sinopsi: Relata la vida de Bronisława Wajs, àlies Papusza, primera poetessa gitana que va rebre el reconeixement de veure la seua obra publicada a Polònia. Repudiada per la seua pròpia comunitat, que la va acusar d'haver traït els secrets del seu poble, Papusza va viure immersa en la pobresa i l'abnegació, torturada per la culpabilitat fins a la seua mort en 1987.

XXY

Año: 2007

Duración: 86 min.

País: Argentina

Directora: Lucía Puenzo

Guión: Lucía Puenzo (Historia: Sergio Bizzio)

Música: Andrés Goldstein, Daniel Tarrab

Fotografía: Natasha Braier

Reparto: Inés Efron, Ricardo Darín, Valeria Bertuccelli, Martín Piroyansky, Germán Palacios, Carolina Peleritti, Guillermo Angelelli, César Troncoso, Ailín Salas, Lucas Escariz

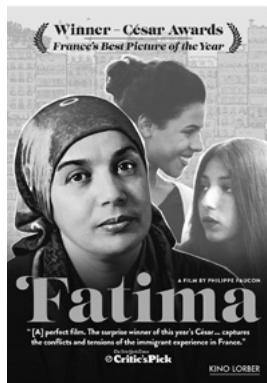
Productora: Coproducción Argentina-Francia-España; Wanda Visión S.A. / Pyramide Films / Historias Cinematográficas Cinemania / Cinéfondation / Fonds Sud

Género: Drama | Adolescencia. Familia

Sinopsis: Álex (Inés Efron) es una singular adolescente de quince años que esconde un secreto. Poco después de su nacimiento, sus padres, Kraken (Ricardo Darín) y Suli (Valeria Bertuccelli), decidieron dejar Buenos Aires para vivir, aislados del mundo, en una cabaña de madera a orillas del mar. Lo que pretendían era que su hija creciera libre de cualquier tipo de prejuicios, protegida y feliz, hasta que llegara el momento de decidir qué camino debía seguir.

Sinopsi: Álex (Inés Efron) és una singular adolescent de quinze anys que amaga un secret. Poc després del seu naixement, els seus pares, Kraken (Ricardo Darín) i Suli (Valeria Bertuccelli), van decidir deixar Buenos Aires per a viure, aïllats del món, en una cabanya de fusta a la vora de la mar. El que pretenien era que la seua filla cresquera lliure de qualsevol tipus de prejudicis, protegida i feliç, fins que arribara el moment de decidir quin camí havia de seguir.

Fatima

Año: 2015

Duración: 79 min.

País: Francia

Director: Philippe Faucon

Guión: Philippe Faucon (Libros: Fatima Elayoubi)

Fotografía: Laurent Fenart

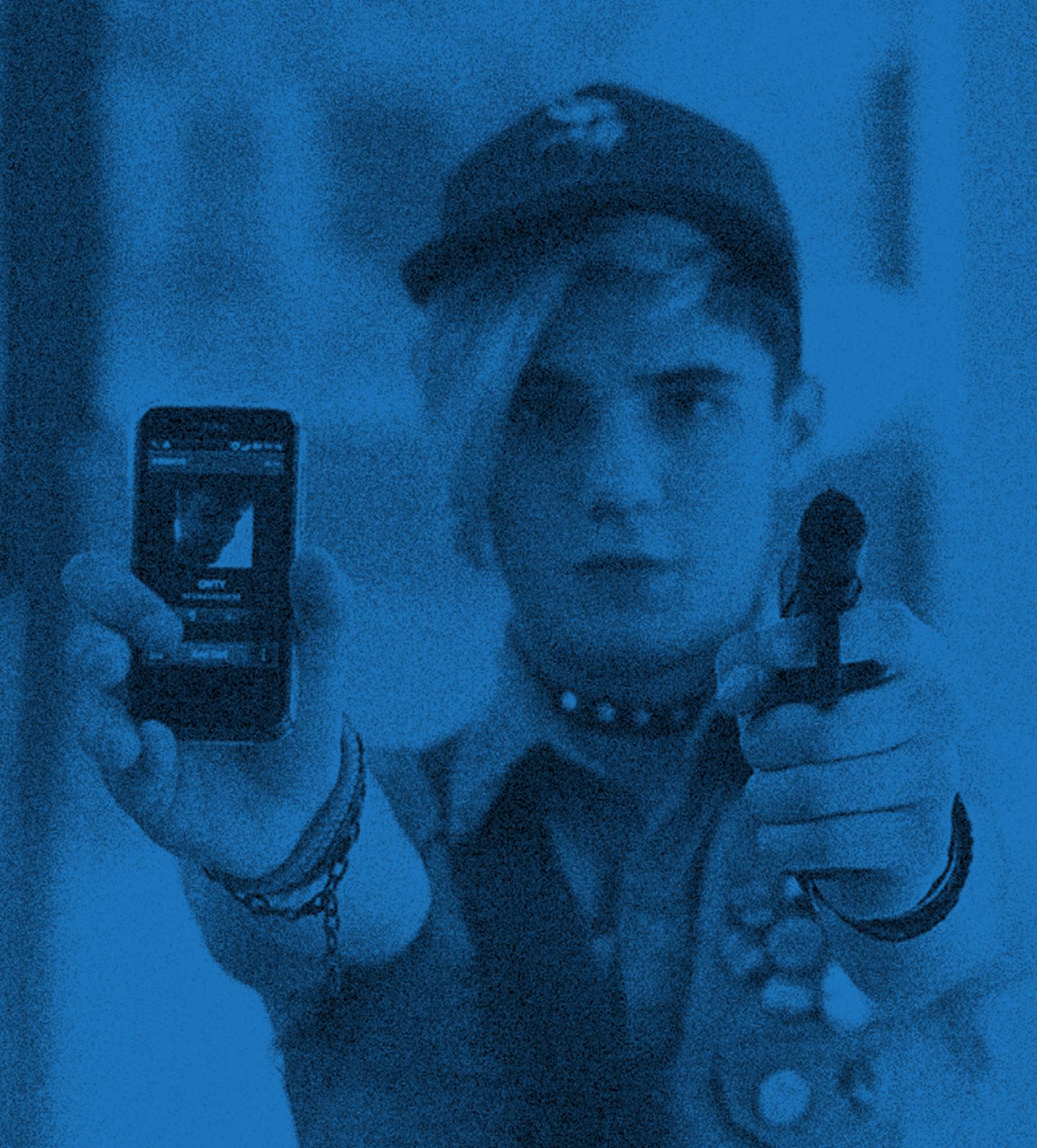
Reparto: Soria Zeroual, Zita Hanrot, Mehdi Senoussi, Franck Andrieux, Yolanda Mpele

Productora: Coproducción Francia-Canadá; Istiqlal Films / arte France Cinéma / Possibles Média / Rhône-Alpes Cinéma

Género: Drama | Inmigración. Familia. Drama social

Sinopsis: Fatima es una musulmana inmigrante de origen árabe que es madre de dos hijas: Souad, una adolescente rebelde de 15 años, y Nesrine, una joven de 18 años que está comenzando la universidad y quiere ser médica.

Sinopsi: Fatima és una musulmana immigrant d'origen àrab que es mare de dues filles: Souad, una adolescent rebel de 15 anys, i Nesrine, una jove de 18 anys que està començant la Universitat i vol ser metgessa.

l d l y

Amor

A Revolutionary Love
Un Amor Revolucionario

